

Historische ecologie in Limburg

Deelstudie De Wijers

Interviews

07.

In opdracht van de Provincie Limburg
met de steun van Erfgoedcel Mijn-Erfgoed
uitgevoerd door Regionaal Landschap Lage Kempen
in samenwerking met VUB en wvi
MEI 2014

Colofon

Auteur: Joël Burny

Geïnterviewde personen: Pierre Carolus, baron Henri de Villenfagne, Jean Welkenhuysen, Maurice Myny, Roger Vandeput, Antoine Vandeput, Jef Martens, Harry Peeters, Xavier Vandeput, Bert Reyskens

Lay-out: Lena Vereecke

Foto's: zie bronvermelding

Wijze van citeren: Burny, J. (2014). Historische ecologie in Limburg deelstudie De Wijers. Interviews. Regionaal Landschap Lage Kempen i.s.m. VUB en wvi, in opdracht van de Provincie Limburg, met de steun van Erfgoedcel Mijn-Erfgoed, 61p.

Klankbordgroep: Ilse Ideler, Jos Gorissen, Leen Gos, Klara Hermans, Bart Paesen, Joep Fourneau, Dries Gorissen, Martin Hermy, Jan Nuijens, Guido Pirotte, Huig Deneef, Johan Van Den Bosch, Myriam Van den Broeck, Bert Van Doorslaer, Jan Stevens

Inhoudstafel

Inleiding

Interviews centraal

Het vijvergebied van Midden-Limburg

Methode

Algemeen

Opsporen van informanten

Zegslui

Personalia

Terreinbezoeken

Literatuur

Interviews

Naam en gemeente

Hoofdthema

Harry Peeters (Hasselt)

beheer vijvers Bokrijk

baron Henri de Villenfagne (Zolder)

beheer Domein Vogelsanck

Pierre Carolus (Zonhoven)

Wijvenheide

Jean Welkenhuysen (Zonhoven)

vijvers Zonhoven

Maurice Myny (Zonhoven)

vijvers Zonhoven

Roger Vandeput (Zonhoven)

viskweker in Zonhoven en elders

Antoine Vandeput (Zonhoven)

groeide op in viskwekersfamilie

Jef Martens (Hasselt)

beheer Domein Bokrijk

Xavier Vandeput (Zonhoven en Hongarije)

viskweker in Zonhoven en elders

Bert Reyskens (Hasselt)

beheer Domein Bokrijk.

■ Inleiding

Interviews centraal

Dit deel van het rapport bevat de letterlijke weergave van vijf interviews met oudere bewoners uit het vijvergebied van Midden-Limburg en 12 opstellen die gemaakt zijn aan de hand van notities. Twaalf interviews werden afgenomen door Joël Burny in 2013 in het kader van de huidige opdracht.

Het vijvergebied van Midden-Limburg

Ten zuiden en ten westen van de rand van het Kempisch Plateau in Genk, Diepenbeek, Hasselt, Kuringen en Zolder ligt een voetvlakte van dat plateau dat van nature veel water ontvangt uit het Kempisch Plateau zelf. Het gebied was ooit gekenmerkt door een reeks grote doorstroommoerassen. Met de aanleg van beken kon het water voor een deel uit het land gehouden worden. Water in gecontroleerde omstandigheden kan tot nut gemaakt worden voor het drijven van molens, vullen van vijvers en bevoeien van grasland. Alle drie deze activiteiten hebben plaats gehad in de zone die tegenwoordig gekend is als de Grote Landschappelijke Eenheid "De Wijers". Het rapport behandelt in eerste instantie de vijvers van twee zones van De Wijers: de vijvers van Domein Bokrijk te Genk, en de vijver op de Roosterbeek te Zonhoven, in beheer bij de familie Vandeput. De vijvers in het beschouwde gebied zijn alle kunstmatig. Tot en met het begin van de twintigste eeuw ontstonden ze door bijwerken van vennen of door het afdammen van laagten in het land. Later kwam de inrichting van ander moerasland, waaronder zones waaruit ijzererts was gedolven. Na WO II kwamen nieuwe types graafmachines in omloop en kon veel voormalig hooiland omgevormd worden tot een cluster Dubisch-vijvers. Détails daarover zijn te vinden in de tekst. Van nature is het water op de randen van het Kempisch Plateau mesotroof; in de zomer schommelt de pH van deze vijvers rond zes. Door bekalking en bemesting van water en bodem konden de fysico-chemische eigenschappen van de vijvers sedert ca. 1970 in belangrijke mate gewijzigd worden. Historisch ontstonden deze vijvers in essentie voor de karperteelt en dat is tot op vandaag een belangrijke component van de visteelt in Zonhoven.

■ Methode

Algemeen

De methode van Burny verschilt niet essentieel van die van Zwaenepoel. Ze is hierboven beschreven. Eén verschilpunt dient aangestipt: Burny heeft bij dit onderzoek (zowel de interviews van 2010 als die van 2013) alle opstellen na gesprek laten herlezen door de geïnterviewde persoon en hij nam eventuele correcties op de bij hem opgeslagen (en hier bijgevoegde) teksten.

Opsporen van informanten

De informanten van Joël Burny werden aangedragen door baron Claude de Villenfagne, zijn door hemzelf opgespoord, zijn aangebracht door de mensen van Domein Bokrijk en last but not least door de heer Guido Pirotte van Toerisme Zonhoven - waarvoor nogmaals dank.

Zegslui

Naam en gemeente	Hoofdthema
Harry Peeters (Hasselt)	beheer vijvers Bokrijk
baron Henri de Villenfagne (Zolder)	beheer Domein Vogelsanck
Pierre Carolus (Zonhoven)	Wijvenheide
Jean Welkenhuysen (Zonhoven)	vijvers Zonhoven
Maurice Myny (Zonhoven)	vijvers Zonhoven
Roger Vandeput (Zonhoven)	viskweker in Zonhoven en elders
Antoine Vandeput (Zonhoven)	groeide op in viskwekersfamilie
Jef Martens (Hasselt)	beheer Domein Bokrijk
Xavier Vandeput (Zonhoven en Hongarije)	viskweker in Zonhoven en elders
Bert Reyskens (Hasselt)	beheer Domein Bokrijk.

Personalia

- (1) Pieter Jacobus Henricus (Harry) Peeters, geboren Hasselt 23 feb 1914; liep tot 14 jaar naar school in Godsheide; gesproken te Bokrijk. Was ploegbaas van Domein Bokrijk. Harry Peeters groeide op in de boerderij van zijn ouders, Genkersteenweg te Bokrijk. Hij heeft zijn hele leven in die buurt gewoond. Twee gesprekken in 2013.
- (2) Henri, baron de Villenfagne de Vogelsanck, geboren 17 september 1916, kasteelheer van Vogelsanck te Zolder. Twee gesprekken in 2010.
- (3) Petrus (Pierre) Stephanus Michel Carolus te Zonhoven. Geboren in 1922 en opgegroeid in een boerderij op de plaats waar hij nog steeds verbleef bij twee gesprekken in 2010 (Zwanenstraat 20). Echtgenoot van Paulina Marcellina Lenaerts, eveneens geboren in 1922.
- (4) Jean Welkenhuysen. Gehuwd met Marie-Louise Nicolai. Jean Welkenhuysen is geboren op 7 maart 1933. Hij groeide op "tussen de vijvers" in Zonhoven. Een broer van Jean Welkenhuysen was arts in Zonhoven; een andere broer is professor emeritus in Leuven. Een dochter is biologe. Twee gesprekken in 2013.
- (5) Maurice Myny te Zonhoven. Maurice Myny is geboren in 1937. Zijn vader was mijnwerker en boerde bij. Maurice Myny hielp mee in de boerderij en bij andere boeren/mijnwerkers vanaf de leeftijd van ongeveer 11 jaar. Vanaf 1953 ging hij werken in de put in Houthalen. Hij was een aantal jaren jachtwachter. Hij huwde in 1959 met Helena Bielen. Eén gesprek in 2011.
- (6) Roger Vandeput, viskweker te Zonhoven, geboren 2 april 1939. Twee gesprekken in 2013.
- (7) Antoine Vandeput, geboren in een viskwekersfamilie te Zonhoven in 1940. Twee gesprekken in 2013.
- (8) Jozef (Jef) Martens, geboren op 31 oktober 1944; verbleef altijd te Godsheide, ten noorden van het Albertkanaal. Werkte in de visserijploeg op het Domein Bokrijk van 1973 tot 2008. Twee gesprekken en een terreinbezoek in 2013.
- (9) Xavier Vandeput, geboren 28 juni 1944, viskweker te Zonhoven en in Hongarije. Eén gesprek te Zonhoven in 2013.
- (10) Albert (Bert) Reyskens is van de Genkersteenweg/Hasseltweg, waar de gemeenten Hasselt en Genk aan elkaar palen. Bert Reyskens is geboren in 1947. Was tussenpersoon voor Bokrijk (Peeters en Martens), zat altijd aan en leverde extra info; genoteerd voor één gesprek in 2013.

Terreinbezoeken

Joël Burny kent de gebieden waarover hij enquêteerde. Hij kon de info van zegslui altijd goed situeren en met de zegslui praten over de zones waar zij het over hadden. Een gepland bezoek aan de vijvers van Bokrijk met een 99-jarige ging niet door vanwege de hitte.

Literatuur

In aanvulling van de toponymische bronnen die voor het Hoge Kempen worden opgegeven, is ook het werk van Molemans (1982) over de plaatsnamen van Zonhoven gebruikt. In de voetnoten van Burny wordt naar duidingsliteratuur verwezen. Verder is info over deze onderwerpen gebruikt die door Burny in de loop van de voorbije jaren was verzameld.

ANTOINE VANDEPUT

Naam geïnterviewde	Antoine Vandeput
Adres	Boomsteeg , 3520 Zonhoven
Telefoon	011 81 40 86
E-mail-adres	/
Geboortedatum	1940
Geboorteplaats	(meest waarschijnlijk Zonhoven)
Beroep	metser
Lokale betrokkenheid	behoort tot één van de twee Zonhovense viskwekersfamilies die in gans België en in het buitenland karper en andere vis kweken sedert het begin van de 20 ^{ste} eeuw.
Datum interview	25 oktober en 4 november 2010
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	er zijn twee opnames, de eerste is genaamd "Antoine Vandeput 22 04 2013"; 1:35:27; 43,6 MB; de tweede is genaamd "Antoine Vandeput 10 06 2013"; 1:01:25; 28,1 MB.
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door Antoine Vandeput.

Gesproken te Zonhoven op 22 april 2013

Tweede bezoek op 10 juni 2013: in het definitieve rapport zullen, zoals afgesproken, geen eigennamen vermeld staan bij de informatie over vijvers en visteelt in Zonhoven en omgeving.

De nieuwe info, vernomen op 10 juni, is achteraan dit opstel apart ingetikt.

INTERVIEW ANTOINE VANDEPUT

In het westen van Zonhoven, langs de Roosterbeek, waren het vroeger allemaal hooilanden. Men haalde daar hooi voor de eigen beesten, voor de paarden in Luiker putten en voor de paarden van het leger.

Antoine Vandeput heeft het nog meegemaakt hoe grootvader zaliger te voet met een kar hooi naar Luik trok en met een lading steenkool terugkwam. Men volgde daarbij het Albertkanaal.

Ouders en grootouders van Antoine Vandeput hadden meegewerkt bij het graven van het Albertkanaal. Vader was een van vier gebroeders die elk over een paard beschikten en dus transport aankonden. Men vaarde toen alles met paard en kar: kolen, hout, hooi, zand, kiezel. Men sleepte ook schepen van de sluis van Oostham naar de sluis van Hasselt en omgekeerd. Aan de sluizen werden de gespannen voor schepen verwisseld. In de Luiker putten is men paarden blijven gebruiken. In de putten van het Kempisch bekken is men vlug overgegaan tot mechanisatie van het transport.

Veel vijvers in Zonhoven zijn ontstaan waar eerst hooiland was. Dat gebeurde vanaf de jaren 1955 en later. Antoine Vandeput heeft helpen maaien tot rond 1957.

Maar het hooiland in Zonhoven was niet de eerste bestemming van de grond.

Eerst was er op die plaatsen "schurf" dat is ijzersteen gedolven. Vervolgens is er daar een laag van ca 10 cm dikke turf gewonnen. En pas daarna heeft men de grond gelijk gemaakt en hooiland gemaakt. Omdat de mijnen moesten betalen voor de (ondergrondse) concessie van gronden, maakten ze zich graag van deze belasting af door percelen hooiland van de boeren op te kopen. Ze kwamen zo in bezit van grote hoeveelheden percelen naarmate de boeren er minder interesse voor hadden. De mijnen gaven 8000 à 9000 fr/ha voor hooiland. De mijnen lieten er dan populieren op planten. De viskwekers in Zonhoven hebben naderhand veel van die eigendommen van de mijnen gekocht om er vijvers van te maken. De hooilanden waren ooit "goudmijnen", aldus Antoine Vandeput, en de viskwekers hebben er "opnieuw goudmijnen van gemaakt". Men heeft er goed hooiland van kunnen maken omdat de grond ervoor geschikt was. En men heeft veel geweterd.

Schurf en turf uitgraven gebeurde ten tijde van de grootvader zaliger van Antoine Vandeput. Dat is voor de Eerste Wereldoorlog.

In Zonhoven, evenwijdig met de Boomsteeg, heeft men twee beken. Het gaat om de Roosterbeek en de Oude Roosterbeek, die afsplitsen aan de steenweg van Zonhoven naar Beringen. De Roosterbeek ligt tot een meter hoger dan de Oude Roosterbeek. Men nam water uit de Roosterbeek, liet dat gedurende zo'n twee weken over het hooiland lopen, en loosde dan op de Oude Roosterbeek. Er was veel concurrentie voor het water. De mensen gingen 's nachts elkaars water afleiden naar de eigen beemden. Dat gebeurde ook bij de visteelt.

De waterbeemden lagen in panden van telkens een "dubbel gezwad" breed. Elk pand bestond uit twee halve panden aan weerszijden van een olopje en ze waren zo'n 75 à 80 cm breed. Een dubbel gezwad was dus 1,50m tot 1,60 m breed. De panden lagen niet effen. Nabij het olopje waren ze zo'n 15 cm hoger dan aan de zijanten.

Hooi dat op de schelf ging, was hooi bestemd voor de eigen beesten. Hooi voor de verkoop werd in mijten gestapeld.

De boeren verkochten beemden aan de mijnen omdat de boerenjongens ofwel in de put ofwel bij foraky gingen werken. De boeren hadden dus geen eigen werkvolk meer. De mijnen hebben beemden gekocht en met populieren beplant tot ca 1965-1970. De viskwekers hebben dan vijvers gegraven met behulp van hydraulische kranen die op brede rupsen lopen. De vijvers van de familie Vandeput worden gevoed uit de Roosterbeek en ze lozen op de Oude Roosterbeek, die men gewoon de "Oude Beek" noemt. Voor het uitvoeren van grondwerken huurden de viskwekers tijdelijk de diensten van aannemers. Later kochten ze zelf grote machines voor het onderhoud van dijken en vijvers. Met de aanleg van extra vijvers waren ze volop bezig in de jaren 1965-1975. Rond ca 2000 hebben viskwekers, en dan vooral Xavier Vandeput, vijvers verkocht aan het ANB (aan het "groen"). Onder beheer van het ANB zijn de vijvers niet meer onderworpen aan een teeltcyclus. Men brengt er geen jonge visjes meer op. Met als gevolg dat de Aalscholvers, die men bij het ANB graag heeft, zich gaan voeden in de vijvers die wel nog gebruikt worden voor

visteelt. Bij het ANB worden de dijken niet meer onderhouden en wordt er veel minder riet uit de vijvers gemaaid dan toen dezelfde vijvers nog dienden voor de viskweek.

Ik vroeg naar het voorkomen van Otters. Antoine Vandeput had die hier nooit gekend. Er zat af en toe een Beverrat en er zijn Muskusratten geweest. De Vos eet Muskusrat op. Er hebben Muskusratten gegeten tot ca 2000 – 2005. Nu zijn ze volledig verdwenen. Antoine Vandeput kan zich niet herinneren dat hij in de voorbije vijf of zes jaren nog een Muskusrat zou gezien hebben.

Blauwe reigers zijn even schadelijk als Aalscholvers.

Roerdomp eet kleine viskes en eet geen hoeveelheden vis. Roerdomp zit in het Riet; men heeft ze vaak zitten op de vijver met de naam “de Mossel”.

Boerenmensen die naar Heusden op woonden, hadden niet genoeg grasland en vanuit die boerderijen trok men dan met de beesten naar de vijvers. In de vijvers eten de koeien zich dik aan het Riet. Maar wanneer ze enkel Riet, en geen gras, gegeten hebben, geven ze maar weinig melk. Koeien moeten gras eten in plaats van Riet. Gras is beter. Riet eten geeft minder melk en veroorzaakt afgang. Wie geen keuze had, en slechts één of twee koeien had, ging ermee hoeden.

In de vijvers werd Spurrie gezaaid. De koeien werden daar rechtstreeks op gebracht en in de gaten gehouden door de “jong gasten”. Spurrie eten is niet zo gunstig voor de boter.

Ik vroeg naar het aantal boerderijen van waaruit men met de beesten naar de vijvers kwam. In de jaren 1950-1955 kwam men nog uit een drietal boerderijen naar de vijvers.

Daarnaast waren er nog mensen die bij de mijnen werkten, en die één koe hadden, die na de schooluren door de kinderen rond de vijvers gehoed werden. Antoine Vandeput behoort tot de laatste generatie mensen die nog koeien gehoed hebben.

De boeren mochten de vijvers omakkeren en er graan zaaien. Daarbij gebruikten ze meestal haver. De boeren mochten de aren bovenaan de strohalmen afsnijden, maar moesten het stro laten staan. Dat bleef in de vijver staan wanneer er opnieuw water op gelaten werd. Het stro ging dan in de vijver verrotten het geen aanleiding gaf tot veel wormpjes die de jonge vissen konden opeten. Dit soort akkerbouw tot nut van de visteelt is blijven doorgaan tot ca 1955. Vijvers waarin men haver geteeld heeft zijn het Krevin en de Vier wijers. Riet dat in de vijvers gemaaid werd, bleef erin liggen. Daar kwamen “rietmaden” van, vissen aten ze op. Akkeren in de vijvers gebeurde wanneer de vijvers afgelaten waren, dat is om de 4, 5 of 6 jaren. Nu heeft men een veel meer intensieve wijze van vis telen, waarbij sommige vijvers enkele keren per jaar afgesleept worden.

Behalve haver heeft men in de vijvers dus Spurrie, maar ook gewoon raaigras gezaaid. Het groen van de Spurrie werd soms door de vis zelf afgegraasd. Het gras op de dijken werd vroeger door de beesten gegraasd, nu wordt het met een machine gemaaid.

De koeien gingen vooral in de vijvers wanneer daar schoon jong Riet in stond. 's Winters, wanneer de wind uit het oosten kwam, brandde men het droge Riet uit de vijvers. Had het gevoren, dan brandde men het boven het ijs. Maar wanneer er schoon droog Riet stand, werd het gemaaid door de omliggende boeren die het Riet dan gebruikten voor het afdekken van mijten of het maken van een afdak.

Men sleept tegenwoordig de vis uit het ondiepe water van de vijver en kan zo'n net met de hand slepen, met enkele mannen die samen werken. Afvissen was eertijds “een hele ceremonie” die drie of vier dagen duurde.

In sommige vijvers waren rotte plekken die men “doeiliëef” noemde. Op de beemden had men ook van die plekken. De viskwekers (en de boeren) wisten waar die zich bevonden. In de vijvers was men voorzichtig, in de beemden had men er ijzerdraad rond gespannen. Op Krevin zijn er twee dergelijke gevaarlijke plaatsen. Op de Vier wijers zijn er geen. Het Zandewijerke heeft een droge zandbodem en dat was de vijver waarin men ging zwemmen.

Onder het vijvergebied in de westhelft van Zonhoven is er een vaste grondlaag van zo'n vijf meter diep. Daaronder is er een laag van 10 meter die volledig uit drijfzand bestaat. De vijvers drijven daarboven op, op een schurftlaag.

In de vijvers liepen de koeien niet dieper dan hun knieën en was er geen risico dat ze in een dooiliëf zouden terecht komen. In de diepere vijvers zijn de dooiliëven nog meer onvast dan in ondiepe vijvers.

Vissoorten in Zonhoven: meest Karper en witvis.

Putlepper kweekt vanzelf: de vijvers bleven langer onder dan nu, de vis had de tijd om er zelf in te kweken.

Antoine Vandeput heeft het bij zijn ouders thuis niet geweten dat men een putlepper in de waterput hield. Het gebeurde ook wel (in Zonhoven) dat men een putlepper in de waterton hield. Alle andere vissoorten gingen kapot in de waterton.

In Zonhoven waren talrijke watervoerende greppels, zouwen. Men had er bij elke boerderij. Het volstond van daar een gewone wisselmand als fuik in te leggen om er vis te vangen. Men heeft dat kunnen doen tot ca 1945, misschien nog wat in de tweede helft van de jaren 1940.

Paling vond men in de vijvers én op de beek.

Ook in de beken zijn er diepere plaatsen: die noemt men "kolken" en dat is waar het water draait. Daar zit vis.

Vroeger liet men de vijvers uitvriezen. Alle ongedierte en veel planten waren dan meteen weg.

(einde van het opstel na het eerste gesprek).

(onze volgende afspraak is op maandag 10 juni om 14 uur).

(Hier volgt de nieuwe info, vernomen op 10 juni):

Hooi uit Zonhoven ging via het station van Zonhoven naar de putten in Luik en naar het kamp in Leopoldsburg.

Weteren heeft men in Zonhoven (Roosterbeek) gedaan tot ca 1940 of nog tot net na de tweede wereldoorlog. Eenmaal de boeren zich kunstmeststoffen konden kopen, werd met weteren gestopt.

Over de afmetingen van een gezwad: hoe langer de maaier, hoe langer de steel van zijn zeis en hoe breder het gezwad.

In nieuwe vijvers zijn geen planten. De planten in de vijvers komen vanzelf, met de eenden, de waterhoentjes, enz. Er zit veel vis op de nieuwe vijvers, en de vis graast, knipt alles kort. Er zijn geen planten in de nieuwe vijvers omdat er meer vissen op zitten, en dat is zo omdat ze gevoederd worden.

Watermosselen komen vanzelf in de vijvers. Ze stellen geen probleem voor de visteelt.

Over de vijf meter vaste grond in de vijverzone van Zonhoven met daaronder drijfzand. Dat is door Antoine Vandeput zelf vastgesteld bij een boring voorafgaand aan de bouw van een huis.

Vis in de zouwen bij boerderijen in Zonhoven. Dat is vis die ontsnapt is uit de vijvers. Men had: karper, snoek, lepper, witvis, brasam, katvis, baars, paling.

Katvis werd door de vader zaliger van Antoine Vandeput gegeten. Midden door gesneden, darmen eruit, en zo in de pan. Was best lekker.

Onder de technische verbeteringen die geleidelijk hun intrede deden wanneer na de oorlog de armoede opgelost was: poitrilles die toelieten de vijvers beter af te sluiten en dus minder vis te verliezen, roosters; en visnetten voor het afvissen van de vijvers.

Het water moet minstens 17-18° C hebben voor de kweek.

Men bracht mannetjes en wijfjes op speciaal gereed gemaakte vijvertjes die met gras waren ingezaaid en waar men maar 15 cm water op liet, hetgeen warm water gaf, en veel licht tot op de bodem van de vijver. Na het kuit schieten werden de mannetjes en de wijfjes onmiddellijk weer afgevisst met het schepnet.

Waar men vroeger, voor men tot voederen overging, 4 à 5 jaar nodig had om een karper van één kg te kweken, is dat gewicht nu op het einde van het derde jaar bereikt.

De boeren liepen rond de vijvers met hun koeien en de koeien lieten koeienvlaaien. De viskwekers kwamen langs, met een schopke en gooiden de koeienvlaaien in het water. Dat gaf voedsel voor de vis. Antoine Vandeput heeft deze praktijk nog goed gekend.

Er zaten vroeger veel meer kikkers in Zonhoven. Ze waren zeer talrijk en maakten 's avonds grote concerten. Er zaten ook Boomkikkers, o.m. in de Boomsteeg en de Vierwijerstraat, waar men ze met honderden vond in de eiken-gracht nabij het huis. De kinderen in de lagere school gingen boomkikkers "lookvorskes" vangen. Er zitten er nog, maar lang niet meer zoveel als toen. Men moet goed uitkijken om lookvorskes op een gracht te zien en te vangen.

Fis is bijna niet meer te zien.

Zwaluwen: men had thuis vier of vijf nesten in de stal.

(einde van de extra notities).

HENRI DE VILLENFAGNE DE VOGELSANCK

Naam geïnterviewde	Henri de Villenfagne de Vogelsanck
Adres	Kasteeldreef 2, Zolder, gemeente 3550 Heusden-Zolder
Telefoon	011 81 38 52
E-mail-adres	/
Geboortedatum	17 september 1916
Geboorteplaats	onbekend
Beroep	asteelheer, beheerder van maatschappijen
Lokale betrokkenheid	Henri de Villenfagne was onder meer burgemeester van de gemeente Zolder en later schepen van de fusie Heusden-Zolder; hij zorgde o.m. voor verharding van de wegen en voor de aanleg van het circuit van Zolder.
Datum interview	23 augustus 2010
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	geen bandopname
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door zijn zoon, baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck.

Joël Burny
Regionaal Landschap Lage Kempen
Grote Baan 176
3530 Houthalen
Telefoon: 011 78 52 59

INTERVIEW BARON HENRI DE VILLENFAGNE DE VOGELSANCK

De Villenfagne 23 augustus. Vertaling in het Nederlands van de historisch-ecologische en landschappelijke informatie.

Henri, baron van Villenfagne van Vogelsanck, geboren 1916

Bij Domein Vogelzang hoort de Hamelvijver. Dat is de grote vijver op de zuidflank van de Bolderberg, aan haar zuidoostelijk uiteinde. De Hamelvijver is anderhalve km lang, smal, vaak niet veel breder dan 200 meter. De oppervlakte is ongeveer 30 ha.

De zandweg die van Kasteel Vogelzang naar het gehucht Bolderberg loopt, volgt de zuidelijke rand van deze vijver. Op oudere stafkaarten staat voor de site van de Hamelvijver de naam van een vijver ingetekend: de Hoge Vijver. Waar de Hamelvijver op latere kaarten te zien is, blijft deze naam op de kaart zichtbaar, maar dan wel in zwart, dus niet voor de Hamelvijver. De Hamelvijver is niet te zien op kaart Dépôt de la Guerre, opgenomen in 1871, uitgave 1878, blad 25/ 7 (Kermpt), schaal 1:20.000; ook niet op kaart Institut Cartographique Militaire, herziening planimetrie in 1934, complementen in 1937, 1949 en 1951, uitgave 1951; 25/7, Kermpt, schaal 1:20.000. Maar de Hamelvijver is als water (blauw, vijver) ingetekend op kaart Nationaal Geografisch Instituut, herziening 1987, uitgave 1999, 25/7-8, Kermt-Hasselt, schaal 1:25.000.

De Hamelvijver is verhuurd aan en wordt uitgebaat door viskwekers, Bijmens van Zonhoven. Vroeger werd de vegetatie uit de vijver gemaaid, zowel Riet als andere planten. Deze praktijk is al (minstens) 15 jaar komen te vervallen. Maaien van de waterplanten had tot doel de visteelt te bevorderen. Na maaien van de planten komt er meer licht in het water van de vijver. Dat is gunstig voor de vis, meer bepaald voor de teelt van Karper. Wanneer de planten uit een vijver niet meer regelmatig gemaaid worden, dan evolueert de vijver langzamerhand naar iets wat meer moeras dan open water moet genoemd worden. Te dichte plantengroei in een vijver is ongunstig voor de vis.

Stopzetten van regelmatig maaien van de plantengroei in de Hamelvijver had geen gevolg voor het aantal eenden die daar toeven. De eenden hadden ook al voldoende dekking toen de plantengroei nog regelmatig verwijderd werd. In de "machtsverhoudingen" rond een vijver heeft de viskweker voorrang op de jager. Visteelt is namelijk een activiteit die geld opbrengt.

In de familie de Villenfagne jaagt men weidelijk. Op een ree wordt zo gemikt dat men het hart raakt en het dier onmiddellijk doodt. Vogelwild schiet men niet van het water, men schiet eenden in de vlucht.

De Hamelvijver en andere vijvers van Domein Vogelzang zijn te diep voor watersnip. Men schiet er enkel eenden. Bij het leeglaten van een vijver zal wel eens een enkele "verdwaalde" watersnip op de modder invallen.

Onder het burgemeesterschap van Henri de Villenfagne zijn veel wegen in de gemeente Zolder voor het eerst verhard. Daarvoor waren veel zandwegen, die er's winters nat bij lagen. Het eerste elektriciteitsnet, uit de jaren 1920, is halfweg de jaren 1950 vervangen.

Vanaf het ogenblik dat men er mee gestopt is regelmatig de vegetatie van de Hamelvijver te maaien, is het rendement van de visteelt beginnen achteruit gaan. En vervolgens ook de huurinkomsten van deze vijver.

Volgende vogelsoorten komen regelmatig voor op de Hamelvijver. Knobbelzwaan, waarvan men er wel eens 40 bijeen zag. Men hoort de Roerdomp, die men niet ziet. Er zijn talrijke Waterhoentjes. Men schiet de volgende eenden: Wilde Eend, Slobeend, Pijlstaart, de beide soorten Talingen. Twee vogelsoorten zijn schadelijk voor de visteelt: Blauwe Reiger en Aalscholver. De Villenfagne begrijpt niet hoe men de Aalscholver, op wateren in het binnenland, wettelijk kon beschermen.

Er broeden Blauwe Reigers in Domein Vogelzang. Ze hebben hun nesten bij een andere vijver, Het Goor. Het Goor is (aldus de Villenfagne) een "natuurlijke vijver", zonder dijken, en die men niet kan laten leeglopen [dat klopt: een goor in de Limburgse en Antwerpse Kempen is een hele grote bron, vaker niet dan wel begaanbaar, vaak niet in cultuur te brengen]. Het Goor zou heel diep zijn. De jachtwachter van de familie de Villenfagne krijgt af en toe de toestemming om in Het Goor te gaan vissen; hij haalt er Snoek uit, soms heel grote snoeken [dat betekent dat er

water ingebracht wordt in Het Goor, snoek komt met beekwater in de vijvers]. Het Goor bevindt zich “rechts van de Hamelvijver, vanuit het kasteel gezien”. [Ik weet nog niet precies waar hij ligt en wil daar nog over doorvragen].

Omdat goren grote bronnen zijn, en dus in beginsel warmer water kunnen bevatten dan andere “vijvers” vroeg ik of Het Goor in de winter bevroest. Het Goor bevroest 's winters, net als de Hamelwijver en als de vijver rondom het kasteel.

Bij grote hitte had men wel eens massale sterfte van Karper in de kasteelvijver. Daarom is een pomp geïnstalleerd die bij warm weer een fontein uit de vijver blaast. Het opgespoten water vangt zuurstof uit de lucht en brengt dat dan in de vijver. In de kasteelvijver zitten mooie karpers, ze worden niet commercieel geoogst. Er zitten daar karpers tot tien, zelfs twaalf kg. De Villenfagne houdt ze daar omdat het fijn is. Maar ook omdat karpers “de ploeg van de vijver zijn”. Ze eten al de planten van de vijverbodem op en zorgen er zo voor dat de vijver er mooi proper bij blijft. Er zit witvis op deze vijver, de klein- en achterkleinkinderen van Henri de Villenfagne vissen er daar wat uit.

Tot voor enkele decennia kon de kasteelvijver door gravitatie uit een zijbeek van de Laambeek met water gevuld worden. Voor het vullen van deze en andere vijvers had men enkele officieel gebouwde sluisjes op waterlopen. [Er is er eentje op kaart Institut Géographique Militaire, Beringen 25/3, planimetrie herzien in 1933, complementen in 1937 en 1951, uitgave 1951, 1:20.000; dit sluisje laat toe water uit de Laambeek in een zouw te leiden die de richting uitgaat van het Groot Bos; in de zuidgrens van het Groot Bos ligt de huidige waterplas van de Hamelwijver].

Men heeft deze sluisjes nog, maar ze volstaan niet meer. De hele omgeving van Vogelzang is anderhalve meter gezakt als gevolg van mijnbouw. Daarom zijn nu voor de vijvers vier elektrische pompen gebouwd. Het onderhoud en de stroom voor deze pompen komt voor rekening van een dienst en fonds voor mijnschade die na het opheffen van de KS in werking gebleven is. De ramp is niet volledig: ook het historische kasteel is gezakt, en er zijn barsten ontstaan in de voor water ondoordringbare laag onder de kelders... In de kelders staan nu vijf elektrische pompen...

Beheer van de wateren van Vogelzang behoorde lange tijd tot de werking van Watering Laambeek. Deze watering is door fusie opgegaan in de Watering Herk.

(tot hier).

HENRI DE VILLENFAGNE DE VOGELSANCK

Naam geïnterviewde	Henri de Villenfagne de Vogelsanck
Adres	Kasteeldreef 2, Zolder, gemeente 3550 Heusden-Zolder
Telefoon	011 81 38 52
E-mail-adres	/
Geboortedatum	17 september 1916
Geboorteplaats	onbekend
Beroep	kasteelheer, beheerder van maatschappijen
Lokale betrokkenheid	Henri de Villenfagne was onder meer burgemeester van de gemeente Zolder en later schepen van de fusie Heusden-Zolder; hij zorgde o.m. voor verharding van de wegen en voor de aanleg van het circuit van Zolder.
Datum interview	23 augustus 2010
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	geen bandopname
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door zijn zoon, baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck

INTERVIEW BARON HENRI DE VILLENFAGNE DE VOGELSANCK

Le baron de Villenfagne de Vogelsanck, châtelain de Vogelsanck, né baron Henri de Villenfagne de Vogelsanck

Résumé d'un entretien à Vogelsanck, le mercredi 1 décembre 2010

Le rapport qui suit a été relu par le baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck, suite à quoi une correction a été introduite dans l'orthographe du nom de l'étang dit Bullekensvijver. J'ai profité de l'occasion pour rajouter au présent rapport la référence bibliographique précise de deux photographies d'arbres du Domaine de Vogelsanck publiées en 1926 [J.B., le 14 décembre 2010].

J'avais au préalable, et par écrit, posé quatre questions au baron de Villenfagne. Mon document lui avait été transmis par son fils, le baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck. Que le baron Claude de Villenfagne trouve ici la marque de notre gratitude pour son intervention en notre faveur.

La généalogie de la famille de Villenfagne remonte au 16ième siècle. La seigneurie de Vogelsanck fut acquise par achat au début du 18ième siècle par Gilles Lambert. Les propriétaires précédents étaient des Pacheco, diplomates du Portugal dans les Pays-Bas. Gilles Lambert était l'oncle de Jean Ignace de Villenfagne, fondateur de la branche de Vogelsanck, qui lui-même était le père de Jean Louis Joseph (dit l'aveugle, voir ci-dessous).

Le parc du château à Vogelsanck est effectivement connu pour ses beaux arbres d'arbres d'essences fort variées, qui forment un arboretum. J'avais connaissance d'une visite effectuée à l'arboretum de Vogelsanck au tout début du 20ième siècle, par la Société Centrale Forestière de Belgique. L'intérêt des sylviculteurs pour cette collection est toujours vivace. Ainsi, le vicomte de Spoelberch [Arbres de Belgique : inventaire dendrologique 1987 - 1992 / Jean-Claude Baudouin, Philippe De Spoelberch; Bruxelles, Fondation Spoelberch-Artois, 1992; 511 pp, ill.] vint plusieurs à Vogelsanck et il fit état dans ses ouvrages de la présence d'arbres rares et de beau port en ce domaine.

Le baron de Villenfagne de Vogelsanck avait relu à mon intention un document familial. Il s'agit d'un manuscrit qui couvre la fin du 18ième et le début du 19ième siècle. Le livre fut dicté à son chapelain par un arrière-arrière-grand-oncle du baron. Cette personne s'appelait baron Jean Louis Joseph de Villenfagne, né le 6 mai 1752. Jean Louis Joseph était surnommé "l'aveugle" car il avait très malheureusement perdu la vue à l'âge de vingt ans suite à un accident de chasse. Jean Louis Joseph de Villenfagne, dit l'aveugle, débuta son livre de ces lignes: "J'ai toujours aimé les arbres..." Il disposait d'une serre chauffée au bois et à l'eau chaude et il faisait venir des graines d'arbres de Pologne, de Suède et d'Autriche, notamment. Il y a, à Vogelsanck, sept ou huit pins noirs d'Autriche de 42 (quarante-deux) mètres de hauteur qui sans doute datent de la fin du 18ième siècle. La plupart des beaux arbres de Vogelsanck datent de cette époque. Ainsi, quelques cèdres y furent plantés en 1790, des pins de Lord Weymouth datent de la même époque, comme le plus bel exemplaire belge de *Sciadopitys verticillata* dont trois exemplaires croissent à Vogelsanck. Au moins un des cèdres appartient à l'espèce *Cedrus brevifolia*. On observe également à Vogelsanck quelques arbres des espèces suivantes, connues pour leur volume et leur beau port: *Cryptomeria japonica* et *Liquidambar styraciflua*. Pour cette dernière essence, on notera la présence d'un très bel exemplaire, dont la circonférence fait 3 mètres 35 et qui pousse encore. [Deux photos d'arbres prises à Vogelsanck se trouvent entre les pages 540 et 541 du volume 33, année 1926, du Bulletin de la Société Royale Foréristière de Belgique. On y voit, sur l'une, deux Pins de Weymouth, et sur l'autre un bel exemplaire de *Liquidambar styraciflua*. J'ignore si la photographie montre bien l'exemplaire de *Liquidambar* dont me parla le baron de Villenfagne – mais cela semble probable].

Deux cèdres du Liban furent également plantés vers 1790. Parmi les chênes de Vogelsanck se trouvent bien sûr les essences indigènes mais aussi le chêne des marais (*Quercus palustris*) et le chêne d'Amérique (*Quercus rubra*).

Ces deux dernières espèces ont ceci de commun que leur bois est assez dur mais qu'il est putrescible, ce qui fait que leur valeur marchande n'est guère élevée.

Parmi les arbres remarquables du Domaine, le baron cita encore les espèces suivantes: *Magnolia acuminata* et *Magnolia virginiana*, le *Liriodendron tulipifera*, et un Cyprès de Californie remarqué par le Vicomte de Spoelberch qui déclara que c'est ici le plus bel exemplaire de Belgique ayant poussé dans un sol essentiellement sablonneux. Le Vicomte de Spoelberch fit également état de la présence à Vogelsanck du plus vieil exemplaire belge de *Quercus phellos*.

Je demandai au baron si les beaux arbres feuillus qui croissent à l'ermitage sur le Bolderberg datent de la même époque. C'est fort probable.

Le baron Henri fit planter, il y 75 ans, des pins de Corse dans un endroit où se trouvaient déjà de très beaux chênes. En ce qui concerne le beau parc de Vogelsanck, la politique du baron Henri fut de faire faire des éclaircies autour des beaux grands arbres et de ne les couper qu'une fois morts. Le bois sert alors au chauffage du château.

En ce qui concerne le Goor, mon interprétation des informations recueillies par deux collègues (Marian Gerard & Joep Fourneau) pilotés sur place par le baron Claude de Villenfagne doit être revue. Il est fort probable que la nappe phréatique du Bolderberg connut déjà une baisse de niveau sensible dans le courant des années 1930 au plus tard. C'est là une information rare et fort précieuse. Il semblerait qu'elle puisse être étayée par l'observation, sur une photo de l'aéronautique militaire belge des années 1920, de l'état fort humide d'une partie des bruyères maintenant sèches de la réserve de Genk. Le vieux garde-chasse du grand-père du baron de Villenfagne lui fit part, vers 1935, de ce que la superficie en eau du Goor avait diminué au cours des années qui précédèrent cette conversation. Cela avait eu pour effet un accroissement de la végétation arbustive autour de l'étang spontané du Goor. Le garde en question avait servi le grand-père du baron, donc le baron Léon, lequel décéda le 16 mai 1930.

En ce qui concerne les anciens prés à faucher du vallon du Laambeek et de l'Ekkelbeek (Echelbeek? – toponyme connu, si c'est bien ça, et qui signifie "le ruisseau aux sangsues"), le baron expliqua comment les ouvriers(-mineurs) des environs y menaient leur vache. Certains y louaient une parcelle, d'autres n'en avaient les moyens. L'abandon des prés à faucher par les agriculteurs permit au baron de Villenfagne de faire effectuer des plantations d'arbres sur certaines parcelles. Il y fit notamment planter des Frênes. De nombreuses parcelles du vallon du Laambeek sont actuellement envahies de buissons.

J'avais été étonné d'apprendre que du Brochet se pêche dans le Goor. C'est bien exact, et ce bien qu'il n'y ait pas de raccordement hydraulique en surface entre le Goor et le Laambeek. On dit que le Goor, qui a la forme d'un entonnoir, aurait une profondeur de 150 mètres. Cette description laisse à penser que le "cratère" du Goor donne directement accès à la nappe phréatique. Répétons-le: c'est un site fort rare et nous ne pouvons que nous réjouir de ce que la famille de Villenfagne en assure la pérennité!

Nous en vîmes à traiter de l'agencement hydraulique ancien autour du château. Les eaux des douves proviennent du Laambeek où se trouve une écluse qui les y envoie. L'étang (les douves) autour du château est pourvu d'un déversoir et puis d'un diverticule qui mène les eaux vers un étang maintenant à sec, le Bullekensvijver. Le Bullekensvijver et deux autres étangs plus petits en son aval se trouvent au sud de la chaussée de Zonhoven à Heusden. Ils ne servent plus à la pisciculture; le Bullekensvijver est à l'heure actuelle un champ de maïs.

Entre l'étang du château et la chaussée se trouve un vaste espace parfaitement plat. Les eaux de l'étang du château sont surélevées par rapport à cette grande pâture. Le baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck avait déjà indiqué que cet agencement permettait, anciennement, de provoquer une inondation défensive sur la face sud du château. Le baron de Villenfagne se souvint d'une autre application encore, bien plus récente, et connue d'autres endroits.

Jusque vers 1930 il y avait à Vogelsanck une ferme dont le cheptel bovin faisait une douzaine de vaches et quelques veaux. Pour nourrir ce bétail l'hiver, il fallait une grande quantité de foin, qui était produit sur place. La pratique ancestrale d'irrigation des prés à faucher est bien connue. Elle a pour effet de doubler le volume de foin récolté par unité de surface. Au temps où la grande pâture entre le château de Vogelsanck et la chaussée était affectée à la

production de foin, cet espace était irrigué par inondation. Il n'y avait pas d'irrigation en ados. La ferme a été supprimée et les terres données en location à un fermier étranger au domaine.

Le baron de Villenfagne garde le souvenir d'un seul sanglier observé au domaine de Vogelsanck. L'animal fut bien sûr abattu. L'expérience du baron de Villenfagne en ce qui concerne ce gibier correspond parfaitement à la situation en Campine limbourgeoise avant l'invasion toute récente. Des individus isolés pénétraient la Campine, mais ils étaient abattus à la première occasion.

Joël Burny, Regionaal Landschap Lage Kempen, Grote Baan 176, Houthalen

HENRI DE VILLENFAGNE DE VOGELSANCK

Naam geïnterviewde	Henri de Villenfagne de Vogelsanck
Adres	Kasteeldreef 2, Zolder, gemeente 3550 Heusden-Zolder
Telefoon	011 81 38 52
E-mail-adres	/
Geboortedatum	17 september 1916
Geboorteplaats	onbekend
Beroep	asteelheer, beheerder van maatschappijen
Lokale betrokkenheid	Henri de Villenfagne was onder meer burgemeester van de gemeente Zolder en later schepen van de fusie Heusden-Zolder; hij zorgde o.m. voor verharding van de wegen en voor de aanleg van het circuit van Zolder.
Datum interview	23 augustus 2010
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	geen bandopname
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door zijn zoon, baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck.

Joël Burny
Regionaal Landschap Lage Kempen
Grote Baan 176
3530 Houthalen
Téléphone fixe: 011 78 52 59

(fin du texte remanié le lundi 30 août 2010).

INTERVIEW BARON HENRI DE VILLENFAGNE DE VOGELSANCK

Le document qui suit remplace le rapport rédigé suite à un entretien que j'eus avec le baron de Villenfagne de Vogelsanck au château de Vogelsanck à Zolder le lundi 23 août 2010.

Les notes ont été corrigées et complétées suite à un entretien téléphonique avec le baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck en date du vendredi 27 août 2010.

Le texte remanié qui suit date du lundi 30 août 2010.

Le baron de Villenfagne de Vogelsanck

Rencontre au château de Vogelsanck, Zolder, le lundi 23 août 2010. Kasteeldreef 2, 3550 Heusden-Zolder.

Numéro d'appel téléphonique: 011 81 38 52

Le baron de Villenfagne naquit le 17 septembre 1916.

Dans la famille de Villenfagne de Vogelsanck le titre se transmet dès la naissance. Le châtelain de Vogelsanck porte le titre de baron sans mention d'un prénom – Henri dans le cas du châtelain actuel. Son fils s'identifie et doit être identifié de la façon suivante: baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck.

La famille de Villenfagne de Vogelsanck insiste pour que le nom du domaine soit orthographié "Vogelsanck" et non "Vogelzang" comme c'est devenu l'habitude. La graphie "Vogelsanck" se rapproche plus de l'étymologie du toponyme.

La graphie en "Vogelzang" est le produit de la réinterprétation populaire du nom dont la signification ancienne n'était plus comprise de l'habitant au 20ème siècle.

Le baron Claude de Villenfagne

Rue baron de Castro 27

1040 Bruxelles

0475621475

La première version de ce rapport fut envoyée tant au baron de Villenfagne qu'au baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck. Cette seconde version sera envoyée en deux exemplaires au baron Claude de Villenfagne de Vogelsanck.

Notre fonction au sein du Regionaal Landschap est de récolter et de rendre accessible toute information utile concernant la gestion agricole, piscicole, hydraulique et cynégétique ancienne d'un nombre de sites et de sous-régions de Campine limbourgeoise.

Notre propos était d'être mis au courant de l'expérience acquise au fil du vingtième siècle par le baron de Villenfagne en ce qui concerne certains aspects de la gestion du Domaine de Vogelsanck. Notre démarche vise à entendre tous les acteurs sociétaux ayant agi en matière de gestion d'un patrimoine rural en Campine limbourgeoise. Et à prendre connaissance de la façon la plus précise qui soit de la vision que tous les propriétaires – y compris les tenants de domaines historiques - ont de leurs biens respectifs.

C'est au baron Claude de Villenfagne, son fils, que je dois d'avoir pu rencontrer le baron de Villenfagne de Vogelsanck.

Le baron de Villenfagne de Vogelsanck est propriétaire du Hamelwijer ou Hamelvijver dans sa graphie plus récente. Il s'agit du grand étang qui s'étend au sud de l'extrémité orientale Bolderberg. L'étang est de forme allongée, fait un peu moins de 1,5 km en longueur et est d'une largeur variable, qui n'excède pas les 300 m, pour se réduire à 60 mètre en un endroit. La superficie du Hamelvijver est d'environ 23 hectares.

Le chemin de Vogelsanck au hameau de Bolderberg suit la limite sud de cet étang. Sur les cartes d'état-major anciennes et récente dont je dispose, un site situé immédiatement à l'est de l'étang est désigné du nom de "Hoge Vijver". L'étang Hamelvijver n'est pas figuré sur la carte Dépôt de la Guerre, levée en 1871, édition de 1878,

feuille 25, planchette 7 (soit Kermpt), échelle 1:20.000; sur la carte Institut Cartographique Militaire, révision de la planimétrie en 1934, compléments en 1937, 1949 en 1951, édition de 1951; 25/7, Kermpt, échelle 1:20.000. Mais il est en eau sur la carte Nationaal Geografisch Instituut, révision 1987, édition 1999, 25/7-8, Kermt-Hasselt, échelle 1:25.000.

L'étang du Hamelvijver tel que nous le connaissons actuellement fut mis sous eau dans les années quarante du vingtième siècle. C'est l'oeuvre du grand-père du baron Claude de Villenfagne, le baron Jean de Villenfagne de Vogelsanck qui fut châtelain de Vogelsanck de 1930 à 1977. Le Hamelvijver occupe un fond allongé. Parmi les raisons de sa mise en eau figurait le souci de pourvoir le domaine d'un coupe-feu, utile en cas d'incendie des pinèdes.

Le lieu-dit Hoge Vijver se trouve à l'est de l'extrémité orientale du Hamelvijver. Il est possible qu'il y ait eu anciennement un étang en cet endroit. On y observe des bords abrupts. Actuellement, le site du Hoge Vijver est affecté à la pâture et à la culture du maïs.

Le Hamelvijver est loué aux pisciculteurs Bijmens de Zonhoven. Anciennement, les roseaux et autres plantes croissant dans l'étang étaient faucardées par le pisciculteur. Ce n'est plus le cas depuis une quinzaine d'années. Le faucardage avait pour but de faciliter la pénétration de la lumière dans l'eau de l'étang. L'opération est favorable au poisson, principalement aux carpes d'élevage. Lorsqu'un étang n'est pas faucardé, il évolue lentement vers un état qui tient plus du marais que de l'eau libre. Les roseaux qui poussent en rangs serrés font trop d'ombre et cela est néfaste au poisson.

L'abandon du faucardage n'a pas eu pour effet une augmentation du nombre de canards visitant l'étang. Ils y trouvaient également le couvert nécessaire au temps où l'étang était faucardé régulièrement. Dans leurs rapports respectifs vis-à-vis de l'étang, le pisciculteur à préséance sur le chasseur. La pisciculture est une activité rémunératrice. Toutefois, la chasse est au service de la pisciculture. Sans la chasse, il n'y aurait de bon rendement piscicole. Le rôle du chasseur est de se tenir prêt à intervenir dans le cas d'une augmentation du nombre de prédateurs. Le Héron cendré et le Cormoran sont deux espèces susceptibles d'occasionner des dégâts dans les piscicultures. Le renard est un autre prédateur bien connu, dont les effectifs actuels sont pléthoriques. Le baron de Villenfagne me fit part de son incompréhension en ce qui concerne la protection légale accordée au Cormoran dans l'intérieur des terres [j'ai déjà noté cette remarque plusieurs fois].

Le baron de Villenfagne me fit part d'une mesure conservatoire qui, dans sa famille, fait partie de la transmission du savoir du chasseur. On ne tue pas un chevreuil en le touchant n'importe où, on vise de manière à toucher le coeur. On ne tue pas le gibier d'eau au posé, mais on le tire au vol.

Le Hamelvijver et les autres pièces d'eau faisant partie du Domaine de Vogelsanck sont trop profonds pour que la bécassine des marais s'y tienne. On y chasse exclusivement les canards. Parfois un bécassine égarée vient-elle se poser sur les boues lors de la vidange d'un étang.

J'appris que le baron de Vogelsanck fut bourgmestre de la commune de Zolder, laquelle fusionna avec Heusden en 1976. Après la fusion, le baron de Vogelsanck fut échevin de la nouvelle entité. Le baron de Vogelsanck s'attacha notamment à empierrer les principaux axes circulatoires de la commune de Zolder, et il fit rénover le réseau électrique vers la moitié des années 1950. Avant ces interventions sur la voirie, un nombre trop élevé de routes étaient encore des chemins de sable, mouilleux l'hiver. Le premier réseau électrique datait des années 1920, et encore n'avait-il pas été bien complet. Il n'y avait, par exemple, pas encore de courant électrique au château de Vogelsanck en 1930.

A partir du moment où on cessa de faucarder l'étang du Hamelvijver, le rendement en poisson se mit à baisser. Et en corrolaire, le prix du loyer baissa à son tour. Il faut, et il est dans l'intérêt du propriétaire, me dit le baron, que le locataire ait un bon bénéfice.

Le baron de Villenfagne fit faire un certain nombre d'aménagements à l'étang du Hamelvijver, dans le but d'améliorer le confort du chasseur dans le cadre du type de chasse préconisé par Henri de Villenfagne. Parmi le gibier d'eau qui fréquente le Hamelvijver figurent les espèces suivantes. Il arrive que s'y observent des Cygnes tuberculés – on en vit même une fois une quarantaine. On entend le Butor étoilé. On voit de nombreuses Poules d'eau, ainsi que les canards suivants: le Colvert, le Souchet, le Pilet, les Sarcelles d'été et les Sarcelles d'hiver.

Les Hérons nichent au Domaine de Vogelsanck, près d'un autre étang, nommé Het Goor. Het Goor est un étang naturel, très profond et qu'on ne peut vidanger. On ne peut donc l'affecter à la pisciculture comme les étangs artificiels qu'on peut vidanger, et qu'il faut vidanger pour la récolte du poisson. Le garde-chasse de la famille de Villenfagne de Vogelsanck reçoit de temps en temps la permission d'aller pêcher dans Het Goor. Il y capture de grands Brochets, parmi lesquels on en trouve qui font un mètre de longueur. Het Goor se trouve au pied de l'extrémité orientale du Bolderberg. Monsieur Joep Fourneau, un jeune collègue, biologiste, qui fut piloté en cet endroit y a deux ans par le baron Claude de Villenfagne, indiqua Het Goor sur carte et me fit part de ses impressions. Il s'agit d'un site impressionnant et d'une grande rareté.

Het Goor gèle l'hiver, comme tous les autres étangs, y compris l'étang au château. Lors des canicules, une mortalité élevée fut parfois observée dans l'étang du château. Pour pallier à cet inconvénient, une pompe électrique fut dès lors installée qui, lorsqu'elle est axionnée, provoque un jet d'eau dans l'étang. Les eaux ainsi projetées en l'air se chargent en oxygène qu'elles répandent dans l'étang. L'étang du château contient de belles carpes, parmi lesquelles se trouvent des individus de 10 à 12 kilos. Ces carpes ne font pas l'objet d'une pêche commerciale, le baron les tient pour leur bien propre. Mais, me fit-on remarquer, les Carpes sont "la charrue de l'étang" en ce sens que leurs activités ont pour effet de garder les eaux bien propres et libres de mauvaises herbes. Elles désherbent en effet le fond de l'étang. Les petits-fils et arrière-petits-fils du baron de Villenfagne taquent le goujon dans l'étang du château.

Cet étang peut se vidanger et être rempli au départ d'un diverticule du Laambeek dont nous ne pûmes retrouver le nom pendant notre conversation. On disposait anciennement, pour la gestion des eaux, de deux éclusettes établies de manière officielle. [Ainsi, il en figure une sur la carte I.G.M., Beerigen 25/3, révision planimétrie 1933, compléments en 1937 et 1951, édition 1951, 1:20.000; cette écluse permet de conduire les eaux du Laambeek dans un drain qui s'oriente vers le Groot Bos, en limite sud duquel s'étend le Hamelvijver sur les cartes plus récentes].

Un ouvrage d'art à caractère hydraulique, désaffecté pour l'instant, permettait d'inonder la grande prairie qui s'étend devant le château, entre le bâtiment et la chaussée de Zonhoven à Beringen. L'endroit où se trouve cet appareil porte le nom de "Stapel" (moyen-néerlandais: hindernis, trap – deux substantifs qui pourraient être 'synonymes' de barrage – s'il s'agit bien de cela). Une telle inondation pouvait être d'un intérêt stratégique en cas d'attaque de la place forte, l'ennemi devant dès lors se replier sur la chaussée plutôt que de se rapprocher du château en ordre dispersé.

On dispose toujours d'une éclusette pour la gestion des étangs. Toutefois, suite aux affaisements miniers, toute la zone avec le château et ses environs a baissé d'un mètre et demi. Le baron de Villenfagne s'est vu obligé d'installer quatre pompes électriques automatiques afin de maintenir en état les eaux de surface. Un service hérité des charbonnages Kempische Steenkoolmijnen intervient dans les frais d'entretien et d'électricité de ces quatre pompes. Je suis navré d'avoir appris que les caves du château historique du Vogelsanck prennent l'eau suite aux affaisements miniers... Il s'agit maintenant d'évacuer les eaux au moyen de pompes électriques.

La gestion des eaux du Domaine de Vogelsanck et de ses environs était naguère confiée à la Wateringue Laambeek. Cette wateringue fusionna avec celle du Herk.

Le baron de Villenfagne me fit part d'un démarche qu'il fit [auprès de la CECA?] à Luxembourg à la demande de feu le gouverneur Louis Roppe. C'est en tant que bourgmestre d'une des communes ayant le siège d'un charbonnage sur son territoire, que le baron Henri de Villenfagne fut chargé de défendre le maintien en activité des mines du bassin de Campine. Bien que ses intérêts privés lui auraient dicté de défendre l'idée d'une fermeture, l'homme politique fit son devoir et c'est sans arrière-pensée qu'il intervint dans le sens voulu par le gouverneur de la province de Limbourg.

PIETER JACOBUS HENRICUS PEETERS

Naam geïnterviewde	Pieter Jacobus Henricus Peeters
Adres	Godsheide Hasselt; we ontmoetten elkaar telkens in de dienstgebouwen te Bokrijk; Bert Reyskens zorgde voor de afspraken en voor de verbinding tussen ons, met inbegrip van het ronddragen van de neerslag van de gesprekken. via Bert Reyskens, Brugstraat 10, 3500 Hasselt
Telefoon	/
E-mail-adres	/
Geboortedatum	23 februari 1914
Geboorteplaats	Hasselt
Beroep	ploegbaas vijverarbeiders Domein Bokrijk
Lokale betrokkenheid	zie beroep
Datum interview	29 januari 2013 en 19 februari 2013
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	er zijn twee opnames; de eerste is genaamd "DVT_A006 Harry Peeters 1"; 2:02:05; 55,8 MB; de tweede is genaamd "DVT_A008 Harry Peeters 2"; 1:53:24; 51,9 MB.

Harry Peeters - 29 jan 2013

Er was een tweede ontmoeting met Harry Peeters en Bert Reyskens, in Bokrijk, op dinsdag 19 februari. Na dit gesprek zijn twee correcties doorgevoerd in het opstel van 29 jan, hieronder, en is achteraan het opstel een stuk tekst toegevoegd, met de nieuwe info.

Pieter Jacobus Henricus Peeters, geboren Hasselt 23 feb 1914; liep tot 14 jaar naar school in Godsheide; gesproken te Bokrijk samen met Bert Reyskens. Beiden zijn gepensioneerde ploegbazen van Domein Bokrijk. Harry Peeters groeide op in de boerderij van zijn ouders, Genkersteenweg te Bokrijk. Hij heeft zijn hele leven in die buurt gewoond. Bert Reyskens is ook van de Genkersteenweg/Hasseltweg, hij is geboren in 1947. Contact via Bert Reyskens, Brugstraat 10, 3500 Hasselt, 0497 067799 of 011 222800.

INTERVIEW HARRY PEETERS

Rond 1960 zijn de dijken en de monniken van de vijvers in de westelijke rand van de domein opgehoogd en hersteld. Na deze werken ging het beter om het water hoog in de vijvers te houden. Daarvoor groeide meer hout in de “achterkant”, de staarten van de vijvers. Wanneer de vijvers droog stonden, en het vroom, dan gingen de arbeiders van het Domein de wilgen uithakken. De dijken zijn rond 1960 van ca 80-90cm hoogte naar ca anderhalve m hoogte gebracht. Dat gebeurde met zeven man, met de schop en de kruiwagen. Het zand voor de dijken kwam uit de vijvers. Na deze werken was er “van achter” in de vijvers meer water en dus minder wilgen. Wilgen komen open te liggen, gaan “plat” liggen. Vijverdijken moesten regelmatig bijgewerkt worden. Diepere vijvers hebben onder meer als voordeel dat de vis minder kans loopt er 's winters in te bevriezen. De vijvers stonden niet samen droog in de winter. Op deze vijvers en op die van het Wik (in de oostrand van het Domein) werd meestal karper geteeld. Voor de oorlog (= WO II) kwam een joodse meneer uit Antwerpen de karpers opkopen. Na de oorlog is er een vismaatschappij opgericht. Behalve karper had men in de vijvers ook lepper (= louw = zeelt); lepper was de meest gebruikte naam in Bokrijk; en verder witvis en snoek. Snoek werd er niet op gezet, hij kwam er vanzelf. Witvis werd ook verkocht en opgegeten.

De Kapelbeek komt van buiten het domein, op Boksberg, loopt ten zuiden van de grote weiden ten zuiden van het Lisec (voormalig bosbiologisch station), komt aan de rotonde parking kasteel en stroomt zo verder weg langs de zuidrand van het museum (deel Haspengouw) en gaat naar de vijvers. Destijds was de kapelbeek altijd vol water, ook 's zomers; nu staat er nog enkel 's winters water in. Een van de redenen voor de vermindering van de hoeveelheid water in de kapelbeek was de bouw van riolering op Boksberg. Waar (de gebouwen van) het Lisec staan, was ooit een vijver, een vijver dus aan het “Kraanven”. Er was ook een vijver waar het domein nu een kwekerij heeft aangelegd. Deze vijvers waren er in de jaren 1930. Op het einde van de periode waarin het domein in eigendom was van de Boerenbond zijn de plaatsen van die vijvers “gelijk gemaakt” = geëffend. Het water in de zusterkloosterbeek komt van het Klotbroek via het Wik naar het domein en zo naar de westelijke vijvers. [zie kaart ICM 1939, 25/8]. De kapelbeek komt door het Kranevenne en is nu wat men gewoonlijk een “winterbeek” noemt. Op de plaats van de grote Parking Kasteel had men waterbeemden, van water voorzien uit de kapelbeek. Het water voor deze waterbeemden passeerde in “goten” onder het rondpunt van de ingang kasteel. De waterbeemden dienden voor de productie van hooi. Op die plaats was er goede grond. Bij de bouw van de parking heeft men die grond zo'n 60-70 cm diep afgegraven en vervangen door zand uit de berg achter het dominikanenklooster te Genk. Daarin groeit niets. Waar bomen geplant zijn, heeft men goede grond in de plantgaten gestoten. Harry Peeters wist niet waar die goede grond naartoe gebracht is. Behalve hooi had men ook een snede achtermaat. Er kwamen geen beesten (= runderen) op de waterbeemden van parking Kasteel. De waterbeemden waren ook niet afgezet. De waterbeemd op de plaats van parking Kasteel is in gebruik geweest tot en met de eerste helft van de jaren 1930.

Als kweekvijvers, om grauw te bekomen, gebruikte men een aantal vijvers nabij het paviljoen. Daarvoor nodige (ouder)vissen kwamen uit het domein zelf, ze werden niet geïmporteerd. Harry Peeters weet niet of er verder iets speciaals was aan die vijvers die ze meer geschikt dan anderen zouden gemaakt hebben voor de kweek. Een jaar na de kweek werden de jonge karpers daar als spijsgoed afgevisst en naar een andere vijver overgebracht. Daar bleven ze op tot als ze tot wanneer ze als karper konden gevisst en verkocht worden. Ze bleven daar twee of (onzeker) drie jaren op. Bij het afvissen van de vijvers bekwam men ook witvis en snoek. Deze vis werd meegenomen door de arbeiders die bij het vissen geholpen hadden. De karperteelt hier beschreven gebeurde onder gezag van de Limburgse visserijcommissie samen het station van Groenendaal. Er zat ook paling in de vijvers in Bokrijk, maar dat was er niet veel. Bij het afvissen van een vijvers had men telkens “enkele” palingen. Onder het genoemde beheer werden de karpers in de vijvers bijgevoerd met een meelsoort. Er werd 's winters, wanneer de vijver onder water stond, ook kalk toegediend om de pH van het water te verhogen. Men deed dat met behulp van een bootje. Witvis en andere soorten kweekten vanzelf in de vijvers. Er was altijd al visteelt op domein Bokrijk, eerst toen het een privaat bezit was, dan onder beheer van de Boerenbond en later van de provincie. Wanneer men een dijk verhoogde, nam men het daarvoor nodige zand in de vijver, die zo wat dieper werd.

Behalve wilgen groeide ook riet, berk en els in de vijvers. Deze plantengroei werd eveneens verwijderd, wanneer de vijver droogstond en het vroom. Vijvers in Bokrijk zijn plaatselijk modderig (en zie verder). Op de Grote Moffert zat veel katvis. Op zeker ogenblik, bij een afvissing, kwam er een hele mand vol katvis. Mensen uit de omtrek kwamen daar op, kapten de kop van deze vissen en aten ze op. Katvis komt voor in de vijvers in de westrand van het Domein en niet in het Wik. Er zat ook zonnebaars op de vijvers, bij de afvissing vond men er een paar tot zo'n 10 – 15 exemplaren. Er zat ook een klein beetje baars. Bij het afvissen en droog laten staan van de vijver verdwijnen alle

vissen, dus ook diegene die men niet wil hebben. Men zal later enkel die vissoorten op de vijver brengen die men wil hebben.

Otters zijn bij weten van Harry Peeters nooit in de vijvers van Bokrijk gesignaleerd. Na de oorlog kwamen er even Beverratten te zitten. Daarna kwamen er muskusratten, die nu erg verminderd zijn. Tot zo'n 35 jaar geleden zag met de "hopen" ervan liggen in de vijvers. Muskusrat is wel eens als "waterkonijn" opgediend in een restaurant van het domein.

Wilgen hebben dunne takken en die bleven meestal liggen in/nabij de vijvers wanneer ze door de arbeiders afgekappt waren. Er werden geen mutsaarden mee gebonden.

Harry Peeters heeft zelf nog veel mutsaarden gemaakt. Een goede binder bond er 100 per dag. Hij heeft in het Domein gewerkt tot 1979, tot in de leeftijd van 65 jaar. Toen het domein onder beheer was van de Boerenbond werkte hij 9 uur per dag.

Er is in Domein Bokrijk ook ijzersteen (= moerasijzererts = limoniet) uitgegraven en naar de spoorlijn gebracht voor verder vervoer. Dat was net voor de tijd van Harry Peeters. Dat is onder andere gebeurd op de percelen waar nu de administratieve gebouwen staan waar onze bijeenkomst plaats had.

Men maakt in Bokrijk het verschil tussen zandvijvers en moddervijvers. In de moddervijvers zit drijfzand, men heeft er geen vaste voet op de bodem van de vijver. Er zijn ook moddervijvers in het Wik, onder meer tegen Zonhoven aan. In een van die vijvers heeft Harry Peeters ooit een vier meter lange stok gestoken, zonder weerstand te ontmoeten. Dat was in een van de vijvers die op de kaart ingetekend staan als "Zonhoverkant" (mogelijk de "eerste zonhoverkant"). Alle grachten in en buiten het domein werden elk jaar, in de winter, zuiver gemaakt. Wanneer men een dijk bijwerkte moest ze met russen bekleed worden. Men sneed de daartoe benodigde russen in de staart van de vijvers, in "het bovenste gedeelte van de vijver dat een jaar droogstond". De oudste bij Harry Peeters bekende tappen van de vijvers waren liepen onder de dijk door via een vierkante goot, gemaakt van hele dikke eikenplanken. De tap van de vijver geeft uit op de moederzouw inde bodem van de vijver. Daarin verzamelt zich de vis wanneer het water wordt afgelaten. Ze worden er met de schepzak uit gevist en verplaatst naar een zinken bassin dat zich op de dijk bevindt. Van boven is die bak open. In de bak worden de vissen met vers water gespoeld. Dat wil zeggen dat ze van buiten maar ook van binnen gespoeld worden. Bij de reorganisatie ca 1960 is ten oosten van de westelijke vijvers ook een zgn. "cementen barak" gezet. Midden erdoor loopt een beek, het was een koele plaats waar men de vis enkele dagen kon bewaren en zo ook diefstal vermeed. De paviljoen is gebouwd voor het werkvolk en om er gerief in te stapelen. Er is al jaren geen visteelt meer in Bokrijk, ook niet meer op de Grote Moffert, die wel nog dienst doet voor de pleziervisserij. Maar er wordt geen vis meer op gezet. De afloop van de vijvers bestonden uit vierkante houten "buizen", uit dikke planken, die onder de dijk doorliepen.

Bij de ouders van Harry Peeters had men twee of drie koeien. Voor het goede seizoen had men een weide voor deze dieren. Om hooi te hebben voor de winter kocht zijn vader een of twee percelen hooi in de grote weide waar vanaf de jaren 1955-56 het openluchtmuseum werd opgericht. Men kwam niet met de beesten op deze hooilandpercelen in het Domein.

Het gedeelte van het domein van sanatorium Kneipp (later de school van de broeders in Bokrijk) ten noorden van de Hasseltweg/Genkersteenweg dat bij Domein Bokrijk terecht kwam was eerst een zwaar dennenbos dat in 1914-1918 door de Duitsers is gerooid. Daarna was daar opnieuw heide gekomen. Onder beheer van de Boerenbond was het ontgonnen en in gebruik als roggeland. Het is opnieuw bebost na WO II.

Het krioelde van de konijnen in Domein Bokrijk. Watersnip kwam op de vijvers, zowel wanneer ze vol waren als wanneer ze leeggelaten werden. Hop heeft Harry Peeters ook nog gekend. Er zaten hazen in het Domein en er zitten er nu nog steeds wat. Patrijs kwam voor op "het Kneipp" en in de open ruimte waar tegenwoordig de administratieve gebouwen staan. Korhoen heeft Harry Peeters nog even gekend, heel in het begin, in Het Wik. Reeën hebben er altijd gezeten. Wild varken heeft hij er nooit gezien. Aalscholwers zaten er ook niet. Wat er wel zat, waren blauwe reigers, die in het Wik in de bomen broedden. Eenden zaten op de vijvers in Het Wek en later in het westelijk deel van het Domein. Nu zitten er niet meer in het Wik "omdat er daar geen vis meer zit". Wanneer een vijver werd leeggelaten, hadden de reigers dat dadelijk gezien en kwamen ze er steevast met 4 of 5 exemplaren onmiddellijk op af.

Er zaten veel kwakvoren, waaronder talrijke Boomkickers (dialectnaam lookvors). Nu zijn de boomkickers nergens meer te zien. De vis wordt geoogst in oktober-november. In de voortijd werd er opnieuw water op gezet. In Het Wik werd op verschillende vijvers haver geteeld. De haver werd niet groot, groeide niet sterk en werd niet geoogst. De reden voor deze teelt: eten voor de vis. Spurrie is ook in vijvers geteeld, meestal in de westelijke rand van het domein. Deze teelten hadden plaats tot heel even na WO II. Boekweit heeft Harry Peeters nooit weten zetten. Haver werd gezaaid in de voortijd. Nadat een vijver drie of vier jaren op rij onder water gestaan heeft is ze "biologisch dood". Vijvers die een "geweldige waterbevoorrading hebben blijven langer goed". Vijvers zonder deze sterke aanvoer gaan verzuren.

We praatten over Irma Speelmans, nu 85 jaar, en waarvan de man (Jan Put zaliger) een neef was van Bert Reyskens. Bert Reyskens heeft in zijn jeugd jaren nog gezien dat men runderen liet grazen in de vijvers van de Lange Waters. De koeien aten het groen dat boven het water uitstak.

Men zag twee keer per jaar de kraanvogels overtrekken. Men zag er veel. Er zaten Kieviten in Bokrijk, aan de vijvers "waar biezen waren". Lomp is een vissoort die in kleine aantallen in de vijvers zat.

In een van de vijvers in het westelijk deel van Domein Bokrijk zaten grote zoetwatermossels, soms waren ze daar heel talrijk. Wanneer die vijver werd leeggelaten, kwamen de zwarte kraaien op de mosselen af en aten die op. Ze haalden het mosselvlees uit de schelpen. De kauwkes doen dat niet. Harry Peeters herinnert zich niet een nest van de hop te hebben gezien. Er waren runderhorzels; de kraaien haalden de maden uit de rug van besmette runderen. Meikevers kwamen talrijk voor. Wanneer ze op een eikendreef zaten of in een haag, dan aten ze alle groen van de takken. De haag ging daar niet van dood maar maakte hetzelfde jaar opnieuw bladeren aan. Harry Peeters heeft ooit enige jaren kort voor of kort na de oorlog een aantal mensen bezig gezien die de meikevers uit een eikendreef tussen Genk en Zutendaal uitklopten. Ze hadden zeilen op de grond gespreid en schudden ze van daar uit in zakken. Ze hadden tot 200 kg kevers!

In de eikenkanten (dit woord) voor mutsaarden had men hier en daar een eik laten staan. Alle zes jaren werden de mutsaarden gekapt. Harry Peeters kent omwalling vooral van grote stukken, maar in Zonhoven waren ook kleine percelen omwald.

Korhoen had Harry Peeters in Bokrijk gekend op het einde van de jaren 1930. Sedertdien niet meer in het domein, wel nog daarbuiten gezien.

Er zaten veel mollen, nu zijn het er minder. Waar de golf van Hasselt is aangelegd in de Demervallei te Godsheide lagen laaggelegen beemden. Wanneer het fel regende kwamen die onder water, en de mollen liepen dan over het land. Mannen uit de omgeving kwamen ze dan doodkloppen. Men ving zo tot 20 mollen per dag. Men verkocht ze voor de pels aan 2 fr het stuk (dit is een prijs van voor WO II), toen een goede fiets 400 fr kostte.

Er was ook waterbeemd nabij het Vijverhof (= Parkhotel) aan de Borggraevenvijvers. Harry Peeters heeft vaak veenmol gevonden in de moestuin, Hasseltweg. Wanneer men er eentje uitgraafde, maakte men ze dood, want ze eten de wortelkes op van de moestuinplanten. Er zaten veel veenmollen in de buurt Hasseltweg.

(einde notities eerste bezoek)

Notities na tweede bezoek, op dinsdag 19 feb 2013

Wanneer Harry Peeters spreekt van "in die jaren", dan heeft hij het over de jaren 1930, 1940 en 1950. Er zat ook Roerdomp in de vijvers in Bokrijk. Men liet ze met rust.

Er zaten een vijftal vossen in het Domein.

Buizerd zat er en woonde op wat later het arboretum geworden is (Koebos).

Sperwer zat er, maar Harry Peeters heeft er geen kennis van dat de soort er broedde.

Egels waren talrijk, evenals Eekhoorns.

Fis = Bunzing werd gevangen voor de pels.

In 1947 krioelde het van de Eekhoorns; men had eikels geplant, maar die werden door de eekhoorns uitgehaald. Men schoot toen, op meerdere dagen, 120 eekhoorns.

Er zaten leeuweriken in de buurt van het domein; nu niet meer te zien.

Een plaats waar veel vogels gevangen werden was de omgeving van de kerk van de Banneuxwijk. Daar ving men o.m. botvink, distelvink, groenvinken en goudvinken.

Er was een sluis op de Kapelbeek, die diende voor de wetering "van de parking". Hij bevond zich iets ten oosten van het latere poortgebouw van het museum.

Harry Peeters had vernomen dat er kikkers en palingen zaten in de zouwen van de waterbeemden.[Bert Reyskens bevestigde die voor een waterbeemd van zijn familie in de Haagbeemden, Termiën Genk.]

Voordelen van wetereen: men bekwam goed gras; wetereen bracht meer op; zonder wetereen had men niet zoveel gras.

Lepper (Zeelt) werd niet geteeld maar zat in de vijvers.

Niet alle vijvers vriezen samen dicht. Harry Peeters had dat ook vastgesteld, maar hij wist niet hoe dat kwam. Een verschil hierin dat verband zou houden met het voorkomen van zowel zandvijvers als moddervijvers was hem niet bekend.

Modder in de vijvers: meestal bij de laagste plaats. Bij leegstand blijft er lange tijd een beetje water uit de moederzouw komen, vooral als hij goed open gemaakt is.

Waterputten: op de Genkersteenweg Hasselt is het grondwater op één meter diepte te vinden, naar het oosten op, op Genk is het grondwater in de putten te vinden op 5 m diepte of meer.

Een waterput sloeg men in augustus, dan had men het minst tegendruk van het grondwater. Een waterput werd meestal iets hoger op het erf gezet, om te vermijden dat van het erf afstromend (vuil) water erin zou spoelen. Harry Peeters en Bert Reyskens hebben het beiden bij hun ouders meegemaakt dat de melk in de waterput gekoeld werd. Het grondwater staat het hoogst in de winter of in de lente; in de zomer kon het water in de put wel 60-70 cm (en meer) zakken.

Uit de waterput schepte men ook drinkwater voor het vee. Een koe drinkt tot 40 liter water per dag.

Bij Harry Peeters zijn ouders had men een put bestaande uit betonringen.

Zelfs bij een zeer strenge winter zoals die van 1963 blijven de beken toch min of meer doorstromen.

Schaatsen op bevroren vijvers: men zei dat dit niet goed was voor de vis; bij het schaatsen kwam de vis naar boven en kon vastvriezen, zei men.

Hout wateren om het te verduurzamen was een algemeen verspreide techniek.

Voor de aanleg van het arboretum (opening 1958) was het Koebos een moerassig bos. Het was moeras met den, berken, els, etc. tot in de jaren 1950. Er lagen grachten in, die bij de inrichting van het arboretum ten dele zijn verlegd. Alles is door Harry Peeters en andere mannen met de schup en de hak en de kruiwagen bewerkt; alle gaten zijn toen opgevuld. Daarvoor was het "een woestenij", men "kon er bijna niet door".

De konijnen vormden een heuse plaag. Op zekere avond telde Harry Peeters 350 konijnen op de plaats van het latere hertenpark; de wachter van het domein had er daarvoor al 470 geteld. Al het personeel van domein Bokrijk stroopte en nam de konijnen mee naar huis, voor de bevoorrading.

De Boerenbond had het domein in eigendom en beheer van 1927-1928 tot 1938. De wetering "van de parking" bestond daarvoor al; hij was aangelegd door de graaf of een voorouder van de graaf. De wetering lag op de beste grond van heel het domein.

Hazelwormen, gekend als "slangskes" zaten talrijk, en waren op meerdere plaatsen van het domein te zien. Ze waren zo'n 30 cm lang.

Er zaten salamanders, en hagedissen. Padden ook; men ziet nu veel minder padden dan vroeger.

Riet in de vijvers: er waren plaatsen met veel riet en plaatsen zonder riet.

Een vijver "met een goede bevoorrading" is een vijver waarin men regelmatig water uit een beek laat instromen.

Spurrie was ook veevoeder.

Serradelle was een groenbemester die 20 tot 30 cm hoog werd. Het kwam op korenland. Het werd nog volop gebruikt onder beheer van de Boerenbond; men had er toen vele ha van.

Evie is een soort haver van hele slechte grond. Gekend bij vader thuis. Stro van evie was heel geschikt voor bijenkorven, het is immers heel fijn stro.

Veel akkerland is nu natter dan vroeger omdat er geen zouwkes meer zijn, ze zijn alle toegedaan. Er is geen afvoer meer en als het regent staat alles vlug onder. Bovendien is de grond van de akkers aangestampt door gebruik van zware tractoren. Anderzijds zijn er nu in de Demer meer overstromingen omdat door het veelvuldig aanbrengen van rioleringen het regenwater veel vlugger dan vroeger in de beken en dan in de Demer terechtkomt. Wanneer, zoals vroeger, het water overal wat bleef staan - in de zouwen en grachten - had niemand er echt last van.

Bert Reyskens zal contact opnemen met de heer Jef Martens, die nu ongeveer 70 jaar oud is, en die werkzaam was in de visserijploeg van Bokrijk. Misschien zullen we samen met deze persoon een gesprek kunnen hebben.

(einde van de notities na het tweede gesprek met Harry Peeters, op di 19 02 2013).

JEAN WELKENHUSYEN

Naam geïnterviewde	Jean Welkenhusyen
Adres	Delheidestraat 32, 3520 Zonhoven
Telefoon	011 81 38 78
E-mail-adres	/
Geboortedatum	7 maart 1933
Geboorteplaats	(niet gevraagd: is Zonhoven of Hasselt)
Beroep	fabrieksarbeider die bijboerde
Lokale betrokkenheid	woonde heel zijn leven “tussen de vijvers” in Zonhoven en Zolder; heeft grote belangstelling voor al het lokale, natuurlijk en heemkundig
Datum interview	26 februari 2013 en 19 maart 2013
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	er zijn twee opnames, de eerste is genaamd: “Jean Welkenhuysen 26 02 2013”; 1:38:37; 42,7 MB; de tweede is genaamd “Jean Welkenhuysen 19 03 2013”; 1:26:06; 39, 4 MB.
Opmerking	de opstellen gemaakt met de notities zijn gecontroleerd door Jean Welkenhusyen. Er kwam ook interessante info van zijn echtgenote, Marie-Louise Nicolai.

INTERVIEW JEAN WELKENHUYSEN

Jean Welkenhuysen

Delheidestraat 32, 3520 Zonhoven.

Gehuwd met Marie-Louise Nicolai.

Gesproken te Zonhoven op 26 februari 2013.

Jean Welkenhuysen is geboren op 7 maart 1933 en wordt dus 80.

Hij groeide op "tussen de vijvers" in Zonhoven.

Een broer van Jean Welkenhuysen was arts in Zonhoven;

een andere broer is professor emeritus in Leuven.

Het opstel gemaakt na het eerste bezoek is door JeWe nagekeken; enkele correcties zijn ingevoerd. Onderaan volgt een tweede opstel, gemaakt na een bezoek op 19 maart 2013.

De oudste broer van Jean Welkenhuysen vond in de eerste helft van de jaren dertig veel silex-voorwerpen aan de Wijveberg in de Wijvenheide; men vond er ook veel aan de andere zijde van de gemeente, rond De Teut en nabij de Holsteen. De voorwerpen werden bij de fraters in Zonhoven ondergebracht.

De vader zaliger van Jean Welkenhuysen had zelf twee kleine vijvers.

De mensen in Zonhoven en elders in Midden-Limburg zijn altijd met water bezig geweest. Vanaf de Laambeek en de Roosterbeek legden ze beken aan, en oploop- en afloopzouwen van en naar laaggelegen gebieden; ze bouwden daar ook dijken waar niet teveel werk aan was en zodoende maakten ze visvijvers. De vijverbouwers van Zonhoven hebben o.m. ook vijvers gemaakt voor de abdij van Herkenrode en voor de baron van Vogelsanck. In het domein van de baron van Vogelsanck is er een grote vijver, de Hoogvijver en een heel diepe vijver: het Goor. Het Goor is onpeilbaar diep. De mensen die de beken veegden vonden ook silex werktuigen uit de prehistorie en brachten ze naar de fraters. De fraters haalden de Luikse archeoloog professor Hamal-Nandrin naar Zonhoven. De Roosterbeek werd "de molenbeek" genoemd.

Aan de grote vijver in Wijvenheide is een kijkhut geplaatst die onlangs is afgebrand. Aan een vijver net ten zuiden daarvan is een tweede kijkhut, die niet is afgebrand. Die vijver noemt "Het Winkelke" of "De Winkelkeswijer". Daar was er een huisje waar de grootmoeder van Jean Welkenhuysen handel dreef. Het huisje is afgebrand rond 1942. Aan het Winkelke was er een laag weiland. Oma verkocht er produkten aan de mensen van Bolderberg, Stokrooi en deze kant van Zonhoven.

Viskwekers in Zonhoven waren: Vandeput; Bijmens, Jacobs en de Bellefroid. De familie Bijmens vertoefde in de oorlog in Engeland.

Er ontstond ruzie voor het water uit de beken dat naar de vijvers moest. Daarom hebben de viskwekers na de oorlog spontaan een ruilverkaveling doorgevoerd en ontstonden twee grote zones met vijvers: die van de familie Bijmens en die van de familie Vandeput.

Lange tijd hebben de mijnen in Zonhoven (en elders) weilanden opgekocht. Bij de verkoop daarvan bij de sluiting van de mijnen hebben de viskwekers ze verworven en hebben daar met machines (bulldozers e.d.) vijvers bijgemaakt. Dat gebeurde nog in de jaren 1985-1990. Eerder maakte men vijvers met eenvoudiger technische middelen, o.m. met behulp van berlinnekens. Nieuwe vijvers die met grote machines gemaakt zijn, werden veel dieper gemaakt dan eerder het geval was. Dat is een van de redenen waarom hier nu aalscholvers leven die de vis roven. Aalscholvers eten al duikend. In de ondiepe vijvers van weleer konden ze niet of nauwelijks duiken, in de nieuwe kunnen ze dat wel. Reigers vangen ook vis, maar ze doen dat al lopend in de ondiepe randen van de oudere vijvers.

Een dochter van de heer en mevrouw Welkenhuysen heeft biologie gestudeerd aan de KU in Leuven. Anne Vanwelkenhuysen deed in Zonhoven haar thesis met Dirk Draulans. Ze bestudeerde het foeragegedrag van de Blauwe reiger. Dat was rond 1982-1983. Er waren toen in de vijvergebieden van Midden-Limburg zo'n 400 reigers. Ooit heeft men tegen Vogelsanck enkele honderden blauwe reigers dood aangetroffen; ze waren vergiftigd geworden. Enkele maanden later waren er opnieuw 400 reigers in Midden-Limburg.

Er kwamen moeilijkheden tussen de viskwekers en de groenen. De groenen wilden niet dat men met machines aan de dijken werkte. Xavier Vandepuut heeft dan 50 ha vijvers verkocht aan het ANB en is naar Hongarije getrokken om daar verder te doen met Karperteelt.

Voor de oorlog gingen de karpers van Zonhoven met de trein naar Antwerpen en naar Oostende. In Antwerpen werden ze gekocht en verbruikt door de joden. De vissen die naar Oostende gingen, reisden door tot Engeland. De karpers werden vervoerd in ronde bassins met daarin een opening van 30 cm doormeter; er werd ijs in de bassins gelegd. De familie Bijmens stond ca 1920 op een handelsbeurs in Sint-Petersburg.

Als jongen ging Jean Welkenhuysen 's winters riet afstoken in de vijvers; de viskwekers waren daar content mee. Eens de vijvers zijn, zijn er naast de vijver, stroomafwaarts van de tap zogenaamde "achterkolken". De jongens gingen daar de rest van de kleine vissen uit halen.

Namen van vijvers in Zonhoven zijn o.m. de Mennekensjout; de Boswijer; het Mooke (van mouw, kleine vijvers, naam bevat vergelijking); de Krevin (een samentrekking van "klein ven"), het Wijd-ven (= het groot ven).

De mensen van Zonhoven kenden de vijvers goed; er is nooit iemand van Zonhoven in een vijver verdronken. Dit soort problemen is er pas gekomen met camping Heidestrand en met bezoek vanwege mensen van buiten het vijvergebied.

Wanneer de vijvers leeg stonden, werden ze beakkerd met spurrie en met klaver. Dat was voedsel voor de vissen. Nu krijgen de vissen onnatuurlijk voedsel en groeien ze op in twee jaar tijd i.p.v. op vijf jaar.

Er zaten ook eenden in de vijvers, en ijsvogels, roerdomp en woudwaapje. De Roerdampen waren niet erg talrijk, er zaten er niet veel, ze zaten niet in elke vijver. Alles samen moeten er maar een tiental gezeten hebben in de vijvers van Midden-Limburg. De grote zilverreiger verscheen voor het eerst in de beginjaren 1980; nu ziet men er soms een tiental of meer bijeen.

Als jongen ging Jean Welkenhuysen met een neef met de koeien van zijn oom naar de vijvers; de koeien trokken de vijvers in en aten er een deel van het jonge riet. Alle vijvers van Zonhoven en elders lozen tenslotte op de Demer.

P. 11 van de notities: een schets van een tap, tapblok, haak en poitrine, gemaakt door Jean Welkenhuysen zelf. Houten buis door de dijk, met modder in de vijver en achterkolk buiten de dijk. P. 10: schets van een vijver. Er bleef water in de moederzouw staan ook wanneer de vijver leeg stond. Dan kan zijn oorsprong hebben in blijvend toestromen vanuit de oeloop. Maar zolang er grondwaterdruk bleef, was er water in de moederzouw van de leegstaande vijver.

Beakkering van de vijvers: Hoe lang bleef de vijver leeg staan? Tot wanneer het gewas daarin zo'n 20-30 cm hoog was. Dan bracht men er jonge vis op hetzij grauw, hetzij stopgoed. In een kweekvijver moet kruid groeien, waar de eitjes van de karper aan zullen kleven. Bij de kweek komt grauw, dat zijn visjes tot 1 cm lang, die dan naar een beakkerde vijver gebracht worden.

Ik vroeg of Jean Welkenhuysen zelf nog de teelt van een ander gewas gekend had. Ja, dat was haver, die geteeld werd in één van de "Vierwijers" langs de Boomsteeg. Jean Welkenhuysen dacht dat die haver niet geoogst werd en in de vijver bleef staan bij het opnieuw onder water zetten.

Karper is goed eetbaar; graskarper heeft als functie de vijver proper te houden.

In Zonhoven zegt met lepper, niet louw. Lepper werd niet geteeld maar kweekte vanzelf. Idem met snoek. Mensen die hielpen bij het leeglaten van een vijver kregen een snoek mee. Katvis zat er heel veel. Men liet ze sterven op de dijk. Het is nochtans niet slecht om te eten, het smaakt als paling. Paling in de vijvers was een uitzondering. Baars zat er spontaan in.

Boomkikker zat er vroeger meer dan nu. Men heeft teveel bramen weggedaan en daarom zijn er nu minder Boomkickers. In Zonhoven heeft Boomkikker de naam "lookvorske". Ze zaten in vochtige kanten en in de vijvers. Er zaten veel groene kikkers.

Muskusratten zijn er pas gekomen na WO II. De viskwekers hadden schade vanwege de muskusratten die de dijken doorgroeven. Men heeft dan gewerkt met een ploeg rattenvangers.

Hoe ouder een vijver wordt, hoe meer modder erin ligt. Bij het leeglaten van een vijver loopt de modder grotendeels met het water weg. Wanneer vijvers de ganse oorlog onder water gebleven waren, dan was dat niet goed. De bodem was dan niet tijdig verlucht en is niet meer vruchtbaar.

(einde van de notities bij het eerste bezoek).

Opstel met notities bij het tweede bezoek op 19 maart 2013, volgt hier.

In Zonhoven zegt men lepper en niet louw (voor Zeelt). Bijzonder was de "putlepper". De putlepper was een exemplaar van Zeelt die men bij een visteler bekomen had, en die men in de grondwaterput hield. De putlepper eet al het ongedierte uit de put: vliegjes, wormpjes, enz. De putlepper droeg er toe bij dat het water in de put goed drinkbaar bleef. De putlepper bleef jaren op rij in de put leven. Louw is vanzelf proper, is slijmerig en heeft geen grote schubben [waar eventueel iets onzuivers achter kon blijven steken].

De vader zaliger van Jean Welkenhuysen had geen eigen visteelt op zijn vijver. Men had die vijver vooral graag omdat ze toeliet om op zondag "van de straat" weg te blijven en "niet in het oog te vallen" van de Duitsers of van mensen die met de Duitsers meewerkten [ik vraag nooit iets wat betreft oorlogsfeiten]. De vijver was niet zo klein, ze was een halve ha groot. Vader nam de kinderen mee naar de vijver en hij haalde er vis uit die dan thuis opgegeten werd. Vader heeft later een tweede vijver gehuurd van Bijmens of van Vandeput. Vader was een neef van Léon en Léonard Vandeput; hij deed hun papieren en kreeg daarvoor compensatie van de viskwekers. Dat was toen een gebruikelijke manier van de mensen om zichzelf onderling te verstaan.

Er liepen grote zouwen van de beken naar de vijver(groepen) in Zonhoven. Het onderhoud van die grote zouwen was ook voor rekening van de vistelers die daarvoor eigen volk aan het werk zetten.

Bij het maken van nieuwe vijvers heeft men het water langs bestaande houtkanten en langs de grenzen van eigendommen geleid. De boer was in veel gevallen blij met de komst van deze nieuwe zouwen, want ze lieten hem toe te weteren. Beiden waren dus geholpen: de viskweker die water kon aanvoeren en de boer die kon weteren. Schets van een vlak waterbeemd op p. 3 van de notities. Jean Welkenhuysen gebruikt systematisch het woord weiland voor hooiland met hooi, toemaat en nabeweidings; het is synoniem met bampd. Het weiland werd enkele dagen (of enkele weken) onder een laag water gezet, om het zuur uit de grond te krijgen, om de grond beter vruchtbaar te krijgen. De bovenste lagen met groes gingen voor enkele dagen of weken onder water, en als gevolg van deze behandeling groeide het gras weer beter. Voor een sluisje gebruikt men in Zonhoven het woord "val". Men weterde op het einde van het seizoen. Schets van vlakke waterbeemd op p. 5 van de notities. Het werd gedaan door de boeren maar ook door de viskwekers met hun werkmannen. Er waren houtkanten die het water tegen hielden. Na de toemaat kwam men eerst met de koeien op het weiland (= hooiland) en daarna werd er geweterd tegen het einde van het jaar, maar dan wel voor de vorst, wanneer alles rustig was in de natuur. Het water stond iets (nadrukkelijk: iets) boven de grond en daarna liet men er het water weer van af; het perceel moest drogen. De afloop werd open gemaakt en men liet het perceel uitdrogen. Het water dat wegspoelde bevatte heet gif dat uit de grond moest.

Zou men niet bevoeid hebben, dan zouden er teveel biezen zijn komen te groeien. Als het zure grond is komen er biezen. Met weteren bestrijdt je de biezen en je krijgt schoner en beter gras.

Er is in Zonhoven geweterd tot wanneer met het geleidelijk uitvallen van de mijnen de viskwekers de gronden daarvoor kochten en aan expansie gedaan hebben. Er zaten geen mollen in lage plaatsen waar men weterde; mollen zaten waar het wat hoger is.

Zo bijvoorbeeld in de Winkelkeswijer, daar zaten geen mollen.

Alle hooiland werd geweterd. Men probeerde dat overal. Alleen tegen de heide (oosten van Zonhoven) waar het te droog was kon men niet weteren. Hooiland lag in het lager gedeelte van Zonhoven.

Voor een vijver heeft men een fatsoenlijke beek nodig. In de zomer kan er water tekort zijn voor de vijvers. Het water trekt door de dijken en men moet op tijd en stond water bij laten. Regenwater is best want het brengt veel zuurstof in de vijvers.

De vijverbodem. Er zijn zachte plaatsen in de bodems van sommige vijvers. De viskwekers kenden hun vijvers en wisten waar ze niet moesten komen. De viskweker verwittigde de jongens die met vee tussen de vijvers kwamen of die er kwamen spelen: spartelen, zwemmen of met de ijsstoel. De jongens mochten dat daar komen doen en kregen info van de viskwekers op voorwaarde dat ze geen dijken doorstaken en niet probeerden vis te stelen.

Een gat in de bodem van een vijver, een plaats waar je er zou inzakken, is een "dooileef". Men wist niet hoe diep een dooileef was en sommige hadden zuigkracht naar beneden. [Achten en Achten, Woordenboek Zonhoven, 1996]. In het woordenboek staat een goede definitie van een dooileef en wordt het woord in verband gebracht met "doodlaag". Een tweede woord voor dooileef is "kwaadleef". Men herkent een doodleef onder meer aan het feit dat er in de leegstaande vijver een plas water blijft staan; waar men niet kan gaan; men zou er verzuipen.

Dichtvriezen van de vijvers. Hoe komt het dat vijvers een beetje gevaarlijk zijn? Ijs is nooit zo dik, water heeft een zekere warmte, er ligt iets in te rotten. Op die gevaarlijke plaatsen moet men wegblijven of kan men pas op het ijs nadat het lang genoeg gevoren heeft, langer dan elders in dezelfde vijver.

Koeien in de vijvers: het is zaak voor de koehoeder om de koe uit de vijver met doeileef te houden. Er verdrinken toen geen mensen noch koeien in de vijvers, er werd op gelet. Men kreeg inlichtingen van de viskwekers om geen stommiten uit te voeren aan die vijvers.

Roerdomp zit waar er riet groeit. Daar houdt hij zich in. In de grote vijver stond teveel water en het stond te diep. Daarom waren er daar geen reigers en de Roerdomp schuwt dat ook. Roerdomp maakt het nest als eenden en meerkoet net boven het water.

Riet: de viskwekers hielden niet van Riet en Lisdodde. De viskwekers waren content wanneer de jongens het riet afstookten. De viskwekers maaiden meestal met de hand, later men een maaiboot. Als de vijver dieper gemaakt wordt, is er geen riet en geen lisdodde meer in.

Riet breidt zich altijd uit, overwoekert de ganse vijver als je ze laat groeien. Dat is niet goed voor de viskweker. Men kon ook pas goed spurrie in de vijver telen op voorwaarde dat ze niet vol riet stond.

Men heeft in het lage deel van Zonhoven, tussen de vijvers en op plaatsen waar later vijvers gekomen zijn, men heeft daar geprobeerd ijzererts te ontginnen. Van hier uit naar Bolderberg toe. Het Mooke is een voorbeeld van een vijver die ligt waar eerst ijzererts is uitgegraven. Van zijn vader zaliger wist Jean Welkenhuysen dat de mensen tijdens de eerste wereldoorlog ijzererts uit groeven in lage weilanden in Zonhoven. Wanneer ze er een kruiwagen van vol hadden, gingen ze het erts spoelen in een beek en vervolgens kruiden ze dat naar het station van Zonhoven waar ze het erts verkochten. Van daar uit ging het erts verder per trein. Wanneer er op een perceel genoeg uit gegraven was, lag het weiland dieper en was er grond weg en men heeft daar in een aantal gevallen vijvers van gemaakt.

De viskwekers brandden zelf ook riet af, wanneer de vijvers leeg stonden en het riet dood en dus droog stond. Of ze brandden op het ijs. Jean Welkenhuysen en zijn generatiegenoten wisten aan het gekraak van een vijver of het nog veilig was op het ijs te lopen of niet. Er is geen informatie over boeren die voor of kort na de oorlog riet of andere planten in de vijvers kwamen maaien. Later, tot voor kort zelfs, is riet voor dakbedekking gesneden en in Nederland verkocht.

Van hoeveel boerderijen kwam men met koeien tussen de vijvers? Voor dit gedeelte (Halveweg en omgeving) kwamen 10 tot 15 boeren met hun beesten op hun hooilanden. Ze gingen ook met de beesten op de dijken van de vijvers; de koeien aten het gras op de dijk. Jean Welkenhuysen heeft zelf in de zomervakantie en in de natijd (sep okt) koeien gehoed op de dijken. De koeien gingen 's zomers vanzelf riet eten in de randen van de vijvers. De

vijvers waren meteen ook het speelterrein van de jonge koehoeders, die ter zelfde tijd een zak vol konijnenvoer moesten bijeensnijden. Een zak voer plukken voor de konijnen. Dat was gras, weegbree en klaver als je dat kon krijgen. Smalle weegbree heeft hondsribben.

Iedereen in de omgeving had wel schaaap, geit of konijn. Onder WOII had elke boerderij twee tot vijf schapen. De boeren rond de vijvers hadden twee tot vijf koeien naargelang de grootte van hun stal en de oppervlakte van hun weiland.

Halveweg, zoals reeds gezegd, was tot voor 10 tot 15 boerderijen. Wanneer men in de natijd met twee tot vijf beesten (van tante en nonkel in dit geval) tussen de vijvers kwam, en men lette niet goed op, dan kon het voorkomen dat een van de beesten vanzelf terug naar de stal gelopen was. Het was dan feest bij thuiskomst met de rest van kleine kudde.

We telden samen dat er makkelijk 20 tot 30 koeien uit Halveweg en omgeving naar de lage beemden en tussen de vijvers konden komen grazen. Dat klopt, maar Jean Welkenhuysen maakte er de opmerking bij dat ze in feite beschikten over enkele vierkante kilometer dan dergelijke ruimte? In de Boomsteeg was maar één huis, richting Kuringen waren geen huizen meer: enkel weilanden en vijvers.

JeWe heeft geen kennis van het regelmatig voorkomen van Otter in de vijvers.

Hij dacht ook niet dat er bij beakking van de vijvers stalmest of chimiek zou gebruikt geweest zijn. Bijvoederen van de karpers is pas gekomen bij de expansie van de visteelt die samengaat met de achteruitgang van de mijnen.

Er was in Zonhoven een brouwer, Jan Mats, die knechten had die met paard en kar het bier rondvaarden. 's Avonds kwamen die knechten dan wel eens met een paard tot aan een vijver en dan trok wel eens een paard al spelend de vijver in.

Waterputten waren ofwel gemaakt van brikken, of later van betonringen. In Halveweg en omgeving hoefden de putten maar drie tot vier meter diep te zijn om goed drinkbaar water te leveren. Over het algemeen had iedereen een goede waterput. Als men hier drie meter diep gaat, zit men in het grondwater.

Er werd weinig of niet gestroopt in de omgeving omdat zowel de baron van Vogelsanck als Crahay jachtwachters hadden. In de verhouding van Vogelsanck met de boeren hoorde onder meer dat de boeren voor verbouwingen een boom konden krijgen uit het domein, maar in tegenprestatie enkele dagen of twee weken moesten gaan bomen afdoen.

(einde van het opstel met de notities gemaakt op 19 maart).

JOZEF (JEF) MARTENS

Naam geïnterviewde	Jozef (Jef) Martens
Adres	Godsheide Hasselt; we ontmoetten elkaar telkens in de dienstgebouwen te Bokrijk; Bert Reyskens zorgde voor de afspraken en voor de verbinding tussen ons, met inbegrip van het ronddragen van de neerslag van de gesprekken. via Bert Reyskens, Brugstraat 10, 3500 Hasselt
Telefoon	/
E-mail-adres	/
Geboortedatum	31 oktober 1944
Geboorteplaats	onbekend
Beroep	ploegbaas vijverarbeiders Domein Bokrijk
Lokale betrokkenheid	(zie beroep)
Datum interview	20 maart 2013, 24 april 2013 en 6 mei 2013
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	er zijn twee opnames, de eerste is genaamd: "Jean Welkenhuysen 26 02 2013"; 1:38:37; 42,7 MB; de tweede is genaamd "Jean Welkenhuysen 19 03 2013"; 1:26:06; 39, 4 MB.
Opmerking	de opstellen gemaakt met de notities zijn gecontroleerd door Jean Welkenhuysen. Er kwam ook interessante info van zijn echtgenote, Marie-Louise Nicolai.

Jozef (Jef) Martens

Geboren op 31 oktober 1944; verbleef altijd te Godsheide, ten noorden van het Albertkanaal. Werkte in de visserijploeg op het Domein Bokrijk van 1973 tot 2008.

Gesproken te Bokrijk op 20 maart 2013, samen met Bert Reyskens.

Opnieuw gesproken te Bokrijk, met Harry Peeters en Bert Reyskens, op 24 april 2013. De notities gemaakt bij dit tweede gesprek zijn toegevoegd in en achter in het opstel van gemaakt met de notities van 20 maart 2013.

De notities gemaakt bij een derde gesprek, op 06 mei 2013, zijn toegevoegd in en achter in het opstel.

INTERVIEW JOZEF MARTENS

Grote Moffert en Grote Bam(p)d zijn namen van wijers in Bokrijk.

We keken samen naar de kaart (révision 1938). Er zijn later nog veranderingen aangebracht aan de vijvers.

Vanaf het ogenblik dat Jozef Martens begon te werken in Bokrijk (en waarschijnlijk daarvoor al) strooide men kalk in de vijvers. Men gooide de kalk vanaf de dijken met de schop het water in. Wanneer vijvers droog lagen werd daar kalk in gestrooid. Drooglaten van de vijvers deed men o.m. omdat op die manier de "wildvis" kwam te sterven. Sommige vijvers liepen niet helemaal af, omdat de afwatering niet goed lag. Telkens een vijver leeg stond werd de moederzouw zuiver gemaakt. Wanneer een vijver een drie weken droog liep, dan was ze droog en kon men het slib (in de moederzouw?/elders?) beter wegwerken.

Antwoord bij de vraag tussen haakjes net hierboven. De modder die na het leeglaten van de vijver in de moederzouw achterbleef, was "platte smurrie" die met de schop werd opgepakt en redelijk ver van de moederzouw op de vijverbodem gegooid werd. Die modder bleef dan verder in de vijver liggen. Men schoot ze twee, drie tot vier meter uit de moederzouw weg. Soms nam men die modder opnieuw op en gooide ze een tweede keer even ver weg. Dat was zwaar winterwerk, de modder plakte aan de schop. Bij hetzelfde onderhoudswerk in de winter werden de dijken die afgekalfd waren, terug opgezet. Men nam daarvoor zand in de vijver zelf en stootte dat op de dijk. Dat was bijvoorbeeld het geval waar de muskusratten gaten in de dijken gemaakt hadden.

Er waren vijvers die men in de natijd afviste, dat waren de vijvers van de Provinciale Visserijcommissie; de vijvers in eigen beheer van Domein Bokrijk liet men af in de voortijd. Alle twaalf de vijvers van de Prov Viss Com liet men elk najaar leeg. Voorbeelden van vijvers uit die reeks zijn: de Grote Beemd, de Kissenvijver, de Grote Moffert (die ca. 4 ha groot is).

Men liet in Bokrijk ook snoeken groot worden. De snoekjes werden uitgezet op de vijver nummer 19 en op de Grote Beemd. Broed werd per camion van Linkebeek gebracht. Men zette 100.000 stuks broed uit in het voorjaar, en na zes weken werden die vijvers afgevist. Men haalde er zeven tot achtduizend snoeken af van acht, negen of tien cm lengte. Deze snoeken werden dan uitgezet op provinciale waterlopen, zoals de Dommel, de Aabeek, het Albertkanaal, enz. Men bracht het broed naar Bokrijk in grote plastic zakken waar zuurstof in geblazen was. Men bracht jaarlijks vier zakken van ca 25.000 snoekjes. Het water in de zak werd gemengd met het water van de vijver om het verschil in temperatuur te minimaliseren.

De vijvers die Domein Bokrijk in eigen beheer had, waren die van het Wiek. De westelijke vijvers waren verhuurd aan de Prov Viss Comm die in samenwerking met Groenendaal aan viskweek deed. De vijvers van het Wiek werden in het voorjaar afgevist en de volwassen vissen die daarbij beschikbaar kwamen, werden tijdelijk ondergebracht in bewaarvijvers rond het paviljoen, om dan later op het jaar te worden uitgezet op de hengelvijver, dat is de Grote Moffert. In Het Wiek ving men vis van 600 à 700 gram stuk; men ving er 600 à 700 kg vis (dus ca 1000 vissen).

Men ving er o.m. driejarige Voorn, die dan ca 17 cm lang was. De vissoorten die men in het voorjaar uit Het Wiek viste, zijn: Karper, Voorn, Snoek, Zeelt, Baars, een weinig Paling, en verder als wildvis o.m. Zonnebaars en Katvis. Zonnebaars en Katvis werden bestreden door gebruik van kalk. Er waren vijvers in Het Wiek die men niet een jaar droog had kunnen laten liggen. Dat was afhankelijk van de wijze waarom het water al dan niet direct naar een andere vijver moest. Wanneer elke vijver autonoom kan gelost en gevuld worden, kan men ze naar wens een winter of langer droog laten liggen. Moet het water van de eerste naar de derde, via de tweede, en men wil water in de derde, dan moet de tweede ook (deels) gevuld worden. Het was niet altijd nodig een vijver helemaal te laten vollopen om het water daarvan te laten doorlopen naar een volgende. Men kon ze in sommige gevallen deels laten vollopen, en er ook vis op zetten, die door de roosters in de monikken verhinderd werd met het water mee te spoelen.

In het Wik waren er enkele vijvers die men apart kon beheren. Het Groot Wik krijgt zijn water rechtstreeks langs "van achter" (= oostzijde) of nog via de Spaarkom. Het water van het Groot Wik moest naar de Eilandvijver en vervolgens naar de Baggerkuilen. In het westelijk vijvergebied waren er meer mogelijkheden om vijvers autonoom van andere te lossen/te vullen.

Na drie weken droogstand werd er opnieuw water op gebracht. Afvissen van de vijvers van Het Wiek heeft plaats gevonden tot ca 1990. In het Wik moet men de vijvers laten vollopen via andere vijvers. Bij het afvissen van het Wiek had men niet enkel driejarige vis, maar ook vis van één jaar en van twee jaar. De vissen hadden nl. vanzelf op het Wik gekweekt. Tweejarige vis ging naar opgroeivijvers en bleef er nog een jaar. Eenjarige vis ging naar een eerste (reeks) opgroeivijver(s) en vervolgens naar een tweede. Eenjarige vis uit het Wik werd later dus twee keer afgevis: in het Wik en een jaar later in de eerste opgroeivijver.

Wanneer men eenjarige vis (3-4 cm lengte) afviste rond oktober, dan werd hij uitgezet op andere vijvers in Het Wik, op zogenaamde "spijsvijvers. Spijsvijver is een andere naam voor "opgroeivijver". Het Klein Wik is daarvan een voorbeeld.

Voorbeelden van opgroeivijvers waren De Lange Vijver; de Eilandvijver, de Nieuwe Monnik; de Baggerkuilen 1,2,3 (samen: de Spaarkom); de Vierkante Toren 3. De Vierkante Toren 1 en 2 waren kweekvijvers voor Karper. In deze kweekvijvers liet men de grauw meteen zitten, dat was een keer minder dat men (water moest hebben om) de vijver moest vullen. De Vierkante Toren 1 lag op het laatst van een rij vijvers en kreeg niet meer voldoende water.

Na één of twee maanden werden de moeiers en melkers die gekweekt hadden en de grauw samen gevangen en verspreid op andere vijvers waar ze nog twee jaar gingen opgroeien. Ze bleven één jaar op de Baggerkuil 1, 2, 3, op de Eilandvijver en op het Groot Wik.

Bijzonder is de reeks "Zonhoverkant eerste tot en met vijfde". Daar werd Voorn op gezet, het water van deze vijvers was te mager voor Karper. De bodem is te zanderig en ze hebben een harde bodem. Voorn werd er als eenjarige of als tweejarige vis op gezet, het waren dus opgroeivijvers. De voorn was hier spontaan gekweekt net zoals er ook spontane kweek was bij Karper en bij Zeelt.

Zeelt kweekt gemakkelijk maar is later verminderd zonder dat men goed weet waarom. Zou er iets veranderd zijn aan de waterkwaliteit?

De vijvers werden bemest met kalk en met metaalslakken die men "zwarte chimiek" noemt. Beide producten werden samen gestrooid, dooreen gemengd. Op 1 ha vijver strooide men 300 kg kalk en 150 kg metaalslakken. Men heeft dat gedaan tot het einde van de jaren 1980. Rond 1987-88 moet dat gestopt zijn in het Wiek.

Er zijn karpers die al jong spontaan kweken. Dat verschilt wat van jaar tot jaar. Bij koud weer in de paaitijd is er minder spontane kweek.

In Bokrijk gebruikte men in het laatste kwart van de twintigste eeuw niet meer de namen "grauw" en "spijsgoed of stopgoed" en karper voor de verschillende jaarklassen. Men sprak van derdejaarsvis, tweedejaarsvis en eerstejaars vis (= van de kweek tot ca. drie cm).

De kweekvijvers van karper: er moet plantengroei zijn op de bodem van de vijver. Een vijver De Vierkante Toren heeft goede vegetatie en is niet te diep, waardoor ze vlugger opwarmt, hetgeen gunstig is voor de kweek.

Voor het laten opgroeien van snoekjes was de Grote Beemd geschikt. Deze vijver ligt schuin en ze is over het algemeen ondiep, behalve aan de tap. Er is genoeg vegetatie op de bodem van de vijver. Deze vijver ging elk jaar leeg om er de snoekjes na zes weken af te vissen en hij bleef dan drie weken droog. Daarna werd de Grote Beemd door Domein Bokrijk gebruikt als stockeervijver voor de vissen die van het Wik afkwamen en van andere vijvers nog. Stockeren = bewaren. Om de vier jaar werd de Grote Moffert leeggelaten en de vis ging tijdelijk overwinteren op de Grote Beemd.

De Prov Viss Comm bepaalde welke vijvers om de twee jaar 's winters droog stonden van november tot maart.

In het Westelijk Vijvergebied waren er bijvoorbeeld de vier vijvers 23I, 23II, 23III, en 23 IV. Dat waren vier opgroeivijvers van de Prov Viss Comm. Het gevolg van deze droogstand is dat alle parasieten dood waren, alsook de wildvis, de stekelbaarsjes en de katvis. Alles ging kapot.

Voobeeld: het ene winterhalfjaar gingen 23 I en 23 III droog, het volgende winterhalfjaar 23 II en 23 IV.

De Grote Beemd was dan weer vrij voor de Prov Viss Comm en in maart ging er opnieuw water op.

Er waren roosters aan de oelopen, maar toch geraakten wildvis en katvis erdoor, of erover bij onweders in de week-ends. Dan liep het water wel eens over de roosters, en de vissen gingen mee.

Jozef Martens heeft weet van de teelt van spurrie, maar hij heeft deze praktijk niet meer gekend.

De vijvers Zonhoverkant waren ooit in beheer van Vandeput uit Zonhoven, maar ze waren niet rendabel genoeg. Vandeput is een commercieel bedrijf en moet uit de kosten komen bij Karperteelt.

Voorn werd op de Grote Moffert gebracht en op andere provincievijvers en sporadisch op andere plaatsen nog. Voorbeelden van plaatsen waar men Voorn uitzette zijn de hengelvijver van Nieuwenhoven en het Dommelhof.

Wilgen groeien in de vijvers, tegen de dijken. Ze werden verwijderd, want een vijver moet licht hebben. In de vijvers maaide men met de maaiboot, 30 cm onder water. Men maaide onder meer het Riet en waterranonkel. Men moet maaien, maar men mag niet alles maaien, de vijver moet niet te schoon zijn. Er was ook gele plomp in de vijvers en een weinig waterlelie. Deze laatste soort groeide in de Grote Beemd.

Er groeiden biezen in de hengelvijver = de Grote Moffert. Dat komt omdat in deze vijver redelijk zuur water voorkomt.

Men strooide kalk om de pH van de vijvers te doen stijgen. Water dat het Wik binnenkwam had een pH van vier tot viereneenhalf. Voor de vis moest men pH zes hebben. De westelijke vijvers waren van natuur minder zuur dan Het Wik.

De westkant werd gehuurd en beheerd door de Prov Viss Comm en daar werd geen kalk gestrooid. Het water dat in Het Wik binnen kwam kreeg bij de inlaat in het domein al meteen kalk toegediend. Aan het Klotbroek was het water zuur, en dus werd het meteen bekalkt.

De vijvers Zonhoverkant zijn geweldig zure vijvers. Voorn kan daar goed tegen. Karper niet, die moet pH zes hebben. Zeelt en Voorn kweken vanzelf. Kaper is een beetje minder spontaan. Snoek kwam van Linkebeek. De zuurtegraad van alle vijvers werd elke maandag gemeten. In het voorjaar hadden de vijvers Zonhoverkant een pH tussen vier en vijf. In de zomer steeg dat tot pH zes, mits bekalking. In Het Wik strooide men 250 kg kalk per ha vijver en men deed daar nog 100 kg metaalslakken bij. De kalk diende op de pH hoger te brengen, de metaalslakken waren bemesting voor de vegetatie. Metaalslakken stimuleren ook de groei van plankton in de vijver en dat is gunstig voor de kweek.

Vijver 22 op de kaart van de viskwekerij is de Kissewijer. In deze vijver stond en staat nog Watergentiaan. JeMa heeft er watergentiaan gekend sedert 1973. Deze vijver werd elk jaar gemaaid met de maaiboot, rond de maand juli, in volle zomer. Men maaide een deel van de vijver. Er is gemaaid door de Prov Viss Comm tot de jaren 2000 – 2002. De Prov Viss Comm meende dat watergentiaan de vijver verduisterde, er kwam niet genoeg zonlicht in de vijver wanneer daar teveel watergentiaan op groeide. Tegen de kanten van de vijver kon men niet komen met de maaiboot.

Gele plomp groeit vooral in vijver 18 c, waarvoor geen andere naam bekend is.

In vijver 18 b is er een drijvend eiland van een soort veen, met veel mossen, kreupelhout, gagel en geen Riet.

De visteelt (hier beschreven vanaf 1973) in Bokrijk was een extensieve onderneming; de viskwekerij werd niet uitgebaat voor de grote aantallen noch om er het laatste uit te krijgen. In Het Wik is aan visteelt gedaan tot 2000, westelijk in het domein tot 2008.

Tot voor een aantal jaren was er in Domein Bokrijk een ploeg van zes man die onder meer belast was met het open houden van alle grachten, ook in het bos. Dat werd stipt doorgevoerd en het gevolg was dat het water weg kon, waardoor de vijvers goed konden uitvriezen in de winter. Op die manier werden de parasieten en andere ongewenste organismen afgevoerd. De vijvers vrozen het beste uit wanneer het fel gevoren had.

Het Domein is nu vochtiger dan vroeger. Vroeger werden ook in de bossen alle grachten open gemaakt. Zes man werkten permanent aan de zouwen en de vijvers.

Al de huidige moniken waren er al toen Jozef Martens in 1973 in het domein begon te werken. Men heeft wel op tijd en stond de nodige herstellingen doorgevoerd, aan de roosters onder meer.

Andere dieren nog in de vijvers.

In 1973 was er nog veel Grote Modderkruiper. In het Wik is deze soort weg sedert het einde van de jaren 1990. Het is een beschermde vissoort.

De Prov Viss Comm had Graskarper ingevoerd uit Zweden.

Het Hondsvijsje (*Umbra pygmaea*) werd verdelgd met kalk.

Het Vetje is een wildvis en werd verdelgd.

Een andere soort nog waar men niet van hield was Zonnebaars, die op Het Wik tot een pest kon uitgroeien.

Snoekbaars is in Bokrijk ooit nog gekweekt op de Bellemansvijver, meer bepaald op de Bellemans 1 (een) die maar 2are groot was. Snoekbaars kweekte daar vanzelf op verder; mannetjes en wijfjes werden niet gebracht.

De teelt van Snoekbaars is niet doorgezet en de belangrijkste reden daartoe was dat deze soort vanzelf kweekte op het Albertkanaal.

Andere dieren nog in de vijvers:

Muskusrat: aanwezig en bestreden.

Beverrat en Otter: niet gekend.

Bruine rat zat in de grachten meestal rond de hengelvijver waar ze zich tegoed deden aan de resten van het voedsel van de vissers. Bruine rat wordt vergiftigd.

Vossen: in de "vossenbos" aan het Wiek was een grote vossenburcht in geel zand.

Konijnen: op de pelouses links en rechts van de oprijlaan zat het er vol van.

Das: niet gekend.

Hazelworm: gekend, maar niet overdreven. In het Wik wel, maar niet westelijk in het domein.

Er zaten en zitten Groene en Bruine Kikkers.

Bij het afvissen werden ze op de sorteertafel gevangen en terug in de vijvers gelost.

Boomkikker zat aan de Zonhoverkant.

Egels: niet overdreven veel.

Eekhoorn: aan de donkere dreef.

Er was geen verkoop van vis uit Bokrijk voor de consumptie.

Paling werd teruggezet in de vijvers, hier en daar werd er eentje meegenomen door de mensen die meegewerkt hadden bij het afvissen.

Hondsvisje eet kuit en zit in de modder.

“Gaten” in de vijverbodem. In het Wik, in de Baggerkuilen I, II en in de Eilandvijver.

In deze vijvers is het moeilijk werken want men zakt erin tot in het drijfzand. In deze vijvers, in deze “gaten” bleef wildvis achter en daar kon je geen kalk brengen. Dergelijke plaatsen zijn zeer goed voor katvis. Katvis is ooit “met de kar” uit het Wik afgevoerd. Voor en misschien ook nog (kort?) na WO II aten de mensen ook katvis.

Het Groot Wik: daar kan men achteraan niet komen. Men kan wel in een deel van de moederzouw, maar men kon er geen gracht maken. In Het Groot Wik had men verschillende jaren sterfte van Karper na de winter, het water was veel te zuur en wanneer daar dan nog smeltwater bij kwam met een lage pH gingen de vissen dood.

Het Wik was voor visteelt moeilijker dan het westelijk vijvergebied.

Het Groot Wik heeft een onstabiele bodem en is een slechte vijver voor visteelt. De Eilandvijver is beter voor visteelt. Het water kwam rechtstreeks van het Klotbroek naar het Groot Wik en ging vervolgens naar de Eilandvijver. Een extra probleem bij het Groot Wik is dat er nog posten van bomen in stonden, onder water. Ze bleven heel hard, het is Zwarte Els. Behalve de rotte grond van de vijverbodem en het slib in deze vijver, vielen er in het najaar bovendien nog bladeren van bomen in. Ook vanwege dit laatste aspect is het goed om de wilgen uit de vijvers te verwijderen.

In de Grote Moffert zijn er ook enkele plaatsen met een onstabiele bodem; men heeft het één keer meegemaakt dat een man er zo in gezakt was dat men hem heeft moeten uitgraven. Deze plaatsen in de Grote Moffert liggen eerder naar het midden van de vijver, langs de rand kan men gaan.

De Grote Moffert (16A) werd om de vier jaar leeg gemaakt om ook eens te laten uitvriezen. Hij werd afgelaten, grondig opgegracht en bleef een winter droog. De Grote Moffert liep niet zo goed leeg. Men vond er ook Karper in die te zwaar geworden was, hele oude karpers van 8, 9 of 10 jaar. De zwaarste die men er ooit uit haalde woog 16 (zestien) kg. Zo'n vis is niet meer geschikt voor consumptie.

Zeelt ging naar de hengelvijver en werd door de Prov Viss Comm uitgezet. In Bokrijk zegt met “lepper”. De naam putlepper is niet gekend in Bokrijk.

Grote Modderkruiper kan men houden in een bokaal. De weersverandering verkleurde de vis in de bokaal. Jozef Martens heeft zelf een grote modderkruiper gehouden en het klopt dat hij bij weersverandering van kleur veranderde, maar hij bleef rustig. De naam van de grote modderkruiper is “de weerman”. Men gebruikt deze naam in Bokrijk en omgeving.

Geen specifieke naam gekend voor “rotte plek” of voor “een kwaai plek” op de vijverbodem. Soms was de moedergracht op die rotte plekken gelegd; hij werd daar nooit hard.

(einde van het opstel gemaakt met de notities van 20 maart 2013).

Extra informatie, uit de notities van 24 april. HaPe, BeRe en JeMa

De vijvers Zonhoverkant werden autonoom van de rest van het Wik gevuld met water van het Klotbroek. Dat kwam van buiten het Domein toegestroomd via een loopje langs de randweg. Het kwam onder de weg door ter hoogte van de vijvers Zonhoverkant.

Ten tijde van de Boerenbond lagen er ook vijvers buiten het Domein, in de Knepphei. Daar waren twee vijvers (men vindt ze nog gemakkelijk terug mits men een stafkaart gebruikt van de jaren 1930). Net ten noorden van de twee vijvers in de Knepphei was er ook een grote vijver in weiland binnen het Domein. Het waren alle goede visvijvers. Het water aan de Zonhoverkant daarentegen is te zuur.

In de jaren 1928-1930 waren ze ook kleinere vijvers in het Klotbroek, in eigendom van particulieren. Deze vijvers zijn opgedroogd. De waterbevoorrading uit het Klotbroek is nu slecht, er komt enkel oppervlaktewater uit die zone, en dat is niet gunstig voor visteelt.

Aan de Zusterkloosterbeek is een by-pass die door het Openluchtmuseum loopt.

De naam "Vierkante Toren" is ontstaan ten tijde van de Boerenbod. Toen was daar een grote open schuur met opdraaibaar dak gebouwd. Ze bestond uit die dikke houten palen die een vierkant vormden. Het dak was ook vierkant. Deze schuur diende voor het optassen van de schoven die men daar van de akkers haalde.

De vijvers Klein Wik, de drie vijvers Aan de Vierkante Toren, de vijver Hoogdijk en de Nieuwe Monnik bestonden niet ten tijde van de Boerenbond: het was daar bouwland.

De vijvers Zonhoverkant en de rest van Het Wik worden momenteel "een woestenij". De groen mannen willen graag Roerdomp, Blauwe Reiger en Visarend, maar voor deze soorten is vis nodig in de vijvers. Het Wik wordt een woestenij waar je niet meer door kunt. De mensen die lange jaren aan het onderhoud van de vijvers en aan de viskweek gewerkt hebben, hebben helemaal geen plezier met deze evolutie. Roerdomp zat altijd in Het Wik. Nu is het zeker dat er daar geen Roerdomp meer zit.

Ook Harry Peeters herinnerde zich "lang geleden" de "weerman" (Grote Modderkruiper) te hebben gekend in vijvers langs het Albertkanaal.

Op de Grote Moffert zich ook katvis; men kan er die soort niet van afhouden want er zit er op de beken.

De Baggerkuilen zijn vieze kuilen waar men de katvis niet uit krijgt. Het is moeilijk om er kalk in te gooien want men kan er niet goed bij en men kan ze niet droogleggen.

Vijver 15 op het plan van de viskwekerij is de Grote Beemd. In die vijver zijn geen grote kotter; ze was vrij goed om af te laten.

Snoek hield men meest op de Zonhoverkant 6. Snoek werd daarop gezet. Kleine snoek kwam van Linkebeek en de Prov Viss Comm bracht ze naar Bokrijk in de maand april. De snoeken bleven er dan zes weken, aten elkaar op en diegene die overbleven waren prachtige exemplaren. De vijver Zonhoverkant 6 werd om na vier jaar afgevist en daar kwamen snoeken van twee of drie kg van, die naar de Hengelvijver = de Moffert gebracht werden.

Andere vijvers waar snoek op ging was vijver nummer 15 = Grote Beemd en vijver nummer 19 = De Kuil. Kleine Snoekjes van Linkebeek werden er na zes weken van afgevist, er bleef een vierde van over, en ze werden dan naar kanalen en naar andere provinciale viswateren overgebracht bij een lengte van 10-12 tot 15 cm.

Goede karpervijvers zijn de Vierkante Toren 1,2 en 3 en het Klein Wik, maar dan op voorwaarden dat er kalk in gestrooid werd. Ideaal voor Karper is een pH van zes tot zeseneenhalve. Boven de pH zeven is er teveel algengroei. Toen JeMa in Bokrijk kwam werken in 1973 strooide men er al kalk. Er werd meteen kalk in gebracht waar het water uit het Klotbroek het Domein binnen komt. Daar werd kalk rechtstreeks in de beek gegooid. Men deed dat vaak. Het was het belangrijkste in het voorjaar, wanneer de pH van natuur het laagst is.

Bij de herfstafvisning van de Prov Viss Comm (oktober) kreeg het Domein een gedeelte van de eerstejaarsvis, die dan op de Grote Beemd geplaatst. Ze diende dus als overwinteringsvijver.

De Hoogdijk of Diepe Vijver is een goede karpervijver met een hellende bodem en met een goede vegetatie. Bij Natuurpunt dacht men op deze vijvers vogels te lokken, maar dat is niet zo.

Toegevoegd door HaPe: de vijver van Domein Kiewit is kort na WO I met tien man uitgegraven; voor zover bekend is ze meteen als siervijver aangelegd.

(einde van het opstel met de notities van 24 april 2013).

Katvis heeft een grondsmaak, niet iedereen lustte die soort, maar met wat citroen erbij is het best lekker. Katvis is een vette vis. Katvis kweekte geweldig, waardoor er teveel Katvis was van klein formaat. De reden(en) waarom men gestopt is met consumeren van Katvis zijn onbekend. Er werd op andere soorten gekweekt dan op Katvis.

Aan het paviljoen zitten en er zoetwatermossels in verschillende vijvers.

Er is in Bokrijk ook aan kreeftenteelt gedaan, met kreeften die via Linkebeek waren ingevoerd uit Zweden. Men weet niet of het om een Europese kreeft gaat dan wel om een niet-Europese kreeft die eerder al in Zweden zou zijn ingeburgerd. De kreeften zijn in Bokrijk ingebracht in een kleine vijver, in feite een grote poel, in Het Wik. Het poeltje heeft een oppervlakte van ca. 1,5 are. Men heeft er bij die gelegenheid ook stenen in gebracht opdat de kreeften zich daar onder zouden kunnen verschuilen. De kreeftenteelt in Bokrijk i.s.m. Linkebeek is na enkele jaren niet doorgezet. Er zitten nog steeds van die kreeften in de vijvers in Bokrijk, maar ze zitten er niet in grote aantallen. Men ving er zo'n 10 of 11 per vijver. De kreeften hebben zich via de beken verspreid. Ze zagen rood van onderen en rond april hadden ze eieren tussen de poten, als "zwarte bollekes". Er was geen rooster op de afloop van dit vijvertje. De kreeften aten er de kleine visjes. Er was doorstroming in dat vijvertje, met vers water. Kreeft heeft goed water nodig. Ze werden tot 20 cm lang. Om de drie jaren werden ze afgevist. Deze teelt vond plaats van het begin van de jaren 1990 tot 2004-2005.

Het zgn. kreeftenvijverke in Bokrijk is het water waarin men hout te wateren legde. Ze staat niet aangegeven op de kaart met de vijvers van Bokrijk (Grontmij, kaart 2.5b).

Grote modderkruiper werd niet geteeld als een pootvis, noch om te consumeren. Grote modderkruiper leeft in de modder.

Paling overleeft ook de droogte. De Grote Moffert heeft eens twee weken droog gestaan: de palingen bleven eruit komen.

Gele Plomp werd ook gedeeltelijk gemaaid. De stengels die boven kwamen werden zo'n 10-15 cm onder water gemaaid. Watergentiaan daarentegen werd dertig (30) cm diep gemaaid omdat het sneller groeit. Zou men Watergentiaan minder diep maaien, dan zou men te vaak moeten herbeginnen. Het gemaaide liet men weggroten. Het drijft bijeen tegen de kant en gaat daar zinken en dan weggroten.

Wanneer men de stengels van de bladeren van Gele plomp wegmaait, dan is het water meteen weer klaar. Maar van watergentiaan moet men een grotere massa stengels en bladeren onder water maaien opdat het water weer voldoende licht zou ontvangen.

(Zie stafkaart jaren 1930) Getuigenis van Harry Peeters. Er was ook één grote vijver tussen de westelijke randwal van Domein Bokrijk en de spoorlijn. Harry herinnert zich één vijver, op de kaart staan er twee ingetekend. De ene vijver was een goede karpervijver. Ze was in gebruik toen Harry Peeters in 1927 in Bokrijk kwam werken, en ze is in gebruik gebleven tot na de oorlog. Tegen ca 1958 is ze leeggelaten en beplant met bomen. Een naam ervoor zou "Hoekwijer" geweest zijn. Ze werd gevoed uit de Kapelbeek en loosde op de Zusterkloosterbeek.

Op een aardkar ging zowat 500 kg grond, zowat een halve kuub.

Het venig eiland in vijver 18b dankt zijn bestaan aan het feit dat er een groot aantal dennenstammen in liggen, die niet rotten, en die met het water mee op en neer gaan. Dit water (18b) is de Rietwijer. Er staat geen riet in, de naam lijkt dus te verwijzen naar een veel oudere situatie (?).

Harry Peeters herinnerde aan het gebruik van de postenmachine toen onder de Boerenbond veel bossen uitgehaald zijn om er bouwland van te maken.

Ik vroeg naar het bestaan van een wijerschip zoals door Jef Houben beschreven van Genk. Dat kwam hier in Bokrijk niet voor. Men maaide zo wel rondom rond in de Grote Moffert, maar dat was om de biezten te maaien. In het midden bleven biezten over, maar die konden niet gaan drijven zoals het geval met riet in het voorbeeld van Genk. De biezten van de hengelvijver (16a, de Grote moffert) werden bij het maaien doorsneden, liepen vol en gingen zo dood.

Een bijzonder interessante getuigenis kwam nog van Jef Martens. Toen hij in 1973 in Bokrijk begon, krioelde het van watervlooien in de vijvers. Dat was voer voor de vis en de watervlooien kwam algemeen gesproken in elke vijver zeer talrijk voor. De densiteit watervlooien is geleidelijk afgenomen. Hetzelfde geldt voor geelgerande watertor. Nu zijn er bijna geen watervlooien meer in de vijvers in Bokrijk.

(einde van het opstel gemaakt met notities van 06 mei 2013).

MAURICE MYNY

Naam geïnterviewde	Maurice Myny
Adres	Korhaanstraat 21, 3520 Zonhoven
Telefoon	(gsm)
E-mail-adres	/
Geboortedatum	1937
Geboorteplaats	onbekend
Beroep	mijnwerker die bijboerde
Lokale betrokkenheid	geboren en getogen “tussen de vijvers”
Datum interview	9 maart 2011
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	geen bandopname
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door Maurice Myny; er kwam ook een weinig maar bijzondere interessante info van zijn echtgenote Helena Bielen.

Joël Burny
Opdracht Historische Ecologie van de provincie Limburg
Andreas Vesaliuslaan 8
3500 Hasselt.

09 03 2011

INTERVIEW MAURICE MYNY

Maurice Myny en zijn echtgenote Helena Bielen

De heer en mevrouw Myny-Bielen, Korhaanstraat 31, Zonhoven

Maurice Myny is geboren in 1937. Zijn vader was mijnwerker en boerde bij. Vader zaliger werkte in verschillende putten in de Kempen en in Luik. Maurice Myny hielp mee in de boerderij en bij andere boeren/mijnwerkers vanaf de leeftijd van ongeveer 11 jaar. Vanaf 1953, in de leeftijd van 16 jaar, ging hij werken in de put in Houthalen. Hij was een aantal jaren jachtwachter. Hij huwde in 1959 met Helena Bielen. Een eerste kindje werd geboren in 1960. Inmiddels zijn de heer en mevrouw Myny-Bielen gelukkige overgrootouders!

Ik werd thuis ontvangen op woensdag 9 maart. Een tweede bezoek is gepland voor maandag 21 maart. We bekeken samen een stafkaart. Maurice Myny toonde waar zich, in de heide ten westen van de Staart van Wijven het terrein bevond waar de fraters van Zonhoven bij voorkeur prehistorische voorwerpen gingen zoeken (en vinden!). [het is een voor de Kempen typische mesolithische site]. Net ten oosten en palend aan de Staart van Wijven had men Grote Wijven en nog iets oostelijker, maar er niet aan palend Kleine Wijven. Een grote vijver net ten zuiden van Kleine Wijven is de Ballewijer, waarover later meer. Andere namen van vijvers die Maurice Myny gebruikte zijn: De Rooi (= rode) Wijer, de Plat Wijer (niet te verwarren met de Platwijers van Ter Donk, NR De Platwijers).

Op de stafkaart staan nog heel wat beemden ingetekend langs de Roosterbeek. Het is vooral in de loop van de jaren 1960 dat veel van die beemden tot vijvers zijn herwerkt. Er zijn vijvers bij van de viskwekers, maar ook kleine vijvers met chalet. Die zijn inmiddels verlaten en verkommerd of afgebroken. De mijnen kochten ook beemden van boeren die met hooien stopten. De mijnen hebben er dan Canada's op geplant, en tussen de Canadapopulieren werd Zwarte Els op rijen als een soort ondergroei geplant. De bedoeling daarvan was de grond te verbeteren ten bate van de Canadabomen.

In de beemden van de Roosterbeek liepen twee beken min of meer evenwijdig: de Oude Beek en de Roosterbeek. Men had in elk geval tot en met de jaren 1960 dubbel zoveel eenden in de wijerzone van Wijven (in brede zin) dan nu het geval is. "Er is nu meer natuur, maar minder wild; er lopen teveel mensen in de natuur, en die storen enorm; zo bijv. in De Teut, waar mountainbikers crossen, mensen met paarden komen, en veel wandelaars".

Wanneer een vijver werd afgelaten om de vis af te halen, gebeurde dat in het winterhalfjaar, vanaf (sept) oktober tot januari en februari. Men deed dit opzettelijk in dat seizoen omdat vis bij de oogst best niet te warm krijgt. Oogstte men vis bij te warm weer, dan bleef teveel vis dood tijdens de operatie. Of men in januari, februari nog vijvers leegviste, hing af van de winter. Lag er ijs, dan kon dat niet. Kleine vis, witvis, kon helemaal niet goed tegen warmte, Karper kon er beter tegen.

Veel mijnwerkers waren mensen van boerenafkomst die heel hun leven bijboerden. Van een mijnwerkerspensioen kon je niet goed leven, en dus was er extra stimulans om na de pensionering via boeren bij te verdienen. In Zonhoven was er maar een beperkt aantal boeren die goed van de boerderij leefden, met een kudde van zowat zeven koeien of meer. De meeste mensen in Zonhoven boerden met één of twee, soms drie koeien. Deze situatie bestond tot in de loop van de jaren 1950.

Van een koe kwam melk en af en toe een kalfje. Met melk maakte men boter en platte kaas (en zie verder). Het kalfje werd verkocht. Verder hield men jaarlijks twee varkens. Er waren twee Luiker gebroeders, familie Leduc, die hun fietsen hadden staan aan het station in Hasselt. Ze waren opkopers van kalveren. Ze kwamen rond bij de boeren in Zonhoven en omgeving. Een verkocht kalf moest geleverd worden aan een café waar men over een bascule beschikte. Daar werd het beest gewogen en ging vervolgens per kamion naar Luik.

Terug naar de koe. Melk moet men afromen, men gebruikte daarvoor al een mechanische afromer (ik denk van het merk Mélotte) die de room scheidde en tijdens het ontromen via een teut afgeroomde melk naar buiten liet vloeien. Afgeroomde melk is 'echte botermelk'. Het werd met roggemeel toegevoegd aan varkenspatatten. De room ging in een grote stenen "kroeg" = kruik dat als stootvat dienst deed. Later is het stootvat vervangen door een rolvat. Er was ook een klein model rolvat, dat men op een tafel kon zetten. In het stoot- of rolvat bekwam met boter en een ander restvocht: wei.

Echte botermelk kon ook gekookt worden, met toevoeging van zwart brood en suiker. In plaats van zwart brood kon men kiezen voor mik wanneer dat er was. In de afgeroomde melk = botermelk zaten nog kleine klontjes boter. Van afgeroomde melk = echte botermelk kon men ook platte kaas maken door het te laten uitdruppen in een doek. Men kon het doek boven en emmer binden, en het geheel in de waterput hangen. Daar was het koel, de “put was de frigo”, aldus Helena Bielen.

Wei werd met suiker gekookt en 's avonds gedronken.

Vanaf zeker ogenblik kwam de melkerij waar men de melk aan leverde. De melk die 's avonds was gemolken, was 's nachts in een kruik in de waterput bewaard. 's Morgens werd de ochtendmelk eraan toegevoegd en dat ging naar de straat en dan naar de melkerij.

Koeien kunnen buiten vanaf april, wanneer het gras groeit. Wanneer ze jong gras eten hebben de koeien gele boter, boter zo geel als eigeel. Die boter heeft een andere smaak dan winterboter. Winterboter is kleurloos. [woord kleurloos in mijn notities; dit woord bestaat niet in de traditie]. Wanneer ze 's winters op stal verbleven, aten de koeien uiteraard geen (jong) gras. Ze kregen soep van bieten, gekookte rapen, graan en gescherfde achtermaat. Ze kregen die warme drank 's avonds. Na de soep kregen ze hooi. De avondketel, aldus Maurice Myny, “was krachtvoeder” voor de beesten. Rapen “grien” of “groen” uitgesproken, teelde men na een korenoogst. Rapen werden “geplukt” tot zolang het niet (te hard) vroom.

Wanneer liepen de beesten buiten? In de zomer van 7h – 7h30 na de eerste melkbeurt. Wanneer het goed (of te) warm was, bracht men ze 's middags al terug binnen. Ze werden op de middag niet gemolken. Ze bleven binnen tot rond 15h – 16h en werden dan opnieuw naar buiten gedreven. Ze bleven buiten tot rond 19h – 20 h en werden dan in de stal een tweede en laatste keer gemolken.

In juli-augustus is het “stikkend heet”, kan het 30 tot 35 ° C worden. Waarom hield men de beesten binnen bij dit weer? [misschien vanwege de dazen?]. Vooral vanwege een bekommernis om hun welzijn.

Men trok met de beesten vooral naar de dijken van de Ballewijer, van Wijven, van de Rode wijer en van de Platte wijer. Dat was 's zomers, in juli-augustus. In september, na de achtermaat, ging men met de beesten op de hooibeemden. In dat seizoen was het gras al op van de weiden, die hoger en droger lagen. In het hooiland lands de beek was het meer nat en was er nog gras. Wilde een eigenaar verbieden dat andere mensen met hun beesten op zijn beemd kwamen, dan stak hij een vrijwis.

Er was een groot verschil tussen het gras in de hooibeemden en het gras op beemden hoger in het land, tussen de plaats Wijven (in brede zin) en het domein Vogelsanck. Op die plaats was ijzererts uitgehaald. Daarna was het land weer effen gelegd en tot grasland ingericht. Het gras in de hooibeemden sneed goed, het gras in de beemden naar Vogelsanck op, sneed niet zo goed. Er lagen nog kleine stukjes ijzersteen op de grond en men zat daarin met de zeis. Die dan meteen moest gewet of gehaard worden.

Voor de snede van een zeis had men een wetsteen en/of een “streek”. Dat is een houten staaf. Waar ijzererts in de grond zat, volstond het de streek in de grond te duwen opdat hij goed ruig zou worden, hij zag dan rossig-korrelijg van het ijzer. Dit vervangt de wetsteen bij het zeer scherp maken van de zeis.

Terug naar beesten en vijvers. De beesten liepen vooral te grazen op de dijken, maar als het riet groeit en groen wordt in de voortijd, dan gingen de koeien vanzelf in de vijvers. Iedereen had tekort aan weiland en tekort aan gras voor zijn runderen. Koeien op Wijven (in ruime zin) gingen ook langs de straten gras eten, en ze gingen af op grazige plekken in de heide. Maar, benadrukte Maurice Myny, de koeien zaten het meest op de dijken tussen de vijvers. “De natuur werd door de boeren onderhouden en ze moesten dat doen wat ze leefden ervan”.

Wanneer een vijver voor de oogst van de vis was leeggelaten, bleef ze even leeg liggen. Bijvoorbeeld: men viste ze af in oktober, november, december en in de winter droogde ze wat uit. Droogstaande vijvers konden “geakkerd” worden. Dat was het geval met zandvijvers; op moddervijvers kan je niet komen. Maurice Myny heeft zelf nog geploegd in de Grote Wijer, in (onleesbaar) en in het Hoekwijerken. In de zandvijvers werd onder meer Spurrige geteeld, en Witte Klaver. Beiden waren profijtig voor de vissen wanneer de geakkerde vijver weer onder water gezet werd.

Behalve riet groeide in veel vijvers ook “eendenbiezen” = Mattenbies. Onder andere de Tweede Hauwijer stond vol eendenbiezen. Nu niet meer, nu is er Riet en hout in deze vijvers.

Een ander kruid dat talrijk groeide in Wijven en omgeving was “vlooienkruid” = Gagel. Dat groeide “overal” op de hei, langs de vijvers, langs de wegen. Men kapte wel twijgen van “vlooienkruid”; ze zijn heel fijn en dienden om de stooft aan te maken. Aan de kapel Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand stond ook veel vlooienkruid.

Andere planten? Er is nog Riet. Maar als je het niet gaat maaien, krijg je op de duur geen Riet meer. Er was vroeger meer Riet. “Als we ergens Riet gemaaid hadden, kwam er het volgende jaar nieuwe, jonge rietbegroeiing”. Koeien eten Riet wanneer het nog jong is. In de voortijd, tot mei, misschien nog tot juni, tijdens de uitgroei. Koeien gingen daarvoor het water in.

In de Ballewijer [die van Wijven, er is er een andere op Molen Zonhoven], was er een zone met Riet en met een opvallend zachte ondergrond. Een mens moest daar heel voorzichtig van de ene begroeide plek naar de andere stappen. Het is gebeurd dat een koe in dat deel van de Ballewijer tussen het Riet door de bodem van de wijer gezakt was. Het is een heel werk geweest om het er met behulp van zelen weer uit te trekken. Men heeft toen aan de zelen getrokken tot wanneer de koe eruit gesprongen is. In die zone van de Ballewijer kon het riet niet gemaaid worden. Maar het werd er afgestookt. Men deed dat bij sterke noorderwind. In dergelijke weersomstandigheden kon van het riet van de Ballewijer “op een kwartier tijd” “alles weg”, alles afgebrand zijn. In die zone van de Ballewijer moest men bij het “trakken” (Fr. werkwoord “traquer” = het wild opjagen) heel voorzichtig tewerk gaan. De jagers stonden op post op de dijken en de trakkers moesten van “blok tot blok” van begroeide pol tot begroeide pol stappen. Deze blokken waren ongeveer zo groot als de tafel in de keuken/eetkamer van de heer en mevrouw Myny-Bielen. De planten daarvan waren een soort scherp gras, dat wel “soor” noemde [dat is een verzamelnaam voor grote zeggen].

Voor de verschillende zones van de Ballewijer waarover hieronder sprake: zie p. 19 van de notities. De zone in de westrand van de vijver werd in een brede strook gemaaid opdat de hond de ingevallen snippen zou kunnen gaan halen. Snip (Watersnip en/of Bokje) vliegt tegen de wind in. Met het oog op de jacht werd het water van de Ballewijer wat afgelaten, men liet het wat zakken in oktober, november. Dat werd speciaal gedaan voor de snippenjacht. De grote snip is zo groot als een spreek en vliegt door wanneer ze niet geraakt is. De kleine snip is zo groot als een mus en valt terug in als ze niet geraakt is. In het riet van deze en andere wijers maaide Maurice Myny speciaal met het oog op de jacht. Men maaide brede stroken en daartussen liet men “rietwanden” van 2 meter breedte ongemeid. Wanneer men daartussen ging jagen, en men had de kleine snip gemist, dan viel zij tussen de rietwanden in en kon men er terug achteraan. Kleine snippen kwamen in oktober, grote snippen in september en oktober. In twee van de drie kleine wijers aan de westrand van de Ballewijer maaide Maurice Myny ook het riet twee keer per jaar ten behoeve van de snippenjacht. Tussen de “rietwallen” stond gras dat ook twee keer per jaar gemaaid werd. Zie schets p. 21 van de notities.

De eendenjacht ging open op 21 juli. Eenden werden meest bejaagd 's morgens vroeg en 's avonds tot één uur na zonsondergang. Er waren veel eenden. Men had veel blokeenden (Wilde Eend) en kleine eenden, ook genoemd “sarcelles”, dat is de Franse naam voor talingen. “Sarcelles” werden hier ook geschoten tot in de jaren 1950 en waarschijnlijk nog tot in de jaren 1960. De jagers voor wie Maurice Myny wachter geweest is, waren gebroeders uit Luik: drie advocaten en een bankdirecteur. Snippen werden gejaagd in dezelfde twee decennia (jaren 1950 en jaren 1960). Er zaten er soms zoveel dat wanneer men om 10 uur 's ochtends was beginnen jagen, men om 12 uur iemand met de auto naar Hasselt moest sturen om extra patronen te gaan kopen. Er waren jaren met echt veel snippen – dat zie je nu niet meer. De wijers staan niet meer leeg. Wanneer er water in de vijvers staat, komen er geen snippen.

Wanneer de kleine wijers ten westen van de Ballewijer te droog kwamen te staan om aantrekkelijk te zijn voor de snippen, ging men er wat extra water in laten. Ze werden dan weer vochtig en de snippen kwamen terug.

Bij Kumpen, “achter Heidestrand” had men een vijver in een weiland waar koeien graasden. De koeien gingen drinken in deze vijver. Waar ze getrappeld hadden, daar toefde de snippen graag.

Nu staan alle vijvers jaar rond onder water en wordt de vis met korrels gevoed.

Er zat ook Woudaapje, een rietvogel. Hij is weg.

Er zit opnieuw Roerdomp, onder meer aan de Kapel OLV van Altijddurende Bijstand.

Er zaten leeuweriken, maar men ziet of hoort ze niet meer.

In de natijd, wanneer ze zich verzamelen voor het wegtrekken, had men nabij de woonplaats van de heer Myny zo'n 200 tot 300 zwaluwen op de telefoondraden.

Korhaan leefde op Wijven tot en met WO II.

Patrijs bleef nog langer: tot in de jaren 1950 – 1960. In de buurt van het huis van Maurice Myny en zijn echtgenote zat vroeger altijd een koppel Patrijs.

Aan het Kapelleke OLV van Altijddurende Bijstand was er open weiland, die omgeving is inmiddels bebost. Ging men rond 15 uur in de winter op jacht op konijnen, dan had men er tegen 's avonds (enkele uren later) vijf of zes in de weitas zitten.

Maurice legde ook uit hoe er ooit een tijd was dat het gehele land van Wijven tot aan de Bolderberg met dennen beplant was. Er is op menige plaats opnieuw akker of wei gemaakt waar bos gerooid is. De bossen lagen alle op rabatten. In de Wijvenheide had een groot dennenbos bestaan, van graaf de Theux (Meyland Zolder) dat later gerooid is. In de heide van Wijvenheide was er bieheide, met hier daar een berk (uitspraak: burk). De boeren hadden korenstro tekort om onder de beesten als strooisel te gebruiken. Men ging in de hei strooisel afflaggen met de lapzeis. De lapzeis was zo scherp als een schaar. De flaggen moesten "zo dun mogelijk zijn; men had gene dikke ris nodig voor onder de koeien te spreiden; dat ging niet".

Maurice Myny heeft zelf nog heide geflagd. Men heeft dat op Wijvenheide gedaan tot in de jaren 1948-1950. Hij had het van vader geleerd. Er waren toen nog meer mensen die in Wijvenheide heide gingen flaggen als strooisel. Men haalde ook "wit stro" in de dennenbossen. Men haalde dat met de hark, "met de gritsel", in het najaar, en bracht dat naar de potstal, onder de koeien. [het is verwelkt Pijpenstrootje, dat vaal ivoorwit ziet – hoorde hetzelfde in Koersel in 1985, daar ging het product in het varkenskot]. Alleman had roggestro tekort om onder de beesten te strooien. Nadat de mest er, twee keer per jaar uit gehaald was, lag de potstal wel een halve meter dieper dan daarvoor. De lapzeis of flagzeis werd gehaald en/of gescherpt met een ronde slijpsteen op water.

De scherpe eg voor de pemen werd ook gebruikt om het land goed effen te leggen voor het zaaien.

PETRUS (PIERRE) CAROLUS

Naam geïnterviewde	Petrus (Pierre) Carolus
Adres	Zwanenstraat 20, 3520 Zonhoven
Telefoon	overleden
E-mail-adres	/
Geboortedatum	1922
Geboorteplaats	(ter plaatse) Zonhoven of Zolder (de woonplaats veranderde van gemeente)
Beroep	staatsmuskusrattenvanger
Lokale betrokkenheid	als eerste en meest bekende muskusrattenvanger; komt uit plaatselijke boerenfamilie.
Datum interview	29 juli 2010
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	geen bandopname
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door Pierre Carolus; er kwam ook een weinig maar bijzondere interessante info van zijn echtgenote Paulina Marcellina Lenaerts, eveneens geboren in 1922

Joël Burny
Opdracht Historische Ecologie van de provincie Limburg
Andreas Vesaliuslaan 8
3500 Hasselt.

09 03 2011

INTERVIEW PIERRE CAROLUS

Petrus (Pierre) Carolus
Zwanenstraat 20
3520 Zonhoven
011 813571

Geboren in 1922 en opgegroeid in een boerderij op de plaats waar hij nog steeds verblijft. Het was een lemen huis, met een apart gebouwde stenen bakoven.

De heer en mevrouw Carolus-Lenaerts
Gesproken Zonhoven op 29 juli 2010.
Echtgenote: Paulina Marcellina Lenaerts
Eveneens geboren in 1922.

PiCa was de eerste van staatsmuskusrattenvanger in België; hij is in 1952 aangeworven voor Louis Engels. Engels had hem opgespoord in de lijst van de meest actieve premievangers; PiCa was in 1952 al 7 jaar bezig met het vangen van Muskusratten.

Het Albertkanaal is gegraven in 1936-1939 en had toen nog lang niet de zware dijken waarvan hij ondertussen voorzien is. De dijken waren veel zwakker, het waren vaak maar verharde randen (met moellons, een Frans woord). De golfslag van de boten veroorzaakte holtes in die randen, en de Muskusratten kropen daarin. Ze maakten dan "kotter in de dijken". De dienst scheepvaart gaf premies voor het vangen van Muskusratten in een strook van 300 m aan weerszijden van het Albertkanaal. Men kreeg in de jaren 1945-46 (en daarvoor ook al geloof ik, nagaan met notities en foco's Louis Engels) al een premie van 100 Fr bij inleveren van de rechterachterpoot van een M rat. Voor de oorlog zaten er nog geen Muskusratten, aldus PiCa; althans niet in het Zonhovense. Voor de oorlog zijn enkele Muskusratten uit Canada afkomstig uitgezet in Begijnendijk. Van daar zijn ze in de Nethewallei terecht gekomen. Eerst was het noorden van Limburg en het noorden van de Antwerpse Kempen (Postel, Lommel, Neerpelt) door Muskusratten bereikt. Dan zijn de Muskusratten in de Demer geraakt.

Als staatsmuskusrattenvanger ging PiCa onder meer Muskusratten vangen in Helchteren, in de Begijnenvijvers, die via de Bollisserbeek met de Dommel contact geven. De Muskusratten zijn via het noorden in de provincie Limburg binnen geraakt en op de duur zaten er overal en kwamen ze "van alle kanten".

Ik vroeg naar een jaarcyclus van de Muskusratten. In de winter, van december tot maart, maar vooral in januari en februari, hebben ze een mooie pels: "bruine dons met zwarte haren erop". In maart wordt het weer beter en verliezen ze hun wintervacht. Het zomerhaar is bruin maar dunner. Aan de achterpoten hebben ze zwemvliezen en ze hebben platte staart die ze als een roer gebruiken bij het zwemmen.

In maart-april gaan ze paren; ze hebben drie nesten per jaar met gewoonlijk vier, vijf, zes jongen per worp, soms tot acht of negen jongen. De oudste worp van het jaar is al vruchtbaar in september en kan dan ook al kweken. De eerste worp is in april-mei, maar PiCa wist niet precies wanneer de volgende worpen op de wereld komen. Wanneer de jongen van de eerste worp al zelf kunnen eten, is het vrouwtje al weer gedekt en drachtig.

Muskusratten vestigen zich waar er voldoende goed voedsel voor hen is, ze gaan in moerassige vijvers en in de randen ervan, en in de beken. Ze vestigen zich in beken waar er in, op of langs de beek goed gras is. Ze vestigen zich in vijvers en moerassen waar veel waterplanten voorkomen.

De Muskusratten hebben hier twee "natuurlijke" vijanden: Fis = Bunzing en Vos. Fis en Vos hebben het gemunt op de jongen van de Muskusratten, ze willen ze uit de nesten halen. Daarom bouwen de Muskusratten de toegang tot hun nest onder water.

In september bouwen de Muskusratten hutten in de vijvers. Ze maken de hutten met planten en met stokken. De hutten zijn hol en het nest daarin bevindt zich boven de waterspiegel. Ze kweken daarin en ze kweken in de dijken van de vijvers. Maar zowel in de hutten als in de hollen in dijken zijn er luchtpijpen.

De Muskusratten zijn ook in de winter actief en ze komen ook dan buiten om eten te halen. Wanneer ze onder het ijs zwemmen, verliezen ze luchtballen uit de vacht en zo kan men zien waar ze passeren, dus waar ze huizen. Maar in de winter zijn de Muskusratten wel trager dan in de zomer. Een volledige Mrat weegt ongeveer een halve kg. Het kwam voor dat Muskusratten van pijpen in de dijken onder het ijs naar hun hutten midden in de vijvers zwommen en omgekeerd.

De Muskusratten hadden enkele grote gebieden waar ze talrijk in kwamen: in de mijnverzakkingen, dit zijn gewezen beemden waar zich volop moeras ontwikkelde. Er was zo'n kleine mijnverzakking in Winterslag (eigen noot: Hostaartmolen), er waren er in Zolder en in Houthalen (WAAR?) en er was er een hele grote van wel 700 ha (?) in Beringen (= de Zwarte Beek s/o Beringen, langs het spoor). (is dat wel 700 ha? Ja, voor het gehele verzakte gebied, niet voor het moeras – dat is groot maar toch veel kleiner dan dat). In de mijnverzakkingen kwamen veel biezen en "verwilderd riet" (let goed op die verwoording: verwilderd riet, straks komt verduidelijking).

Wanneer Muskusratten in de dijken zitten, en het vriest, dan halen ze planten, bijvoorbeeld Lisdodde uit de omgeving en nemen dat mee naar hun pijp. Zoals reeds gezegd: ze zwommen van de dijk naar de hut en terug naar de dijk. Een Mrat kan "lang" onder water blijven.

Vossen "dabben" de nesten van Muskusratten open en roven dan de jongen eruit.

In maart trekken Muskusratten rond en beginnen koppels te vormen. Waar Muskusratten gewoond hebben, is de plantengroei, met biezen en dergelijke, helemaal "weg", opgegeten.

Muskusratten kunnen tegen een normale winter maar bij een felle winter ("vroeger waren er meer") kregen ze het toch kwaad, maar ze gingen niet dood. Na de winter waren praktisch geen Muskusratten dood. Muskusratten zijn hard, ze komen ook uit Canada. In de winter doen ze geen vaste winterslaap, ze zijn altijd actief.

PiCa wist niet hoe lang een wijfje Mrat dragen moet vooraleer de jongen geworpen worden. Er waren vlot drie nesten per jaar, maar daar moest men nog een vierde nest bijtellen, omdat de oudste jongen van het voorjaar in de herfst al eigen jongen hadden.

En jonge Mrat "groeit geweldig", de jongen waren voor de winter volwassen, hetgeen wel moest om tegen de winter te kunnen. De winters waren harder dan nu, ze waren heel koud.

Als er sneeuw lag kon met niet vangen (met fuiken of met klemmen elders), men kon enkel klemmen leggen IN de pijpen. Klemmen leggen IN de pijpen was altijd beter, want klemmen werden vlot gestolen.

De mannetjes Mrat hebben achteraan aan weerszijden van de staart twee muskusklieren. Bij de wijfjes ziet men ook iets, maar dat is veel kleiner. Wanneer de Muskusratten gedood waren, werd het vel er voor de pels van verwijderd. Bij die gelegenheid haalde men ook de klieren uit bij de mannetjes. Deze klieren lijken op het vlees van een mossel. PiCa heeft er nog een hele bokaal van en liet hem zien. Men bewaarde de klieren in gedenatureerde alcohol die men in Hasselt bij Lecoq ging kopen. Lecoq bestond voor enkele jaren nog en was een fabrikant van sausen voor dranken. Wanneer men dan later deze klieren als lokmiddel zou gebruiken om Muskusratten naar de klemmen te lokken, verdampte de alcohol eruit en had de muskuslucht toch effect. Men had ze wel bewaard op verdunde gedenatureerde alcohol ("sterk water"). Men plaatste klemmen, met daarin lokvoedsel (een wortelstuk bijvoorbeeld) op de oever van een beek en wat hoger op de oever plaatste men muskusklieren. Muskusratten gebruikten de beken als trekweg
(zie schets p. 12 van de notities).

Veel vijvers (bij veel: zie verder!) hebben opgehoogde dijken die maar van zand gebouwd waren. Wanneer de Muskusratten daarin gingen wonen, brak de dijk door en ging vis verloren in de beek. Alle vijvers waren met beken verbonden. Bij een dijkdoorbraak "vloot" het water weg naar het laagste punt en kwam zo altijd in een beek terecht. In Zonhoven zijn er drie sluizen op de Roosterbeek om de vijvers te voeden. Er is de Roosterbeek en er zijn gegraven beken naar de vijvers toe.

Aan het Albertkanaal was de zuidoever hoger dan de noordoever en op de zuidoever waren bunkers gebouwd. Dat was opzettelijk zo gedaan, omdat men zo via de lagere noordoever het land ten noorden van het kanaal onder water kon zetten bij strategische overstromingen. Dat is ook gebeurd in 1940.

Vangen van otters in Muskusrattenklemmen? Vangen van Otters heeft PiCa niet meer gekend maar wel vangst van Beverratten. Pris de Merode in Lanaken (Pietersheim) kweekte Beverratten waarvan hij de pels verkocht en het vlees gebruikte hij voor het voeren van zijn meute honden voor de drijfjacht. Er zijn Beverratten ontsnapt en in de Maas terecht gekomen. De papa van PiCa had de Otterjacht in de vijvers in Zonhoven nog gekend. Het waren jongens van Diepenbeek die dat kwamen doen. Ze hadden ook hondjes bij. De otterjagers volgden de beek, de otters maakten pijpen in "holle kanten" (in buitenbochten van meanders en andere bochten). De otters zaten in hun pijpen in de dijken. Ze werden door de jagers met hun hond(en) uit de dijk het water in gejaagd. Twee of drie man werkten samen vanaf de randen van de beek. Ze hadden gaffels bij, lange gaffel (gaffel is dialect voor vork; lange gaffel: ottervork op lange steel; om lang te worden genoemd moest deze steel langer zijn dan die van een hooivork, en dan gaan we naar de drie meter). Otters werden bejaagd omdat ze schade toebrachten aan de vis in de viskweekvijvers. De mensen van Diepenbeek kwamen al jagend tot Zonhoven, het geheel was een "visrijke streek".

Wanneer de vijvers werden afgelaten met het oog op het oogsten van de vis, dan had men roosters aan de aflopen. De roosters waren van die afmetingen nodig voor het binnen houden van de vis die men wilde oogsten. Alle kleinere vissen konden daarbij uit de vijver, door het rooster, in de beken terecht komen. Vis uit de vijvers kon terecht in de Roosterbeek, in de Mangelbeek, in de Slangebeek, in de Laambeek en dat alles loosde uiteindelijk op de Demer.

Behalve vijvers die gemaakt waren door de bouw van hoge dijken, bestonden ook vijvers die gemaakt waren door een veel lichtere aanpassing van een "heiven" (dit woord: heiven). Het volstond daarbij een afloop en een oploop te graven, eventueel een kleine dijk te bouwen, en klaar was kees. Lange tijd heeft men in Zonhoven en elders de dijken met de hand gemaakt. Het is pas later dat men daarbij machines is gaan gebruiken. Men heeft de dijken met de hand gemaakt tot na de Tweede Wereldoorlog. Een dijk loopt schuin het water in, en dat is een maatregel tegen de druk in de vijver die naar onderen toe groter wordt. De grond die nodig was voor de bouw van een dijk kwam uit de vijver en werd met de kruiwagen vervoerd. Later is men "kranen" gaan gebruiken.

Zowel PiCa als zijn echtgenote, die bij het gesprek aanwezig was, zijn vanaf de leeftijd van zes, zeven, acht jaar als kind in de hei en in de vennen koeien gaan hoeden.

Men liep met de koe naar de rand van de vijver, en de koeien liepen vanzelf de vijvers in. Ze voelden zich daar zo goed dat ze er niet uit te trekken waren. Dat is een situatie die geldt voor april en mei. Er was te weinig wei, te weinig gras. Er was nog veel hei, van de ouderlijke woonst (= huidige woonplaats) tot tegen het dorp; er was heide vanaf de Halweg en dan nog hier en daar. Men liep daarin met drie of vier koeien.

PiCa ging als kind naar school in Zonhoven Dorp, bij de broeders. De meisjes hadden een school in het dorp (zusters). Wanneer hij in het goede seizoen in de namiddag van het dorp te voet naar huis kwam, dan zag zijn mama hem al van ver komen. Op dat ogenblik liet ze de koeien los uit de stal. Ze stopte hem boterhammen toe en PiCa liep meteen door met de koeien naar de vijvers en de heide op Wijvenheide. Hij kwam thuis toe, te voet van school, rond 16 uur en wat hier gezegd is betreft de goede maanden te beginnen in april. Vaak was tegen dan het hooi op en kregen de koeien honger. Daarom liepen de koeien naar de hei en naar de vijvers.

Buntspieren is een naam voor Pijpenstrootje. Buntspieren groeiden in de zomer zo hoog als de tafel. Maar daarvoor al was er jong gras en jonge heide. De heide brandde regelmatig af en zo kwam er jonge heide. Bij het heikappen (wat PiCa zelf nog als jongeman gedaan heeft) kapte men heidetwijgen van twee of drie jaar oud. Ik vroeg of er zand meegekapt werd. Het was zaak net tussen de "humus" (korstmossen?) laag en het zand te kappen, en er kwam "zo weinig mogelijk" zand mee. In feite, "mocht gene zand" meegekapt worden. Vader kwam het heikappen van PiCa controleren en als hij zand zag in zijn flokken (dit woord: flokken, verwant met en voor hetzelfde: flaggen, gekapte heide), zei hij: "zand heb ik genoeg op mijn land". Men moest kappen op de scheiding tussen de humus en het zand; men moest dat "kennen" (= in bezit zijn van de daartoe nodige kennis van het milieu en van de werking van een vlagzeis).

Sjabbertenflik, tek.p. 18. De zoden die men met de sjabbertenflik (waarvan ik de lokale naam niet gehoord of niet genoteerd heb) stak werden per twee, alsof het twee dakpannen waren, schuin tegen elkaar recht gezet. Wanneer ze dan droog waren, werden ze met de kar en de koe naar het turfkot gebracht. De kar werd door de koe getrok-

ken (benadrukt: koei). In de winter dienden deze zoden dan om het open vuur (de haard) lang smeulend aan het branden te houden. Mama en papa hebben dat uitgelegd, het gebeurde al niet meer toen PiCa jongen was. Met deze zoden bleef het vuur heel lang zachtjes branden (beschrijving in Burny, 1986).

In de zomer liet men de heide uitgroeien. Wanneer het gras op het land verdroogd was, kwam men opnieuw met de beesten op de heide. Bij droog weer "ging de groes verbranden". Koeien in de hei gaan hoeden heeft men gedaan tot effekes na de oorlog. Bij het heikappen controleerde vader of er zand in de flokken zat en ging men niet heikappen waar minder dan twee of drie jaar eerder gekapt was. Er was niet veel hommelhei, het was meest "gewone hei" = Struikheide. De hommelhei werd mee gekapt. De Wijvenheide was gemeentehai. Heikappen bracht humus in het land.

Vader van mevrouw werd 97 jaar en was nooit ziek. Vader was geboren rond 1880. Toen vader ongeveer 12 jaar was, dus rond 1890-1895 in er aan Meyland, tussen Hasselt en Zolder "schurf" of "ijzerschurft" uitgegraven. Er zat een ijzerlaag in lage beemden. Nadat het ijzererts eruit gegraven is, had men lager liggende grond, die effen gelegd werd en waar dan waterbeemden van gemaakt zijn. M.a.w. het gebied is bevoeid met water uit de Roostebeek en/of de Laambeek. Ijzererts uit Meyland en omgeving werd via het station van Zonhoven of per schip over het kanaal getransporteerd (19de eeuw). (cijfers in Vliebergh) Het Albertkanaal was er nog niet, en dus was transport over water naar Luik maar traag, want men moest eerst terug naar Antwerpen.

Koeien in de heide: men bleef dat doen tot einde mei, begin juni. Sommige mensen liepen de hele zomer het hun koeien in de heide. Dat waren mensen die geen hooiland hadden. In die families gingen de meisjes koeien hoeden op de hei, langs de wegen, enz. Mensen die vijf of zes koeien hadden, beschikten ook over meer grond. Er was geen veeverzekering en wanneer een beest doodging was dat een ware ramp. Er was maar één veearts in de wijde omgeving: in Hasselt. Hij kwam met de fiets. Er waren oude mensen die over "wondermiddelkes" beschikten waarmee ziek vee behandeld werd.

Wanneer de toemaat gehoooid was, ging men in het broek hoeden; men mocht erop komen, van de ene eigenaar al meer als van de andere. In september en oktober bleef men de koeien buiten hoeden tot zolang het weer dat toeliet.

"beesten zaten zo kort tegen de mensen"

In de Ballewijer is een plek waar de grond "plat" is en de koeien erin zakten. De dijken werden goed begraasd en het jong riet ook. Uitwerpselen van de koeien op de dijken werden met de schup opgenomen en in de vijver gegooid.
CTRL

Op plaatsen waar hei gekapt was kon het rood zien van een vleesetende plant.

Er was vlooienkruid (= Gagel) in de omgeving, maar dat is nu weg. Vlooienkruid stonk en werd in de stal tegen de muggen gehouden. Muggen kunnen niet tegen de stank van vlooienkruid en blijven dan weg uit de stal.

Bunt = Pijpenstrootje had gele wortels waarmee men bezems maakte.

Knupheide is een naam voor Stekelbrem. Knupheide en alle andere heideplanten zijn weg uit Wijvenheide en omgeving. Bij het huidige beheer in De Teut en in Tenhaagdoornheide kan men verdwenen heideplanten niet doen terugkomen; men kan wel hun achteruitgang wat afremmen.

Knupheide: doornen, zaad als kleine erwten, wanneer men die peultjes pitst, zegt dat "knup" en van daar de naam.

Als scheerkwast had men kleine (nadruk kleine) borstels van Pijpenstrootjeswortel. Dergelijke scheerborstels werden verkocht.

Voor de aanmaak van bezems gebruikte men "hoge hei", dat is Struikheide die in het bos gegroeid had. Bessembinders maakten daar bezems van en verkochten ze op de markt in Hasselt. Bezems maken om te verkopen is een activiteit voor bewoners van "een arme streek" (eigen noot: Kiewit en Holsteen). De armoede van die mensen is opgelost toen ze in de put konden gaan werken. De mensen vroeger hadden "veel wichter" (eigen noot: ik heb

de laatste weken op verschillende plaatsen een aantal van 13 kinderen horen vermelden; dat is dan een cijfer voor een vrouw die niet jong gestorven is).

Net gevraagd aan Ilse Plessers: werkwoord bij hond: “dabben”, dat is met de voorpoten in de grond krabben en daar op die manier kuilen in graven.

Transport van eieren en van boter naar Hasselt; dezelfde kar kwam terug met een of meer “baggen” = biggen.

De school was ruw voor de kinderen: weer of geen weer moesten ze hun boterhammen buiten opeten; ook al was het – 10° of – 14°C.

Bijen houden: ik heb nadrukkelijk en herhaaldelijk gevraagd hoe men het deed om bij het doden van een volk om de honing te oogsten, te werk ging om een nieuw volk in de korf te krijgen. Er kwam geen duidelijk antwoord. Wat wel vernomen is: bijen werden gehouden in korven, en werden geslacht (dit werkwoord: slachten – vee!!) met solfer dat onder de korf gebrand werd. PiCa gaf een methode voor het hebben van een nieuw volk, maar het verhaal kwam niet duidelijk en direct, hij heeft het wellicht van horen zeggen. Dat gaat als volgt: men jaagt de bijen uit de korf met “dampen” en vangt de bijen op in een andere, lege korf. Bedwelmen en opvangen van de bijen in een andere korf ging moeilijk.

In juli en augustus werden de korven op de hei geplaatst en zo bekwam men heidehoning. De honing zat in schijven in de korven. De schijven werden niet geslingerd zoals nu, ze werden geperst. De honing werd bewaard in stenen kruiken en verkocht aan een bakker/speculaasfabrikant in Hasselt. (Hasseltse speculaas was en is bekend).

In Wijvenheide zat korhaan en daarop werd gestroopt. De korhanen werden gezien bij het “baden” (mijn woord) in zandige plekken in de heide.

Koeien in de vijvers. Koeien grazen jong Riet in de vijvers tot in juni. Als het Riet groter en ouder wordt, gaan ze er niet meer in. Het Riet in de vijvers werd in maart – april afgestookt om de groei te stimuleren van jong Riet. Nu doen de boeren dat niet meer, en verstikken de rietzomen of rietpartijen in de vijvers.

In de Ballewijer groeien nu vooral zeggen (PiCa gebruikt het woord: soor, waar eventueel ook biezen onder kunnen verstaan worden). De Ballewijer is moerassig en het is gebeurd dat een koe erin wegzakte. De plek waar dat kan gebeuren, met een zachte bodem, is “achteraan” in de Ballewijer. Daar heeft (en had?) men “soorblokken” met ertussen “geen ondergrond”. Achteraan in de vijver zijn er één of twee ha waar geen water is, het allemaal moeras is.

De Ballewijer en Wijven zijn vennen geweest. Men hoefde niet veel dijk te maken om er vijvers van te maken.

Om een volle vijver te lossen moet men eerst de tap eruit lichten. Na twee of drie dagen lopen ontstaat in de omgeving een modderlucht. Jongens en andere buurtbewoners gingen “helpen” bij het afvangen van een geloste vijver. Die “hulp” leverde katvis op. Vel eraf, rauw vlees, en ter plaatse opeten.

Wanneer 's zomers de waterput droog kwam te staan, haalde men water uit de beek. De beken waren “van kristal”.

Snoek werd in maart (vooral maart) en april met de strop gevangen als ze in de zon gaan liggen. Men ving Snoek tot 30 cm lang “en dat is geen vis(sers)latijn!”.

De eerste zwarte die de mensen in Zonhoven (de drie personen hier samen) ooit zagen was een Engelse soldaat, in 1944.

De mensen zijn erg individualist geworden en verdragen niets meer.

PiCa komt uit een landbouwersgezin met 13 kinderen.

Spelen van de kinderen bij het binnenhalen van het nieuwe hooi had zijn voordelen. Ze sprongen zo veel en zo lustig in het hooi, dat de hooitas (onder dak) flink inzakte en men er een hele kar kon bijladen! Hooi werd met koe en kar naar huis gebracht. Dat was voordelig tegenover binnenhalen daarvan met de kruiwagen.

Klompfabrikanten woonden in Diest.

Voor vlagzeis gebruikte PiCa de naam "lapzeis" (is bekend), de lapzeis was zo scherp als een mes en werd gehaald. Gebruik van gekapte heide in de stal was "niet ideaal" en gaf een eigen geur, een "slechte geur". [wellicht te begrijpen in contrast met strooisel dat uit stro bestaat en een andere, minder zure geur zou verspreiden en mogelijk nog andere voordelen had].

PiCa gaf aan dat de kennis nodig voor bijen houden van vader op zoon werd doorgegeven.

Over PiCa en zijn activiteit, onder meer als ratten vanger, verschenen twee stukken in HBvL: 23 juni 1954 en 26 oktober 2007.

Private jachtwachter in de vijvers:

Maurice Myny, geboren 1937.

Korhaanstraat 31

3520 Zonhoven

011 82 50 66

(tot hier)

PETRUS (PIERRE) CAROLUS

Naam geïnterviewde	Petrus (Pierre) Carolus
Adres	Zwanenstraat 20, 3520 Zonhoven
Telefoon	overleden
E-mail-adres	/
Geboortedatum	1922
Geboorteplaats	(ter plaatse) Zonhoven of Zolder (de woonplaats veranderde van gemeente)
Beroep	staatsmuskusrattenvanger
Lokale betrokkenheid	als eerste en meest bekende muskusrattenvanger; komt uit plaatselijke boerenfamilie.
Datum interview	16 augustus 2010
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	geen bandopname
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door Pierre Carolus; er kwam ook een weinig maar bijzondere interessante info van zijn echtgenote Paulina Marcellina Lenaerts, eveneens geboren in 1922

Joël Burny
Opdracht Historische Ecologie van de provincie Limburg
Andreas Vesaliuslaan 8
3500 Hasselt.

09 03 2011

INTERVIEW PIERRE CAROLUS

Pierre Carolus - tweede bezoek

Bezoek op 16 augustus 2010

Petrus Stephanus Michel Carolus.

Vroeger hadden alle vijvers kleine, dat zijn lage en minder zware dijken. Na de oorlog zijn kranen gekomen, graafmachines. Daarmee zijn nieuwe vijvers gemaakt maar met de kranen zijn ook de dijken van de oudere vijvers zwaarderen en hoger gemaakt. Ze zijn nu minstens een meter hoger dan voor de oorlog. Daardoor gaat er een (veel) groter volume water in de vijvers, en dat is gunstig voor de visteelt. Vroeger hadden de viskwekers "altijd water tekort" [precies hetzelfde hoort men in Genk]. Vroeger klaagden de viskwekers altijd dat ze geen water genoeg hadden. Dat was een reden voor ruzie met de boeren, die hetzelfde water uit de beken wilden hebben om te bevoeien. De koeien kwamen in de vijvers: ze kwamen in de kanten van de vijvers, waar het eerst ondiep was. De vijvers die in Zonhoven bijgemaakt zijn, liggen op plaatsen waar eertijds hooibroeken lagen. Om zich een beeld te vormen van hoe de vijvers van Wijvenheide en omgeving er voor de oorlog bij lagen, moet men gaan kijken naar de vennen in het schietveld van Helchteren. De vijvers in Zonhoven/Zolder waren oorspronkelijk dergelijke vennen waar men water uit een beek naartoe bracht en waar verder voor een lossing gezorgd was.

De plaats waar Pierre Carolus nu woont heet de Karwijer. Er was een vijver, maar die is ten tijde van zijn vader zaliger drooggelegd en tot hooiland omgevormd. Daar kort bij had de vader van mevrouw Carolus-Lenaerts nieuw bouwland gemaakt. De afloop van "hier" gebeurt via de Roosterbeek.

Water werd van een beek afgetapt, zouwen, vijver; aftappen: eiken balken, sluizen, water stijgt in beek, water loopt van beek naar vijver.

Vader zaliger had een jachthuis gekocht van een Luikenaar, de Mouton genaamd. Mensen van de familie de Mouton kwamen in het begin van de 20ste eeuw snippen (watersnip) jagen in de vijvers. Ze hadden daarvoor een huis gezet van baksteen. Vader heeft dat huis gekocht en tot boerderij ingericht. Het was het eerste stenen huis in de wijers. De mensen van de familie de Mouton kwamen er soms enkele dagen, misschien een week of zo, logeren wanneer ze op snippen kwamen jagen.

De Karwijer had vader niet alleen kunnen kopen. Het was een vijver van 5 ha. De vijver is met vier man samen gekocht; ze kochten elk 1,25 ha. De Karwijer is met de hand bewerkt en zo omgevormd tot hooiland. De karwijer lag net ten zuiden van de woonst van de ouders van Pierre Carolus. Het huis dat ze van de Mouton gekocht hadden bevond zich in de voortuin van het huis van zijn zoon, dat net naast de zijne ligt, Zwanenstraat 24. Het huidige huis van Pierre Carolus is rond 1950 gezet, en bevindt zich net ten zuidoosten van het huis van zijn ouders.

De Karwijer is door vier gebroeders gekocht, waarbij een schoonvader zou bijgedragen hebben (heb ik dat goed begrepen?). Het land dat gemaakt is door de vader van mevrouw Carolus-Lenaerts was geschikt voor patatten; het was te nat voor koren = Rogge.

Toen de heer en mevrouw Carolus kind waren, gingen ze in de bosbessentijd met hun mama's mee bosbessen plukken. Alle kinderen van de hele straat deden daaraan mee. Er waren opkopers die om de bessen kwamen en ze vervolgens in Hasselt gingen verkopen. Wie het meeste kinderen had, had het meest bessen ("beren") aan te bieden. De bessen werden door de plukkers verzameld in kleine ijzeren emmertjes. Alle mensen deden dat. Dat was in de crisisjaren 1929-1930 een welgekomen aanvulling van het inkomen. De familie Carolus ging onder meer bosbessen plukken op Vogelzang.

Wanneer men de koeien uit de stal los liet, gingen ze vanzelf lopen naar waar het voor hen goed was. Daarbij kon het gebeuren dat ze naar de vruchten liepen van een boerenfamilie, hetgeen tot problemen kon leiden. In de familie van Pierre Carolus had men een "kwade koe", die "ons trees" genoemd werd. Men moest er speciaal op passen.

Elke koe had een naam en alle koeien kenden hun naam. Men kon een koe (min of meer naargelang haar karakter) sturen door haar naam te roepen. De koeien leefden altijd met de mensen. Zoals de koeien wisten waar ze buiten naartoe wilden, zo kenden ze ook perfect hun stal en hun kribbe in de stal. Wanneer ze terug naar huis kwamen,

liepen ze daar vanzelf en probleemloos naartoe. Namen voor koeien waren onder meer “ons moeke”, “ons zwarte”, “ons rooie”, “ons trees”.

Koeien kwamen soms diep in het water van de vijvers. Een koe kan goed zwemmen. Wanneer koeien diep in het water liepen en de moederzouw tegen kwamen, dan zwommen ze over de moederzouw. Ze zien hem niet, men kan niet in de vijvers kijken. Maar ze voelen onder hun poten geen steun meer en gaan dan zwemmen.

Koeien gingen in het voorjaar af op jong Riet. Als het pas uitkomt en mals is. Lisdodde eten de koeien ook, zij het mogelijk minder graag dan Riet. Er was ook “eendenbies”, dat rond is, dun, met een doorsnede zoals een vinger: daar waren de koeien niet zo op gesteld. De koeien wisten wat ze graag aten! Wat ze niet eten, dat is Gagel, een struik waarmee bezems gemaakt werden. Ander hout eten ze wel graag: berken en wijmen, dat is Wilg.

Wanneer het grasland, de wei, in de zomer kaal gegeten was of kaal stond, gingen de koeien in de hei eten. Ze eten de beide heisoorten. Maar ze gingen het liefst af op plaatsen waar de heide afgekapt geweest was. Daar was “schone jonge heide” en daar gingen ze op af, zonder daar door de mensen naartoe te zijn gedreven. Van de stal kwamen ze los, gingen naar de heide. De koeien van de ouders van Pierre Carolus konden hier geen schade doen, in de omgeving was het immers grotendeels bos en heide.

Het kwam voor dat de koeien 's avonds nog in de vijver bleven eten, en dat ze daarbij diep in het water zaten. De kinderen (ook meisjes) moesten tot borsthoogte in het water gaan om de koeien uit de vijver te krijgen. Men kon erop roepen, elke koe kende haar naam, die ze al had van bij de geboorte. Om een onwillige koe uit de vijver te halen, kwam er soms een stok aan te pas.

Welke maanden van het jaar kwamen de koeien in de vijvers?

In mei begon dat, wanneer precies lag aan het weer. Het ene jaar startte dat vroeger dan het andere. Riet loopt niet vroeg uit. Maar hei was er altijd. Bunt, dat zijn pijpenspiere, eten de koeien ook op. Zoals ze jong en stijf zijn. Als ze droog waren, dan braken ze af en aten de koeien ze niet meer.

Pijpenspiere dienden ook om bijenkorven te maken.

Pijpenspiere dienden ook om borstels te maken, met de wortels daarvan. Pierre Carolus heeft het uitsteken van dikke bossen pijpenspiere met een ‘pens’ nog gezien. Vervolgens werd het zand eruit geschud. Het waren heel grote bossen (toonde met de armen).

Er groeide ook “soor” = gras in de wijers. Dat werd in de winter gemaaid over het ijs en diende als strooisel voor de stal. Ook hier bij de ouders van Pierre Carolus diende “soor” als strooisel in de stal. Lisdodde werd niet gemaaid, het is niet zo geschikt als strooisel want het slopt niet goed het vocht op in de stal.

Strooisel werd met de gritsel in de bos gehaald: dennennaalden en bosgras. Dat was te gebruiken in de stal, maar dat bosstrooisel had een andere belangrijke bestemming. Bieten en patatten in hun kuilen werden eerst toegedekt met lappen die op de rein gestoken waren. Daarover ging dan een laag dennennaalden: dat stopt goed, dat sluit de bieten of patattenkuil goed af.

De koeien gingen in de vijvers: dat begon in mei. Tot wanneer? Tot op zeker moment na de toemaat. In september en oktober kwamen ze dan op de broeken. Iedereen had beemd. In de natijd kwam iedereen overal (met de beesten) op alle broeken.

In Zonhoven waren het waterbroeken, onder meer op de plaats “Beekbroeken”. Er waren waterbroeken aan de Roosterbeek vanaf de kerk van Zonhoven tot Stokrooie. Daartoe pakte men het water met sluizen uit de Oude en de Nieuwe Roosterbeek.

Bosberen plukken gebeurde tussen hooi en oogst. Men bekwam daarvoor verlof van school. Men bekwam toen vlot verlof van school op verzoek van de ouders; de kinderen moesten vaak mee helpen in de boerderij. Het groot verlof begon op 1 september. Hasselt kermis en Zonhoven kermis vielen tijdens het groot verlof.

De vader zaliger van Pierre Carolus was in Tilleur bij Luik geboren omdat zijn vader daar in een koolmijn werkte. Deze man behoorde daar tot de mijnwerkers die ondergronds voor de paarden zorgden. Voor deze paarden gingen hooi en haver naar onderen, en samen met deze producten voor de paarden kwamen ratten en muizen naar beneden, waar ze kweekten. Om deze dieren te bestrijden hadden de mijnen ook katten naar beneden gebracht.

Koeien in de vijvers: uit alle boerderijen kwamen koeien in de vijvers. Waar Pierre Carolus nu (en zijn ouders & schoonouders vroeger) woont, was het "een verlaten streek" van Zonhoven, en Wijvenheide lag op Zolder. Er was weinig bewoning en er was weinig interesse voor deze woonhoek. De gemeente Zolder bijvoorbeeld, wachtte lang om daar elektriciteit te brengen. Daarom heeft ook Pierre Carolus nog veel gewerkt met een petroleumlamp en heeft hij zelf nog met de vlegel gewerkt. Elektriciteit is pas laat gekomen, rond 1950. De grootvader van baron Claude de Villenfagne was toen burgemeester in Zolder en hij hield niet zo van die woonhoek.

De vader van Claude de Villenfagne, Henri, was later ook burgemeester en hij was vriendelijk met de mensen, zoals Claude ook.

In het begin dat men elektriciteit had, was het nog "heel slappe stroom": men moest een korenschoof twee of drie keer door de dorsmachine halen opdat hij volledig zou gedorsen zijn.

Met de vlegel heeft Pierre Carolus nog gewerkt tot in en tot kort na de tweede wereldoorlog.

Andere mensen van Wijvenheide kwamen ook met de beesten naar de vijvers, en mensen van verder ook. Mensen van Halveweg kwamen naar de vijvers, maar dat was van voor de tijd van Pierre Carolus. Toen Pierre Carolus zelf met beesten naar de vijvers trok, kwamen de mensen al niet meer van zo ver naar met koeien naar de vijvers [vgl. Genk in Burny 1999]. Mensen van Halve Weg kwamen wel op Wijvenheide hooi maken waar ze vloeiveiden in eigendom hadden.

Vloeiveiden: wat waren de Zonhovense woorden?

Men gebruikte het werkwoord "weteren" en men sprak van "weteringen".

Hoe dat werkte? Schema op p.15 van de notities. Dam in de beek, wetering in bedden met oploopzouw van boven en afloopzouwen tussen de bedden. Bedden verhoogd en water dat van de beide kanten uit de oploopzouw over het gras liep. Vooral wanneer het geregend had zat er veel voedsel in het water. Daarbuiten was het water heel klaar. Op de weteringen bracht men chimiek nadat men gestopt was met weteren. Zou men de chimiek daar vroeger op gedaan hebben, dan zou het weggespoeld zijn met het bevoeiingswater en verloren gegaan zijn in de beek.

Men weterde van in de herfst, maar hield daarmee op wanneer het vroom. In de winter liet men de weteringen droog liggen. Ijs is niet goed voor de weteringen. Na de winter werd nog een beetje geweterd, en dan volgde drainage (= men liet het water uit de bedden wegsijpelen). Dan kwam een beetje chimiek op het grasland. Er was kaïniet, dat was te fel voor grasland; er was sylvaniet dat uit mijnen kwam en er waren metaalslakken die uit hoogovens kwamen.

Maaieren gebeurde met de zeis. Veel broeken waren "te plat" om er met het paard op te komen. Ze waren zo plat omdat het ijzer eruit gehaald was. Van die platte broeken moest men het hooi van de heukels afdragen met twee draagstukken. Zo bracht men het hooi naar een plaats waar de kar kon gebracht worden. Op plaatsen is het ijzer tot twee meter diepte uitgehaald en zijn de kuilen aangevuld met grond van ter plaatse (dat geen erts bevatte). Het ijzer was er uit verwijderd en men had dus een beemd die lager lag, zoveel lager als de ijzerlaag dik geweest was. Sommige beemden waren bijzonder modderig, geetachtig, hadden een roestige grond. Vader was vanaf de leeftijd van twaalf jaar bezig geweest met het uithalen van schurft (dat is de naam voor ijzer in de grond). Vader moest water halen uit de beken en dat over de hopen schurft uitgieten, om de geet er van af te spoelen.

Boeren pakten elkaar het water af: ze maakten ruzie voor het water van de weteringen. Er zijn mensen geweest die 's nachts met de reik gewapend bij hun weteringen bleven. Een oudere man in Zonhoven liep te manken omdat zijn been ooit bij een nachtelijk toezicht op bevoeiingswater gedeeltelijk bevroren was geweest... Men voelt het niet wanneer een arm of been bevriest; men merkt het pas wanneer men weer in de warmte gaat zitten en het lichaam weer op temperatuur komt.

Behalve de boeren waren ook de viskwekers sterk in het water geïnteresseerd. Zo hadden ze 's winters een zeker waterpeil in de vijvers nodig om te vermijden dat de vis daarin zou bevriezen. Viskwekers waren de families Bijmens en Vandeput.

Er waren twee wegen naar de Wijveheide: via de straat waar Pierre Carolus en zijn echtgenote nu nog steeds wonen, en eentje noordelijker die in dezelfde oost-west richting liep (meer naar Vogelzang op).

Uit alle boerderijen van en rond Wijvenheide kwamen dertig tot veertig koeien in de heide en in de vijvers. In die boerderijen had men doorgaans maar twee, drie of vier koeien. Alle koeien van de hele heide liepen samen, ze vochten daarbij, stootten tegen elkaar en stootten soms ook een hoorn af. De koeien die bij zo'n gevecht verloren, liepen naar huis en naar de stal. Een van de koeien was de baas, ook van de beesten van andere stallen dan de hare.

De koeien vochten in de heide en op de duur waren er één of twee koeien die de anderen domineerden (met dit woord: domineerden). Er kwamen 30 tot 40 koeien naar de heide en naar de vijvers. Ze kozen zelf waar ze naartoe liepen: naar de heide of naar de vijvers. De mensen moesten ze maar volgen en er op letten dat de eigen beesten 's avonds terug naar huis kwamen. De koeien liepen naar de hei of naar de vijvers, dat was eender, ze gingen waar er gras was. Ze konden eerst in de hei zitten, dan naar de vijvers trekken, en vervolgens opnieuw naar de hei gaan. De vijvers lagen in de hei. De beesten liepen los en kozen zelf waar ze naartoe gingen, de kinderen gingen er achter aan, en als dat kon bakten ze ondertussen enkele patatten in een vuurtje. Dat alles is een getuigenis uit de jaren 1930. En dat is zo blijven doorgaan tot in en tot heel kort na de oorlog.

Wanneer hei pas tot bouwland is omgezet moet men eens zoveel mesten om half zoveel vruchten te winnen. In pas tot bouwland ontgonnen heide zaten nog stronken, takken, wortels. Dat alles maakte het ploegen riskant. De ploeg werd door het paard getrokken. Wanneer het scherp van de ploeg zich in een stronk vastzette, en het paard liep door, dan trok het paard de balk van de ploeg kapot. Pierre Carolus (of zijn vader zaliger –hier heb ik het niet zo goed opgeschreven...) heeft op die manier drie ploegen verloren.

Na de tweede wereldoorlog is men gestopt met de beesten naar de hei en de vijvers te trekken. Toen heeft "alleman wei gemaakt met pikdraad". Bovendien is er van dan af steeds meer verkeer gekomen, nu zou het echt niet meer gaan om beesten te drijven. Als men toen een auto zag, dan was het een jager uit Luik.

Mensen van Luik kwamen hier om watersnip te jagen, watersnip leeft in de modder. Het is een délicatesse.

Er zaten honderden (nadrukkelijk: honderden) eenden in de vijvers nabij het huis van Pierre Carolus. En er zaten honderden meerkoeten, in troepen bijeen onder meer op de Grote Vijver. Waar dergelijke grote groepen vogels bijeen zitten, blijft het water (langer) open; het vriest niet dicht vanwege de warmte en de beweging van de vogels. Soms vroom een vogel wel met de poten vast in het ijs. Soms vroren ze ook dood.

Vis: in sommige vijvers bleef vis in de winter, in sommige vijvers niet. Men spreekt van "vijvers die graag bevroren". De viskwekers wisten welke vijvers het best geschikt waren om vis de winter door in leven te houden, en ze verplaatsten de vis zo mogelijk naar die betere vijvers. Een andere reactie was mogelijk. Wanneer er ijs op de vijver lag, en men zag dat de vis onder het ijs naar boven kwam, dan liet men zo mogelijk onder het ijs water stromen in de vijver, water in, tap open, en dan kwam er lucht in het water onder vijver met het verse water mee. Soms is een hele vijver kapot gevoren (alle vis doodgevroren).

De vis zat soms zo dik dat ze het water van de vijver open hielden. Het was vooral karper die geteeld werd. Lauw leeft meer in de modder. "Kerp was dé vis". Voor de Tweede WO gingen de karpers met de trein naar Antwerpen, in speciale tonnen met water daarin.

De vader zaliger van Pierre Carolus heeft vaak vis vervoerd voor de familie Bijmens. Dat gebeurde vanaf de maand oktober, wanneer het koud wordt. Aan de kar waren planken gemonteerd, en in de kar was stro gebracht, roggestro. De karpers werden daar zonder water los in gelegd en zo vervoerd van een grote vijver naar de kleine bewaarvijvers bij de Bijmens aan huis. De karpers bleven in leven. Kerp is een taaie vis. Witvis is slappe vis. Paling kan ook lang zonder water. Dit transport gebeurde ieder jaar in oktober, dat is wanneer de visserij begon. In de winter "slapen" de karpers (als het ware) in grote kuilen in de bodem van de vijvers. Ze zaten daarin en bewogen weinig of niet.

Een broer van de familie Bijmens had een viswinkel in Antwerpen waar hij de karpers levend te koop aanbood in grote aquariums; de joden kwamen de karpers levend kopen.

Een varken werd vaak geslacht wanneer het ongeveer dertig, vijfendertig kg zwaar was (levend gewicht). Men hield kippen, geen eenden, ganzen of schapen, maar wel konijnen.

Matrassen waren gemaakt van tijk en gevuld met gehakseld haverstro. Het kussen was gevuld met kaf. De matrassen en kussens werden elk jaar vernieuwd, na de nieuwe oogst.

Bij de oogst van de vis werd alles gesorteerd. Men viste men een sleepnet "iets breder als de keuken" en sorteerde: karper, lauw, witvis, snoek, paling.

Op zeker ogenblik tijdens zijn loopbaan als muskusrattenvanger (die begon in 1952) moest Pierre Carolus een controle gaan doen in Berendrecht. Daarbij bezocht hij de reigerkolonie, waar "in iedere boom drie reigers zaten". Onder de bomen vond men levende paling! De mensen van ter plaatse wisten dat en kwamen daar regelmatig paling rapen. Dat waren palingen die door de volwassen reigers gevangen waren, en naar de jongen gebracht waren. Maar de palingen waren zo glibberig dat ze vaak verloren gingen, tussen de takken van de reigernesten belandden, en van daar uit naar beneden schoven en dan op de grond vielen. (heb ik goed begrepen dat deze palingen nog leefden?)

Palingen in de beken: 's morgens vroeg kon men het slijm van palingen zien op het gras, bijvoorbeeld op de toemaat. Nachtlijn uitzetten. 's Nachts komen de palingen uit de beek op het grasland de kleine kikkertjes vangen. Palingen zaten ook in de vijvers, ze zaten het liefst in moddervijvers. Palingen zaten in de modder en het is pas wanneer de vijvers leeg gelaten werden, dat ze hun koppen boven de modder uitstaken en zichtbaar werden.

Karper is een sterke vis en zat op alle types vijvers: zowel modder- als zandvijvers. Lauw = "lepper" zat graag in de modder. Katvis zat ook graag in de modder. Witvis zat liever in klaar water in de beekjes. Onder witvis verstaat men verschillende soorten, waaronder "vlím". De katvis is hier door Bijmens uitgezet. Bijmens heeft hem meegebracht met de trein nadat hij daar op een tentoonstelling een eerste prijs had gewonnen. Katvis heeft hier geen vijanden en in sommige vijvers had men bij de oogst "eveneel katvis als andere vis". Katvis is goed om te eten maar heeft geen commerciële waarde.

De vis die hier gekweekt werd, was om te verkopen, en werd hier doorgaans niet of maar weinig gegeten.

Vroeger had men inlandse karper, dat een langer lijf heeft, een beetje zoals een baars, en dat helemaal geschubd is. Deze karpers werden minder groot dan de volgende.

Op zeker ogenblik, reeds voor de tweede wereldoorlog, heeft Bijmens uit Hongarije een andere karpersoort meegebracht. Ze groeit zwaarder op dezelfde tijd (vier jaar), ze heeft maar enkele schubben achter de kieuwen, de rest van het lijf is vel, en ze heeft een ronder lijf. Ze wordt tot twee kilo zwaar. Er is in Zonhoven door de viskwekers met allerlei vissoorten geëxperimenteerd. Eentje lukt, de andere niet. Bijmens had een viswinkel in Antwerpen, Vandepuut in Brussel.

Kamions voor vistransport in tonnen waarin zuurstof geblazen wordt. Dergelijke (kleine) kamion was er reeds voor de tweede wereldoorlog.

Er is waarschijnlijk nog veel fijne informatie over viskweek te vernemen bij de gebroeders Vandepuut die op de Boomsteeg wonen; ze zijn tussen 60 en 65 jaar oud. Bijmens woont in een van de grote huizen langs de Halveweg over het spoor, daar zijn ook de kleine vijvers van Bijmens gelegen.

Op de Platwijers werd door Bijmens aan viskweek gedaan.

In de winter werd het strooisel in de vijvers bijeen gedaan en in brand gestoken. Met de bedoeling om in de lente vers gras te hebben. De vijvers werden destijds ook door de viskwekers "uitgestookt". Dat deden ze in de herfst na de oogst van de karpers. In de vijvers sneed men ook Riet. Dat diende om de wanden of het dak van een schob te dekken. Riet dekt meer en verrot minder vlug dan stro. Zo'n schob kon dienen tot het stapelen van hooi zodat

het binnen was en men geen mijt moest maken. Aanvankelijk maaide men in de vijvers blootsvoets met de zeis. Naderhand is een maaiboot gekocht. Men maaide in de vijvers om veel licht te hebben voor de vis.

Canada's zijn te licht om te wateren. Ze rotten.

Eik en dennen zijn goed om te wateren.

Om de bomen onder water te houden: russen erop laden. Gewaterd hout diende voor palen en voor het maken van een schob. Gewaterd dennenhout wordt "zo hard als been".

De bomen gaan groen in het water. Bij het wateren verhard de hars en is het hout heel sterk. (tot hier)

ROGER VANDEPUT

Naam geïnterviewde	Roger Vandeput
Adres	Boomsteeg 40, 3520 Zonhoven
Telefoon	011 81 40 86
E-mail-adres	/
Geboortedatum	2 april 1939
Geboorteplaats	Zonhoven
Beroep	viskweker
Lokale betrokkenheid	behoort tot één van de twee Zonhovense viskwekersfamilies die in gans België en in het buitenland karper en andere vis kweken sedert het begin van de 20 ^{ste} eeuw.
Datum interview	26 maart 2013 en 11 juni 2013
Interviewer	Joël Burny
Bandopname	twee opnames, de eerste is genaamd: "Roger Vandeput 26 03 02013"; 1:41:28; 46,4 MB; de tweede is genaamd: "Roger Vandeput 11 06 2013"; 1:38:05; 44,9 MB.
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door Roger Vandeput

Roger Vandeput
Viskweker te Zonhoven
Geboren 2 april 1939

Gesproken te Zonhoven, Boomsteeg 40, op 26 maart 2013
Telefoon: 011 814086

Tweede gesprek op 11 juni 2013. Informatie afkomstig van dit tweede gesprek is achteraan de file voluit uitgeschreven. Er zijn op voorstel van Roger Vandeput twee correcties ingevoerd in het eerste opstel.

Joël Burny
Opdracht Historische Ecologie van de provincie Limburg
Andreas Vesaliuslaan 8
3500 Hasselt.

INTERVIEW ROGER VANDEPUT

Vroeger beakkerde men de vijvers bij droogstand. Men zaaide er spurrie en liet dat zo opgroeien dat men er het zaad van kon oogsten. Dergelijke teelt was gunstig voor de vijver. Tengevolge van deze teelt werd de vijver rijker en men bekwam een betere opbrengst aan vis. Maar de opbrengst aan vis verschilde toch van vijver tot vijver en van streek tot streek. De watertoevoer naar de vijvers speelde een grote rol. Rivierwater dat een beetje bezoedeld is, is rijk en gunstig voor de visteelt. Roger Vandeput maakte een vergelijking tussen vijvers in Zonhoven en vijvers in Postel. Aan de kanten van Postel en zo heeft men klaar water, dat heel arm is en zuur. De opbrengst aan vis per ha/jaar is er veel minder dan bijvoorbeeld in Zonhoven. Wanneer men in Postel bijvoorbeeld 50 kg/ha/jaar aan vis zou oogsten, zou men er in Zonhoven 200 kg/ha/jaar oogsten.

De melkerij van Lilac in Zonhoven loosde op de Roosterbeek en al het viswater van de familie Vandeput komt uit de Roosterbeek. De lozingen van Lilac waren in het begin gunstig, maar na verloop van tijd was er een te hoge concentratie van dezelfde stoffen en dat werd ongunstig. Er kwam bezinksel op de vijverbodem. Men kan de modderlaag niet uit een vijver halen, maar toen het water weer beter werd, omdat er geen toevoer meer was vanwege Lilac, verging de modderlaag. Lilac heeft mettertijd een eigen waterzuivering gebouwd en nu stelt dat probleem zich niet meer.

Bij teelt van spurrie op de vijverbodem wordt de spurriestoppel onder water gezet en de karper of andere vis kan daar eitjes in afzetten. Gras of een rietachtige plantengroei is ook geschikt voor ei-afzet. In de familie Vandeput is soms ook gewoon rye-grass ingezaaid in de vijvers.

Stoppel, gras en andere planten in de vijver sterven af en de verrotting daarvan zorgt voor verrijking van de vijver hetgeen de vis ten goede komt. Hetzelfde geldt voor riet dat gemaaid was en in de vijver bleef liggen. Dat veroorzaakte de groei van plankton, dat door de vissen gegeten werd.

Men teelde Karper, Voorn (Riet- en vooral Blankvoorn), Zeelt (hier gekend als "lepper" of als "putlepper"). Zeelt kweekt vanzelf maar werd ook opzettelijk gekweekt. Blankvoorn is een trage groeier die dus niet zo gunstig is voor een visbedrijf. Voorn werd geteeld voor de hengelsport.

Voor WO II en tijdens WO II haalde men bij het afvissen enkel Karper uit de vijvers. Dat werd gevraagd door de joden in Antwerpen, Brussel en Luik. Wanneer men toen Voorn vond op de sorteertafel, werd hij gewoon terug in de beek gegooid. Na WO II is de visserij van de staat opgekomen, met de Prov Viss Comm, met de bedoeling vis uit te zetten voor de hengelsport. Men teelde toen dus andere soorten dan alleen Karper, met onder meer Blankvoorn. Nog later, vanaf ongeveer 1970 kwam omschakeling naar de teelt van siervis, met onder meer Koi en Goudwinde.

Teelt van karper. In een kweekvijver bracht men enkel mannetjes en wijfjes van Karper. Daar kwam grauw van. Grauw van enkele cm lengte werd afgevisst, bv. 1 miljoen stuks [dat is 1 kilogram grauw].

Grauw werd overgeplaatst naar groeivijvers waar ze op éénjarige leeftijd een lengte hadden van ca 10 cm. Deze visjes werden afgevisst en opnieuw verspreid over een groter vijveroppervlak, ze werden verdeeld naar andere vijvers.

Tweejarige karper groeit tot 400 à 500 gram en is dan al verkoopbaar. Een deel van de tweejarige vis laat men een derde jaar doorgroeien.

Aalscholver is een groot probleem geworden bij de visteelt. Aalscholver eet vis tot 700 gram. In de kwekerijen en in de natuur (hengelwaters, rivieren, kanalen) verdwijnt alle kleine vis uit alle wateren. Alles wordt gegeten door de Aalscholvers.

Een Aalscholver eet slanke vis als zeelt of voorn tot 700 gram, bij meer ronde vis als Karper kan hij ze aan tot 500 à 600 gram. De nek van een Aalscholver rekt uit en de karper gaat erin. Er zijn twee soorten Aalscholvers: grote en kleine.

Zeelt werd ook gekweekt. Wanneer men twee vijvers naast elkaar had, dan kon het gebeuren dat de ene geschikt was voor Zeelt en de andere niet. Daar was geen verklaring voor. Men stelde dat vast. Er was iets in de natuur van die vijvers die dat verschil veroorzaakte.

Er is een markt gekomen voor Zeelt door de ontwikkeling van de hengelsport. Maar alles wat op kanalen uitgezet wordt, wordt door de Aalscholvers weggevangen. In Frankrijk mag men de Aalscholver gedeeltelijk bestrijden, evenals in Duitsland. In België mag dat in Wallonië maar niet in Vlaanderen. Bestrijden ervan in Wallonië heeft niet veel zin, want er zitten er zeer veel. Op de Basse-Meuse zitten er momenteel 2000 (tweeduizend) Aalscholvers. Roger Vandepuut heeft het meegemaakt hoe bij het leveren van vis van hem in de Haute-Meuse, de Aalscholvers de vissen kwam vangen terwijl men bezig was ze in de rivier uit te zetten. Deze vis mag dan al betaald zijn, het is niet fijn om zoiets mee te maken. In de winter 2011-2012 heeft men in Zonhoven het volgende gezien. Het was een harde winter, met veel dichtgevroren vijvers. Aan de oeloop van zekere vijver was er een wak met een doorsnede van ongeveer 5 meter. De Aalscholvers doken via dat gat in het water en zwommen onder het ijs om vis te gaan roven. Via datzelfde gat (wak in het ijs) kwamen ze terug boven.

Schets op p. 11 van de notities. Ik vroeg naar de inrichting van een vijver, met een oeloop, een moederzouw en een tap met afloop. Er bestaat ook een overloop, langs waar het water van de ene vijver naar een volgende vloeit. Nu wordt de vijverbodem anders ingericht. Men heeft niet meer zo'n moederzouw maar voor de tap, stroomopwaarts van de tap wordt een laagte gegraven die men de viskom noemt. De vis verzamelt zich daarin. Er wordt een net rond gespannen en men sleept er de vis uit. Dat gebeurt manueel, ook wanneer men in het net enkele duizenden kilogram vis heeft zitten. Men moet dan wel met een paar man aan het net trekken. De vis wordt dan met het schepnet uit het net in de viskom gevangen en met een mand naar de wagen gebracht waarop bakken zijn gemonteerd waarin zuurstof wordt geblazen. Deze techniek is geleidelijk aan in voege gekomen over de voorbije 30 tot 40 jaar. De visteelt is geleidelijk aan intensiever geworden.

Ik vroeg aan Roger Vandepuut welk vishandboek of "Traité de Pisciculture" men in de familie had. Er was er geen; de kennis was van vader op zoon doorgegeven.

Tot na WO II had men in de familie een boerderij en was er daarbij nog visteelt op enkele vijvers. Naderhand is het boeren verlaten geworden en heeft men de visteelt sterk uitgebreid. Men heeft veel vijvers bijgemaakt, op de plaatsen waar eertijds hooilanden waren. De uitbreiding van de visteelt in Zonhoven is een verdienste van de familie Vandepuut.

Wijven huurde men van de familie Brosens-Bellefroid. Men heeft dat 40 jaar lang gedaan. Nu ligt het Wijven in het VEN-gebied. Het Wijven wordt nu gehuurd door het ANB. Het Wijven is een van de oudste vijvers in Zonhoven.

Ik vroeg naar "rottige plekken" op de bodem van sommige vijvers. De viskwekers kenden die plaatsen. Men kon er niettemin toch komen om de vis te oogsten. Men behielp zich daarbij van een boot die via een kabel met een jeep verbonden was. Op die manier kreeg men er toch altijd alle vis uit.

Voorbeelden van vijvers met rottige plekken in de bodem zijn het Krevin en het Groot Wit Ven. De vissen gaan altijd naar het diepste van een vijver en komen zo op/in de rottige plekken te liggen. In het Groot Wit Ven had men een extra moeilijkheid: het was vroeger een dennenbos geweest en de posten van het bos lagen nog in de vijverbodem. In Genk, bij Jef en Miel Houben, was het de Woestijn (=Augustijnenvijver) die bekend was om het voorkomen van rottige plekken. Jef Houben sleepte een bootje met behulp van een kabel en van zijn VW kever over de vijverbodem. In de boot zaten manden, waar de vis uit de rottige plekken verzameld was.

Karper kweekt vanzelf en wordt ingevoerd;
Zeelt wordt redelijk gevraagd;

Voor Snoek is geen afzet; snoeken eten elkaar op.

Voor Baars is geen afzet;

Voor Blankvoorn is geen afzet meer, ze verdwijnen t.g.v. de Aalscholvers;

Brasem wordt niet veel gekweekt; wordt eerder ingevoerd.
Goudwinde is een recente aanwinst.

Telen van vis in koelwater van thermische of kerncentrales wordt niet gedaan door de familie Vandeput. Dat is heel intensief en wordt gedaan door de familie Bijmens.

Warmte doet de vis eten want bij voldoende warmte verteert het eten dat de vis heeft opgenomen. De vis in de vijvers in Zonhoven eet 's winters niet. De vis heeft wintervoorraad aangemaakt in de zomer en teert daarop. In de winter slaapt de vis op het diepste punt van de vijver en verteert dan heel weinig. In de winter verliest een karper maar zo'n 10 % van haar gewicht.

De boeren kwamen op de dijken koeien hoeden. De koeien aten eerst het riet op de dijk, en pas daarna het gras. Ze kwamen ook in de vijvers om er riet te eten. Wanneer een vijver leeg stond kwamen de koeien erin om te grazen. Ze kwamen er bij voorkeur riet eten. Dat was in zomerperioden, wanneer het riet groen ziet en groeit.

Met de maaiboot werden riet en lisdodde afgemaaid en de andere planten ook. Dat was de basis van voeding voor de vis. Er mogen niet teveel planten in een vijver groeien, want die verbruiken zuurstof uit het water en bij gebrek aan zuurstof gaat de vis kapot.

Nu stelt zich dergelijk probleem niet meer omdat de viskweker beschikt over de nodige apparatuur om de zuurstof te meten. Komt er gebrek aan zuurstof, dan wordt er lucht in de vijver geblazen. Men heeft aan de vijvers elektriciteit liggen. In de vijvers van het ANB is er teveel riet, en wanneer men daar broed uitzet, gaat die kapot bij gebrek aan zuurstof.

Zekere avond in de jaren 1962-1965,, bij loerjacht op eenden, had Roger Vandeput een otter zien zwemmen in de Kleine Houwijer. Hij had erop geschoten, maar het was mis. Korte tijd later hebben zijn vader zaliger en Pierre Carolus deze otter uitgegraven in de dijk van de Kleine Houwijer. Er lag veel vis in het hol van otter.

(einde van het opstel gemaakt met de notities van 26 maart 2013).

(wat hier volgt is info uit tweede gesprek)

Roger Vandeput liep als jongen al mee met zijn vader viskweker.

Teeltcyclus: moeiers en melkers worden samen gebracht in kleine ondergelopen vijvers die niet te diep mogen zijn; het water moet minstens 18°C hebben opdat karpers zouden kuit schieten.

De vissen leggen eieren en er komen minuscule visjes van 1 cm lengte. Reeds na enkele dagen kunnen ze met een fijn net afgevist worden en gaan ze naar grotere vijvers. Eertijds waren die grotere vijvers eerst met gras ingezaaid, maar nu is dat niet meer nodig. Het volstaat nu dat de vijver onder water komt opdat de verrotting van het slib dat daarop volgt aanleiding zou geven tot het ontstaan van dierlijk plankton. Tegen de maand september zijn de visjes ongeveer 8 à 10 cm lang en wegen ze ongeveer 25 gram. Ze gaan dan overwinteren. Bij een harde winter treedt er verlies op. Ze deden hun voedselreserves op tijdens de zomer en teren daarop in de winter. [idem voor de tweejarige = stopgoed].

Ze wegen ongeveer 25 gram stuk na de eerste winter; ze zijn dan een beetje vermagerd maar niet in lengte gekrompen. Hoe langer de winter, hoe minder gunstig. Door zwakte en gevoeligheid voor virussen en bacteriën gaan er een aantal dood.

Na de eerste winter worden de vissen verhuisd en verdeeld over andere vijvers. De vissen van bijvoorbeeld 1 ha worden dan verspreid over 10 ha vijver, en een gedeelte blijft op de vijver zitten waar ze opgroeiden van 1 cm tot 8-10 cm. Het is belangrijk te weten dat er bij elke overzetting van vis van de ene vijver naar de andere verlies optreedt door afsterven van een aantal exemplaren.

In het tweede groeiseizoen zal de vis doorgroeien tot 350 tot 700 gram afhankelijk van de externe omstandigheden. Jef Houben zaliger, in Genk, voederde helemaal niet bij, hij had een "natuurlijke opbrengst" en bekwam na de tweede zomer karper van ca. 350 gram.

De vis van 350 tot 700 gram heet stopgoed en het grootste deel daarvan wordt verkocht voor de hengelsport.

De vis die voor consumptie zal verkocht worden, groeit een derde zomer door en weegt dan van 1 kg tot 1,5 kg. Deze vis wordt verkocht voor de consumptie of voor hengelsport wanneer bijv. een hengelclub ook grotere karpers op de vijver wil hebben.

Lepper zit samen met karper en kweekt spontaan verder. Zeelt wordt ook gekocht door hengelsportclubs.

Karper die op zandgrond groeit, zoals in midden-Limburg, heeft een moddersmaak. Men kan de karper tijdelijk op zuiver water zetten maar de moddersmaak gaat er toch niet helemaal van af. Toen de familie Vandeput ook op de vijver van Roly aan visteelt deed, at Roger Vandeput regelmatig een lekkere karper die van dat water afkomstig was.

Er zitten nu minder planten in de vijvers, dat heeft geheel of ten dele te maken met luchtverontreiniging die via de regen in de vijvers terecht komt. Een klein element in de huidige afwezigheid of vermindering van plantengroei is de grotere hoeveelheid vis in de vijvers. Vissen eten de planten van de vijver op.

Planten die vroeger in de vijvers voorkwamen, en die men met de maaiboot bewerkte, waren Riet (verdwenen), lisdodde en mattenbies.

Ik heb het nagevraagd: het klopt dat de vistelers destijds koeienvlaaien van op de dijk in de vijver schoten. Dat was een vorm van "organische bemesting". Er zaten al maden in de vlaaien, en het materiaal van de vlaai zorgde voor het ontstaan van dierlijk plankton.

Watervlooiën in de vijvers? Dat ligt veel aan de weersomstandigheden. Het moet warm genoeg zijn en er moet veel N (stikstof) in de vijver zijn. Wanneer een vijver nu goed opgebracht heeft, dan is er een zekere bemesting van de vijverbodem gebeurd door de vissen zelf. Het jaar erop is dergelijke vijver dan heel geschikt om er kleine vis op te zetten. Vroeger was dat ook wel zo, maar nu wordt meer bijgevoerd. Waar men eertijds, zonder bijvoederen, een aangroei van biomassa van 300 kg vis/ha/jaar had, heeft men nu een aangroei van 1000 kg/vis/ha/jaar. Als gevolg daarvan zijn er veel meer uitwerpselen en is er meer stikstof in de vijverbodem.

Ik heb het duidelijk nagevraagd: dit cijfer betreft de aangroei in biomassa, en is niet afhankelijk van de beschouwde jaarklasse.

Een opbrengst van 4 ton vis op een vijver van 3 ha is uitzonderlijk maar kan bekomen worden. Om zo'n cijfer te halen moet men o.m. de aalscholvers weggagen. Aalscholver eet alle vis onder een lengte van 25 cm. Aalscholvers zijn opgekomen vanaf de jaren 1975-1980. Ze zitten hier nu 35- 40 jaar.

Wanneer men een vijver zou hebben met daarin 1000 kg vis van 20 cm, dan zou een blauwe reiger daarvan 50 kg afvangen en opeten; een aalscholver zou er 950 kg van wegvangen en verslinden. Blauwe reigers waden in het water; aalscholvers kunnen zwemmen en duiken.

Putlepper: gekend van Zonhoven. Men hield tot enkele putleppers in een waterput. Ze aten er de beestjes op die in het water leven. In de visteelt heeft zeelt de reputatie de dokter te zijn van de vis. Wanneer vissen parasieten hebben, komen de zeelten die van hun lijf wegeten. Putlepper werd inderdaad in Zonhoven en elders ook in de waterton gehouden. Daar aten ze de muggenlarven op.

Schets op p. 10 van de notities. Overschakelen van vijver met moederzouw naar vijver met viskom: vanaf de jaren 1960.

Schets van de Augustijnenvijver, met rotte plekken in het midden, beekje van de rottige plekken naar de tap en afvissen met groot net op p. 11 van de notities. Met de grote netten van de familie Vandeput en de VW Kevers van

Jef Houben zaliger duurde het afvissen van de Augustijnenvijver maar één dag. Voor de mechanisatie hadden Jef en Miel Houben samen daarvoor meerdere dagen nodig. Nu oogst men tot 5 ton vis op een dag. Men verzamelt de vis in het visbed en schept het van daar rechtstreeks op de wagen.

Niet iedereen kan in de modder werken. Een vijver afvissen is gespecialiseerde arbeid.

Karper is sterke vis, Snoek is niet zo sterk als karper. Putlepper is ook een zeer sterke vis. Nu speelt dat minder dan vroeger want het vervoer gebeurt snel, in bakken waarin lucht of zelfs zuurstof geblazen wordt.

De familie Vandeput had op zeker ogenblik ook de Monnikswijer = Melkswijer en drie stroomopwaarts daarvan gelegen vijvers in beheer met het oog op visteelt (Donderslag, Meeuwen). In de Melkswijer is er zuur water, heel zuur water. Zou men de karper daar in de maart opzetten, dan zou alles kapot gaan. Men moest tot mei wachten om daar karper op te brengen en er die vis voor oktober weer afhalen. Want van dan af wordt het water weer te zuur en zou alles kapot gaan.

De Melkswijer ligt volgt vengras en er broeden meeuwen.

Andere wateren in de hei. Het Lang Water boven Kelchterhoef heeft te zuur water, de vis die men daarop zet blijft te mager, komt niet genoeg bij. Maar er werd ook niet bijgevoerd.

Ooit huurde de familie Vandeput alle vijvers van Bokrijk van de provincie. Deze vijvers waren niet echt goed. Het Wik was te zuur, de westelijke vijvers waren minder zuur. In Bokrijk zijn na de oprichting van de kwekerij van de provinciale visserijcommissie vijvers bijgemaakt, vooral in het westen van het domein.

De vijvers van Ruland, ten westen van Borggraevevijver krijgen water van de Zusterkloosterbeek. Ze krijgen te weinig water, dat bovendien te zuur is.

(einde van het opstel met de notities van 11 juni 2013).

XAVIER VANDEPUT

Naam geïnterviewde	Xavier Vandeput
Adres	Vadashaz 090, H - 7675 Bakonya
Telefoon	(gsm) 0475467367
E-mail-adres	/
Geboortedatum	28 juni 1944
Geboorteplaats	(in Engeland)
Beroep	viskweker
Lokale betrokkenheid	behoort tot één van de twee Zonhovense viskwekersfamilies die in gans België en in het buitenland karper en andere vis kweken sedert het begin van de 20 ^{ste} eeuw. Heeft zich nu gevestigd in Hongarije. Doet daar aan viskweek en importeert vis uit Oost-Europa in België en andere landen. Komt regelmatig nog in Zonhoven.
Datum interview	30 mei 2013
Interviewer	Joël Burny, samen met Guido Pirotte
Bandopname	opname is genoemd "Xavier Vandeput 30 05 02013"; duur: 1:30:29; 41,4 MB
Opmerking	het opstel gemaakt met de notities is gecontroleerd door Xavier Vandeput.

Xavier Vandeput
Geboren 28 juni 1944
Viskweker te Zonhoven en in Hongarije
Vadaszhaz 090
H 7675 Bakonya

Contact via Guido Pirotte, die deelnam aan het gesprek met Xavier Vandeput op 30 mei 2013 te Zonhoven.

Joël Burny
Opdracht Historische Ecologie van de provincie Limburg
Andreas Vesaliuslaan 8
3500 Hasselt.

INTERVIEW XAVIER VANDEPUT

Er was een proces over de kwaliteit van het water van de Roosterbeek in de jaren

Er zit altijd voorn en zeelt bij de karpers. Deze soorten kweken vanzelf in de vijvers. Bij het afvissen van een vijver met derdejaarsvissen heeft men 85% tot 100 % karper. De rest bestaat uit voorn en zeelt, die jonger kunnen zijn dan de derdejaarskarper. In het visbed concentreren de grote vissen zich centraal in de viskom, en de kleinere vissen bevinden zich op de rand daarvan. Dit gedrag, en de kennis ervan, vergemakkelijken het selectief afvissen. Muskusratten veroorzaakten veel schade aan de dijken.

Behalve zeelt en voorn die vanzelf kweken, had men ook snoek en baars in de vijvers. Baars kwaakt ook vanzelf, zit tussen de voorn. Vanaf ca 1990 zijn de aalscholvers opgekomen en die halen er alle vis van een zekere grootte uit. Met de komst van de aalscholver verminderde het aandeel niet-karper in de vijver. Vroeger had men tot 20%-30% niet-karper in de oogst. Nu is dat aandeel kleiner geworden. De viskwekers hebben de vijvers met jonge vis het dichtst bij huis georganiseerd, waar er meest beweging is, en de aalscholvers dus het minst te zien zijn.

Jonge snoek groeit heel snel: op drie weken zijn ze 3 cm tot 10 cm lang. 80% van de snoek ging op de eigen vijvers en 20% werd verkocht voor de staatswaters (kanalen e.d.). Wanneer men snoek uitzet van 6 cm tot 10 cm lengte, dan zijn ze 4 of 5 maanden later 30cm tot 40 cm lang. Maar op die tijd hebben ze veel gegeten. Een klein percentage snoek (bijvoorbeeld 5 % tegen 95%) bij de karpers is gunstig. Snoeken eten alle kleine vissen op die met de instroom in de vijver terecht komen. Deze vissen zijn dan meteen weg, en omgezet in lekkere snoek (die een goede prijs gaat).

Otter heeft Xavier Vandeput in Zonhoven nooit gekend maar hij heeft er zitten in zijn kwekerij in Hongarije. Hondsvijze zit niet of nauwelijks in Zonhoven. Maar er zaten er veel in de Donderslag te Meeuwen; ze moeten zuur water hebben.

Via de import van vis kwam ook Blauwbandgrondel in de vijvers.

Van katvis (amerikaanse dwergmeerval) heeft men vroeger in Zonhoven veel last gehad. Zat in de aanvoer. Maar door de bemesting van de vijvers gaat de katvis kapot.

Zoetwatermosselen: in Lummen nam Xavier Vandeput een vijver over bij de Fabribeckers die 8,9 of 10 jaar niet meer afgevisst was. Daaraan zat veel zoetwatermossel.

In Hongarije bekomen de huidige viskwekers na één jaar droogstand met volledige cyclus graanteelt een meeropbrengst aan vis van 30% tot 40 % dan indien ze dat jaar met graanteelt zouden overgeslagen hebben. Men kan gras of een gewas telen in een vijver met de bedoeling dat de vis het nieuwe gewas zou opeten kort na het onder water zetten van de vijver en het inbrengen van nieuwe vis. Of men kan het een volledig groeijaar, tot en met de oogst, bij de boer laten, die dan ook de grond zal bewerken na de oogst. In Hongarije kent Xavier Vandeput een voorbeeld van een vijver van 200 ha die na drie jaar onder water stand voor een volledige visteelcyclus, voor één of zelfs voor twee jaren door een boer als akker gebruikt wordt. Visteler en boer zijn hier dezelfde persoon. (einde van het opstel).

■ Aanvulling

- Bij de aanleg van een vijver werd de grond afgevoerd met paard en kar, na de 2de WO met jeep en kipwagens of er werd gebruik gemaakt van een transportband
- De vis werd eerst met schepzakken in gevlochten manden die in het water werden geplaatst. Het transport van vis gebeurde voor de 2de WO met paard en kar voor de korte afstanden, met de trein voor lange afstanden.. Hiervoor gebruikte men bidons die langwerpig of rond waren en afgesloten waren met een stop met luchtgaten in.
- Vanaf de jaren '70 gebruikt men bij de afvissingen grote sleepnetten

- De kweek gebeurde niet altijd door de kweker zelf. De samenwerking met eigenaars van vijvers kon op 2 manieren gebeuren. Ofwel mocht de viskweker zelf vis uitzetten op de private vijver en viste die nadien ook af. De opbrengst werd dan 50/50 verdeeld. In het andere geval kocht de eigenaar van de vijver pootvis en verkocht deze de opbrengst opnieuw aan de viskweker.
- Snoekbaars kweekt niet als er teveel andere vis op de vijver zit.

(correcties en aanvullingen door Guido Pirotte).

07.

HISTORISCHE ECOLOGIE IN LIMBURG DEELSTUDIE DE WIJERS- INTERVIEWS